

**ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ОНЦЛОГ, ТҮҮХЭН
ХӨГЖЛИЙН ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА**
(Харьцуулсан судалгаа)

Д.Живгаагүнсэл, Г.Билгээ, Ц.Болормаа

АГУУЛГА

Судалгааны хураангуй

1. Дэлхийн эдийн засгийн чөлөөт бүсийн түүхэн хөгжил, хувьсал
 - 1.1. Дэлхийн эдийн засгийн интеграц ба эдийн засгийн чөлөөт бүсүүд
 - 1.2. Эдийн засгийн чөлөөт бүсүүдийн төрөл хэлбэрүүд
 - 1.3. Чөлөөт бүсийн хувьсал, хөгжлийн үе шатууд
2. Монгол Улсын чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчин, өнөөгийн байдал
3. Чөлөөт бүсийн хөгжил, эрх зүйн орчны талаарх бусад орны туршлага
 - 3.1. Оросын Холбооны Улс
 - 3.2. Бүгд Найрамдах Казахстан Улс
 - 3.3. Бүгд Найрамдах Беларусь Улс
 - 3.4. Бүгд Найрамдах Серб Улс
 - 3.5. Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс
 - 3.6. Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
 - 3.7. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
 - 3.8. Бүгд Найрамдах Турк Улс
 - 3.9. Тайвань Улс
 - 3.10. Малайзын Холбооны Улс

Ашигласан материал

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Судалгааны зорилго: Захиалагчийн хүсэлтийн дагуу Монгол Улсын чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал болон үйлдвэрлэл, чөлөөт худалдааны зах зээл өндөр хөгжсөн дэлхийн бусад орнуудын чөлөөт бүсийн эрх зүйн зохицуулалт, түүний онцлог, түүхэн хөгжлийн талаарх асуудлыг судлахад чиглэгдэнэ.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгаанд эдийн засгийн чөлөөт бүсийг амжилттай хөгжүүлж байгаа болон хөгжлийн түвшнээр манай улстай ойролцоо зэрэг зарим нөхцөл байдлыг харгалзан ОХУ, БНКазахстан Улс, БНБеларус Улс, БНСерби Улс, Доминиканы БНУ, БНХАУ, БНСУ, БНТурк Улс, Тайвань, Малайзын Холбооны Улс зэрэг 10 орныг сонгон авч холбогдох хууль эрх зүйн орчныг харьцуулан судлав. Мөн Монгол Улсын чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчны өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийв.

Ерөнхий мэдээлэл: Чөлөөт бүс гэдэг нь гаалийн болон татварын хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байрлах, хөрөнгө оруулалт болон аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай дэглэм бүхий нутаг дэвсгэрийг хэлнэ. Чөлөөт бүс нь худалдааны, үйлдвэрлэлийн, аялал жуулчлалын, үйлчилгээний, санхүүгийн, хөдөө аж ахуйн, эдийн засгийн гэсэн төрөл хэлбэрүүдтэй байна. Эдийн засгийн чөлөөт бүс /ЭЗЧБ/ гэдэг нь илүү өргөн хүрээтэй ойлголт юм. ЭЗЧБ-д чөлөөт бүсийн дээрх бүх хэлбэрүүд багтах ба тухайн орны бусад хэсэгт үл хамаарах хөнгөлөлттэй болон урамшууллын онцгой систем тогтоосон байх тул үндэсний эдийн засгийн орон зайн нэгээхэн хэсэг гэж үзэж болно.

Судалгааны үр дүн: Судалгаанаас үзэхэд Монгол Улсад чөлөөт бүсийн харилцааг зохицуулсан суурь болон дагалдах хуулиуд батлагдсан хэдий ч эрх зүйн орчны хүрээнд зайлшгүй зохицуулах шаардлагатай асуудлууд бүрэн тусгагдаагүй, хууль хэрэгжүүлэх байгууллагуудын идэвх, уялдаа холбоо муу байгаа зэрэг дутагдлууд ажиглагдаж байна. Чөлөөт бүсийг амжилттай хөгжүүлсэн бусад орнуудын туршлагаас үзэхэд, дараах асуудлуудыг хуульчлан тогтоосон байх тул Монгол Улсын чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль, тогтоомжид өөрчлөлт оруулахдаа дор дурдсан асуудлуудыг анхаарч үзэх нь зүйтэй болов уу. Үүнд:

1. **Чөлөөт бүсийн хөгжлийн төлөвлөлт:** Чөлөөт бүсийн хөгжлийн төлөвлөлтийн асуудлыг БНСУ, Турк, Серби, Тайвань, БНХАУ зэрэг орнуудын холбогдох хууль тогтоомжид хангалттай тусгасан байх бөгөөд манай улсад бүсийн хөгжлийн төлөвлөлт болон чөлөөт бүсийн төлөвлөлтийн бүтцийн байгууллага нь энэ асуудлыг орхигдуулсан нь бүсүүдийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж байна.
2. **Чөлөөт бүсийн цогц хөгжлийн асуудал:** Үүнд чөлөөт бүсийн суурьшил, бүсийн ажил эрхлэлт, бүтээн байгуулалт буюу оршин суугчдын амьдралын нөхцөл, боловсрол, эрүүл мэнд нийгмийн цогц үйлчилгээний асуудал манай улсад хууль тогтоомжийн хүрээнд орхигдсон гэж хэлж болохоор байна. Гэтэл судалгаанд хамрагдсан бусад улсын жишгээс үзвэл дээр дурдсан асуудлуудыг хуульчилсан байх бөгөөд түүнчлэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин тухайн бүсийн харьяат оршин суугчдаас үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажилтан бэлтгэх, сургах, ажлаар хангахыг дотоодын болон гадаадын хөрөнгө оруулагчдад шаардах, олон тооны ажлын байр бий болгосон тохиолдолд татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, урамшуулал үзүүлэх зэрэг олон хэлбэрийн арга хэмжээг авч байна.
3. **Бүсийн иргэншил, харьяалал:** Хэдийгээр манай улсад “Чөлөөт бүсэд Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн зорчих, оршин суух журам” үйлчилж байгаа хэдий ч бүсийн цогц хөгжлийн асуудлыг хангалттай тооцоолоогүйгээс энэ харилцаа мөн л хангалттай шийдвэрлэгдээгүй байна гэж үзэж болохоор байна.
4. **Бүсийн менежмент, удирдлагын хэлбэр:** Бусад улс орны хувьд чөлөөт бүсүүдийг хувийн өмчлөлд шилжүүлсэн эсвэл бүсийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа менежментийг хувийн сектор эрхлэн, харин зөвшөөрөл олгох, бүс үүсгэн байгуулах, татан буулгах, хугацаа сунгах болон бодлого тодорхойлохтой холбоотой харилцааг төрийн мэдэлд байлгах зохицуулалт зонхилж байна.
5. **Бүсийн өөрийн орлого, сангийн тухай:** Турк улсад бүсийн үйл ажиллагаанаасаа олсон аливаа санхүүжилт нь Төв банкны ЭЗЧБ-ийн тусгай санд хуримтлагдах бөгөөд тус санд хуримтлагдсан орлогыг тухайн бүсийн хөгжил, бүтээн байгуулалт, бүсийн оршин суугчдын амьдралын нөхцөлийг сайжруулахад зарцуулдаг жишээ байх бөгөөд судалгаанд хамрагдсан бусад орнуудад энэ мэт санаа авахуйц зохицуулалт нэлээд байна.
6. **Урамшуулал:** Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудад тухайн бүсэд хөрөнгө оруулагчид, үйлдвэрлэгчдийг татах болон ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, хөрөнгө оруулалтын хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилготой урамшууллын тогтолцоо маш өндөр хөгжсөн байгааг хууль болон холбогдох мэдээллүүдээс харж болохоор байна.
7. **Бүтээн байгуулалтын ажлын хяналт:** Нэгэнт үүсгэн байгуулахаар шийдвэрлэж, төлөвлөсөн чөлөөт бүсийн бүтээн байгуулалтыг эхлэх хугацааг хуульчлан тогтоосон улс орон байдаг нь судалгааны мэдээлэл боловсруулах явцад ажиглагдаж байлаа. Энэ нь төр засгийн шийдвэр тасралтгүй үргэлжлэхэд нөлөөлөх хүчин зүйлийн нэг бөгөөд ингэснээр хариуцлагыг тодорхой болгож байна. Бүтээн байгуулалтын хяналттай холбоотойгоор бүсийн менежментийн асуудал мөн сөхөгдөж байна.
8. **Үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх бодлого:** Судалгаанаас үзэхэд чөлөөт бүсэд дотоодын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, дэмжих зорилгоор үйлдвэрлэлд хэрэглэгдэх түүхий эд, тоног төхөөрөмжийг импортын татвараас чөлөөлж, гаалийн бүрдүүлэлтээс

хөнгөлдөг туршлага ихэнх оронд байна. Түүнчлэн БНСУ-ын хувьд хэрэв дотоодод үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүний эд анги, найрлага, материал нь 50-100 хувь дотоодод үйлдвэрлэгдсэн бол хувь тус бүрд харгалзан хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, урамшууллын хэмжээг тогтоосон байна.

9. **Чөлөөт бүсийн газар зохион байгуулалт, газрын төлөвлөлт, чөлөөлөлтийн асуудал:** Ялангуяа манай орны хувьд бэлчээрийн мал аж ахуй эрхэлдэг тул үйлдвэрлэлийн болон худалдааны чөлөөт бүс байгуулахаар төлөвлөсөн газар бэлчээрийн болон бусад газартай давхцах тохиолдол үүсч болох талтай

/Дэлгэрэнгүйг судалгааны үндсэн тайлангаас үзнэ үү./

I. ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТҮҮХЭН ХӨГЖИЛ, ХУВЬСАЛ

ЭЗЧБ-ийн мөн чанар: Дэлхийн аж ахуйн системд олон улсын бараа эргэлтийн идэвхжил, эдийн засгийн интеграцийн процессийг өргөтгөх замаар бодит байдлууд дээр тооцоологдон гарч ирсэн эдийн засгийн түвшнийг хурдасгах гол үзүүлэлт бол ЭЗЧБ юм. ЭЗЧБ нь хөнгөлөлттэй болон урамшууллын онцгой системийг багтаасан тус орны бусад хэсэгт үл хэрэглэгдэх, үндэсний эдийн засгийн орон зайн хэсэг нь юм.

Олон улсын корпорациуд нь өөрийн үйл ажиллагаандаа хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр ЭЗЧБ-ийг цэвэр ашиг олж болох тааламжтай орчин гэж үздэг. 1990-ээд онуудад дэлхийд ЭЗЧБ-ийн олон төрлүүд тодорхойлогдсон байдаг.

ЭЗЧБ-ийг бий болгох гол зорилго нь:

- Зохион байгуулж буй орнуудын нийгэм эдийн засгийн хөгжүүлэх
- Аж ахуйг хөгжүүлэх, хэтийн төлөвлөгөө зэргээс хамаардаг байна.

Иймээс ЭЗЧБ-ийг бий болгох, үүсгэх шалтгаан, зорилго нь тодорхой нөхцөл бүрд бие биесээ ялгаатай байна.

Жишээ нь үйлдвэрлэл хөгжсөн АНУ, Их Британи, Франц зэрэг орнуудад гадаад эдийн засгийн харилцааг идэвхжүүлэх, улс хоорондын хөгжлийн ялгааг арилгах бодлого хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ жижиг болон дунд бизнесийн үйл ажиллагааг сэргээх зэрэгт зориулж ЭЗЧБ-ийг бий болгодог. Харин хөгжиж байгаа орнуудад гадаадын хөрөнгө оруулалт, технологи нэвтрүүлэх, ажиллах хүчний мэргэжил, мэдлэгийг дээшлүүлэх зэрэг зорилгоор ЭЗЧБ-ийг бий болгодог байна.

Иймд ЭЗЧБ-ийн төрлүүдийг бий болгохдоо бүсийн зорилгыг нарийн тодорхойлох нь нэн чухал байна.

ЭЗЧБ-ийг бий болгоход 3 үндсэн үүрэг байдаг байна. Энэ нь:

- Экспортын үйлдвэрлэлийг урамшуулсны үндсэн дээр валютын эх үүсвэртэй болох
- Эзлэх байр суурийн түвшин ажлын байр өсгөх
- Аж ахуйг эзэмших шинэ аргыг ЭЗЧБ дээр туршиж, үр дүнд нь үндэсний аж ахуйн өсөлтийг нэмэгдүүлэх

Мөн ЭЗЧБ-ийн онцлог нь гааль, татвар, хөрөнгө оруулалтын тогтолцоо, гадаад ба дотоодын хөрөнгө оруулагчдад хамгийн тааламжтай нөхцөлийг хангасан байх явдал юм.

Дэлхийн эдийн засаг дахь ЭЗЧБ-үүдийн хувьсал:

Сүүлийн хэдэн үеийн туршид худалдаа арилжааны либериалчлал, санхүүгийн интернационализм ба бүтээгдэхүүний интеграц гэх мэтчилэн дэлхийн эдийн засгийн интеграцчилалд асар их дэвшил гарсан. Олон улсын хөдөлмөрийн нэгдэлд олон орон идэвхтэй оролцох болсон нь буурай хөгжилтэй орнуудын хувьд улс үндэстнийхээ эдийн засгийг өргөжүүлэн хөгжүүлэх боломж болж өгдөг. Хөгжилтэй орнууд дахь он удаан жил болсон үйлдвэрүүдийг буурай хөгжилтэй орнууд руу шилжүүлэн байршуулж ажиллуулах явдлыг ихэвчлэн бүтээгдэхүүний эргэлт гэх тэргүүтэн онолуудаар тайлбарлацгаадаг. Эхлээд ажиллах хүч нэн шаардлагатай (бөс даавуу, оёдол, гутал зэрэг) үйлдвэрүүд, дараа нь хөрөнгө шаардлагатай (ган болд, хөлөг онгоц, түлш шатахууны, электроникийн гэх мэт) үйлдвэрүүдийг буурай хөгжилтэй орнууд руу шилжүүлэн байршуулж ажиллуулснаар ажлын хүчний тухай “Шинэ орон зайн нэгдэл хөдөлгөөний” онолыг гаргахад хүргэсэн юм. Олон буурай хөгжилтэй орнуудад аж үйлдвэрийн салбар асар хурдацтай өссөн нь тэдгээр нь гадаадын хөрөнгө оруулалтын таатай нөхцөлтэй, дэлхийн зах зээлд төвлөсөн экспортын чиглэлийн аж үйлдвэрлэлийн бодлого зэргийн үр дүн байв. Аж үйлдвэржилт зөвхөн үүгээр хязгаарлагдахгүй ба, тухайн улс үндэстний бизнесийн тогтолцооны орчинд суралцах ба зохицох үйл явдал юм.

Хамгийн анхны экспортын чиглэлийн бүсүүд 1960-аад оны үед Ирланд, Тайвань зэрэг орнуудад аж үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүнийг хөгжилтэй орнууд өөр хоорондоо болон хөгжилтэй орнуудаас бага буурай хөгжилтэй орнуудад шилжүүлэн байршуулах зорилгоор байгуулагдсан байдаг. Тэр цагаас хойш экспортыг голлон анхаардаг олон бага буурай орнуудад Экспортын чиглэлийн бүсүүд бий болсон байна.

1960-аад оноос эхлэн дэлхий даяар төрөл зүйлийн хувьд маш олон янзын ЭЗЧБ-үүд, тэдгээртэй холбогдол бүхий бодлогууд бий болсон.

1990-ээд онд Роберт Ж. МакКалла 1986 оныг хүртэлх бүтэц болон цар хүрээний хувьсалыг нь ЭЗЧБ-ийн хэд хэдэн жишээгээр судлаад чөлөөт боомтууд, чөлөөт худалдааны бүсүүд, чөлөөт экспортын бүсүүд ба чөлөөт аялал жуулчлалын бүсүүд гэх мэт хуваасан байдаг. Мөн Сиангмин Чэн 1990-ээд оны дунд үед чөлөөт эдийн засгийн бүсийн түүхэн ба орчин үеийн чөлөөт экспортын бүс, эдийн засгийн онцгой бүс, шинжлэх ухаанд суурилсан аж үйлдвэрийн парк, хил дамнасан хөгжлийн гурвалжин гэх зэрэг загваруудыг санал болгон гаргасан байна. Харин БНХАУ-ын эрдэмтэн Мэнгуан Вен эдгээр төрөл хэлбэрүүд нь гагцхүү эдийн засгийн бус басхүү улс төр, нийгэм-соёлын болон орон зайн нөхцөлүүдээр ЭЗЧБ-ийн хөгжил, хувьсалд нөлөөлдөг хэмээн үзжээ.

1.1. Дэлхийн эдийн засгийн интеграц ба ЭЗЧБ-үүд

Дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн явц дэлхийн эдийн засгийн интеграцчилал ба эдийн засгийн даяаршил руу чиглэж буй хандлага ажиглагдаж байна. Дэлхийн эдийн засаг нь илүү ойр харилцаа холбоог тогтоож, орон зайн хувьд ч үнэхээр глобалчлагдаж байна. Ийнхүү “дэлхийн эдийн засаг” ба “эдийн засгийн даяарчил”-ын бүрэлдэхүүн хэсэг болсон ЭЗЧБ-үүд нь өнөө цагийн дэлхийн эдийн засаг, ялангуяа бага болон буурай хөгжилтэй улс орнуудын эдийн засагт зонхилох үүргийг гүйцэтгэж байна.

Дэлхийн эдийн засгийн интеграц

Өнөөг хүртэл бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн “дэлхийн эдийн засгийн интеграц” гэх тодорхойлолт байдаггүй гэж эдийн засагчид үздэг байна. Учир нь энэ үйл явц дөнгөж л эхлэл шатандаа явж байна. Гэсэн хэдий ч үүнийг одоо цагийн интеграцийн шатны зарим гол шинж төрхөөр нь тодорхойлон тайлбарлаж болох юм.

Интеграцийн тухай үндсэн тодорхойлолтууд:

- Дэлхий дахины хөрөнгө ба ажиллах хүчний чөлөөт урсгал дахь аливаа хүнээс хамааралтай саад тотгорыг бүрэн арилгасан байх явдал;
- Бүх улс орнуудын түвшинд худалдааны либерализм бодитой оршсон байх;
- Бүтээгдэхүүний гол хүчин зүйлс ба үнийг тэнцвэржүүлэх хүчин зүйлсийн дэлхий нийтийн чөлөөт урсгал дахь саадуудыг арилгасан байх;
- Бүтээгдэхүүнийг дахин үйлдвэрлэх бүх шатан дахь эдийн засгийн хүчин зүйлсийн дэлхий нийтийн чөлөөт урсгалын элдэв саадыг арилгах зэрэг болно.

Энд дурдсан бүх тодорхойлолтууд нь интеграцчилалын өөр өөр шатууд дахь төрх байдлуудыг тодорхойлж байгаа ба эдийн засгийн интеграц болон байгуулалтыг төдийлөн хөндөж үзээгүй болно.

Өнөөдөр дэлхий нийт дэх бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцийг ажиглан үзэхэд харилцан адилгүй өөр өөр бүс нутагт, хөгжлийн өөр өөр түвшинд, бас өөр өөр бүс нутгийн загварчлал бүхий байгаа нь харагдаж байна.

Хүсэгт 1. Дэлхийн эдийн засгийн интеграцийн хэлбэр ба логик уялдаа холбоо

<ul style="list-style-type: none"> • Үүрэг, үйл ажиллагааны интеграци • Нэгдсэн байгууллагын хэлбэр • Бүс нутгийн интеграц • ЭЗЧБ 		Дэлхийн эдийн засгийн интеграц

Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцчилал

Дэлхийн эдийн засгийн интеграц ба бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц нь хөгжлийн зорилт болон үе шатуудын хувьд хоорондоо бүхэлдээ болон хэсэгчлэн уялдаа холбоотой байдаг. Нэг нь нөгөөгөө ямагт дэмжин, өргөжүүлж байдаг. Нэгдүгээрт, дэлхийн эдийн засгийн интеграц нь бүс нутгийн интеграцийн хөгжлийн зорилт бөгөөд хөрс суурь болдог. Дэлхийн эдийн засгийн интеграц нь нэг бүс нутагт хэдийн байгуулагдсан нэгдсэн байгууллагууд өөр бүс нутгийн адил байгууллагуудтай нэгдэх, үйл ажиллагаагаа хамтатгах, аль эсвэл гишүүн элсүүлэх зэргээр үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэн тэлэх боломжийг нээж өгдөг юм.

Хоёрдугаарт, бүс нутгийн интеграц нь дэлхийн эдийн засгийн интеграцийн хөгжлийг дэмжих суурь болж байдаг юм. Бүс нутгууд эдийн засаг, улс төр, соёл, шашны хувьд асар их ялгаатай байдаг тул эхлээд зөвхөн зарим тодорхой нутаг дэвсгэр ба секторт л таатай нөхцөл бүрэлдүүлэн бүс нутгийн интеграц хөгжүүлэх боломжтой.

Интеграцийн түвшин, байгаль цаг уурын нөхцөл, газар зүйн байршил, эдийн засгийн чадамж, улс төрийн тогтолцоо, шашин соёлоос хамааран бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц нь глобал түвшинд үзэхэд “Европын Холбоо”-ны загвараас “Хойд Америкийн чөлөөт худалдааны бүс” (NAFTA), “Ази, Номхон далайн орнуудын эдийн засгийн хамтын ажиллагаа” (APEC) хүртэл харилцан адилгүй өөр өөр байдаг. Энэхүү хувьсалыг дагалдан эдийн засгийн интеграц нь тус тусдаа гаалийн татваргүй болох, нэгдсэн гаалийн татвартай болох, нэгдсэн зах зээлтэй болох зэргээр хувиран өөрчлөгдсөн байна.

Чөлөөт худалдааны нутаг дэвсгэр, гаалийн холбоо ба нэгдсэн зах зээл зэрэг шатуудад бараа бүтээгдэхүүн, хөрөнгө, үйлчилгээ, боловсон хүчний чөлөөт урсгалын нэгдсэн нийтлэг эдийн засгийн бодлого боловсруулах зэргийг бодитой хэрэгжүүлснээс дурдвал Европын холбоо гэх мэт үндэстэн дамнасан байгууллага байгуулагдсан явдал юм.

Олон улсын худалдааны тухайд дэлхийн эдийн засгийн эхэн шаталбар ба үндсэн хэлбэр байдгийн адилаар Худалдаа арилжааны либериалчлал нь Дэлхийн Эдийн Засгийн Интеграцийн эхэн шат бөгөөд үндсэн шинж чанар нь болно. Худалдаа арилжааны хөгжил нь бүх нийтийн зах зээл байгуулагдах суурь нөхцөл болсон байна. Энэ нь бүс нутгийн хэмжээний худалдаа арилжаанаас цаашид чөлөөт худалдааны хэлэлцээрүүд, гаалийн холбоод, олон улсын худалдааны систем болон хөгжих замаар бий болдог.

Ерөөс худалдаа-үйлчилгээнд суурилсан ЭЗЧБ-үүд байгуулагдаж хөгжсөнөөр тэдгээр чөлөөт бүсүүд болон дэлхийн эдийн засгийн, эсвэл дэлхийн эдийн засаг ба чөлөөт бүсүүдийн хоорондох санхүүгийн интеграц нэгдлийг нөхцөлдүүлж байгаа юм.

Бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зорилт бүхий бүрэн Чөлөөт эдийн засгийн бүсүүд хөгжингүй орнуудад, ялангуяа буурай хөгжилтэй орнуудад бий болж хөгжсөн нь дэлхий дахины бүтээгдэхүүний интеграцчилалын үр нөлөө юм.

ЭЗЧБ-ийн тодорхойлолт: ЭЗЧБ-ийн ерөнхий шинж чанар нь эдийн засаг ба улс төрийн зорилтуудыг эдийн засаг хийгээд засаг захиргааны элдэв дарамтгүй “эрх чөлөө”-тэй, таатай нөхцөлд хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл болгох явдал юм.

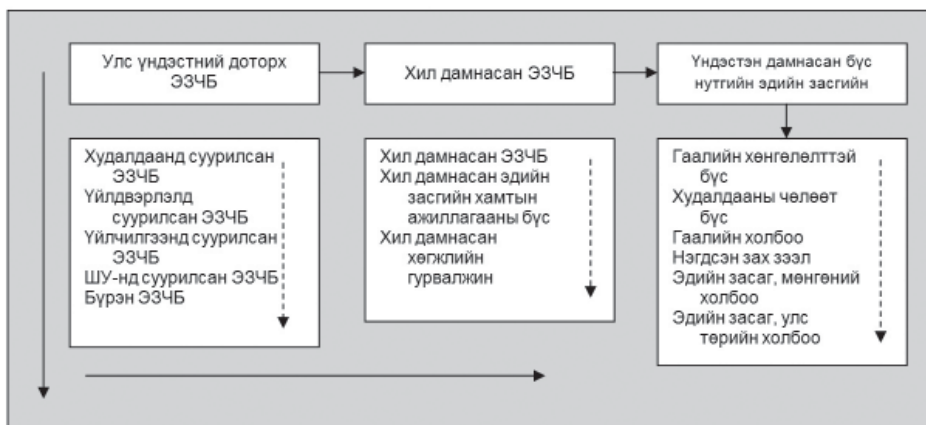
ЭЗЧБ нь газар зүй болон засаг захиргааны хамаарлаар хязгаарлагдаж гагцхүү эдийн засгийн үйл ажиллагааг эрхлэн явуулна. Үүнд:

- ЭЗЧБ нь таатай гадаад арилжаа худалдаа гэх мэт микро эдийн засгийн зорилтууд, бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжлийн стратеги ба бүтцийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх зэрэг макро эдийн засаг болон улс төрийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх,
- “Эрх чөлөө” гэдэг нь тухайн “бүс”-д санхүүгийн таатай нөхцөл, эдийн засгийн болон захиргааны онцгой эрх олгохыг хэлнэ. Тухайн бүсэд улсын татварын систем, бусад гадаад худалдааны хориг хязгаарлалтууд, зарим төрлийн улс төр эдийн засгийн бодлогууд үйлчлэхгүй гэсэн үг болно.
- Эдийн засгийн онцгой таатай бодлого бүхий эдийн засгийн бүсүүд нь харилцан адилгүй өөр өөр хэмжээтэй байхаас гадна нэг улс орны нутаг дэвсгэр дотор ч байна, бас хэд хэдэн орны хилийн бүс нутгийг хамран орших нь ч бий. Ийм бүсийг гагц чөлөөт худалдааг эрхлэн явуулахад бус, бас тухайн улсын эдийн засгийг дэлхийн эдийн засгийн сөрөг муу үр нөлөөнөөс хамгаалан удирдах зорилгоор хэрэглэдэг.
- ЭЗЧБ нь тухайн бүсийн дотоодод аливаа улсын төрийн хамааралгүйгээр гагц эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулна. ЭЗЧБ бүрд тэргүүлэх сектор, салбар байдаг: худалдаа ба усан тээвэр, тээвэр ба агуулах, зарим энгийн боловсруулах үйлдвэрлэл нь Чөлөөт усан боомт, Чөлөөт худалдааны бүс ба Гаалийн агуулахын тэргүүлэх сектор; үйлдвэр, шинэ болон өндөр технологийн үйлдвэр ба худалдаа нь Экспортын чиглэлийн чөлөөт бүс, Чөлөөт арилжааны бүс болон ШУ-д суурилсан аж үйлдвэрийн паркийн тэргүүлэх салбар; санхүү, даатгал, мөрийтэй тоглоом ба аялал жуулчлал бол Чөлөөт үйлчилгээний бүсийн тэргүүлэх сектор, харин Чөлөөт эдийн засгийн бүсийн тэргүүлэх секторууд нь дээрх бүгд байдаг.

1.2 ЭЗЧБ-үүдийн төрөл хэлбэрүүд

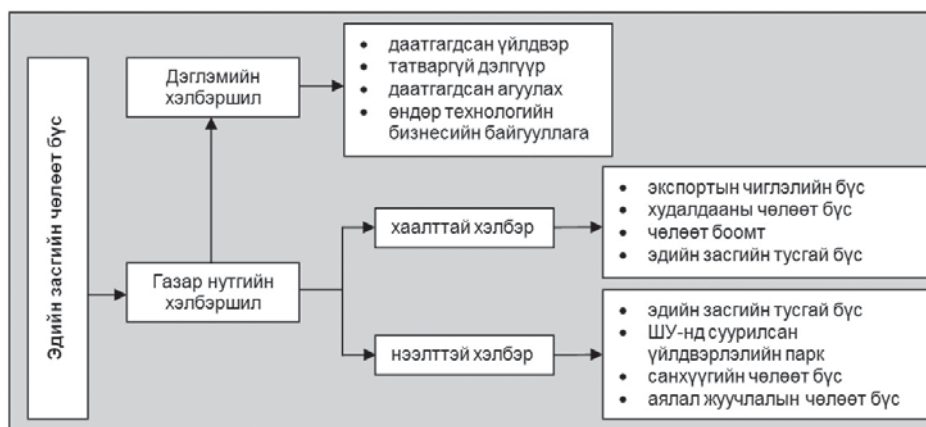
ЭЗЧБ-ийн түүхээс үзэхэд 15-р зуунаас Европ тивд үүссэн гэж үздэг байна. Дэлхийн II Дайны дараа ЭЗЧБ нь асар хурдацтай хөгжиж, дэлхий дахины үйл хэрэг болж хувирсан. Хөгжлийн болон улс төр, эдийн засгийн харилцан адилгүй өөр өөр нөхцөл байдлаас хамааран ЭЗЧБ-үүдийн төрөл хэлбэр маш олон байдаг. Тухайлбал **хөгжлийн үе шат, байршил, дэглэм, үйл ажиллагааны төрлөөр болон зорилгоос** шалтгаалан өөр өөр хэлбэрүүдтэй байна. Зураг 1-д ЭЗЧБ-үүдийн ерөнхий төрлүүдийг үзүүлсэн байна.

Зураг 1. ЭЗЧБ-үүдийн ерөнхий хэлбэр, хувьсалууд

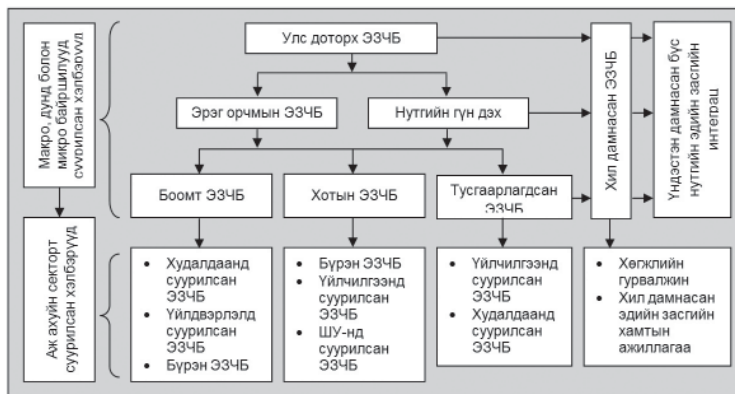
Зураг 2-т ЭЗЧБ-ийг дэглэмийн хэлбэр болон газар нутгийн хэлбэршлийн хувьд хэрхэн ангилсныг үзүүлсэн бөгөөд ЭЗЧБ-ийг дэглэмийн хувьд даатгагдсан, татваргүй, өндөр технологийн зэргээр ангилсан байна.

Зураг 2. ЭЗЧБ-үүдийн газар нутаг, дэглэмийн хэлбэржилтийн бүсүүд

Доорх зурагт /Зураг 3./ ЭЗЧБ-үүдийг байршил болон үйл ажиллагааны төрлөөр нь ангилсан байгаагаас үзвэл байршлаар нь *улс дамнасан, хил дамнасан, үндэстэн дамнасан* гэж ерөнхийд нь хуваах бөгөөд *эрэг орчмын, нутгийн гүн дэх, боомт, хотын, тусгаарлагдсан* зэргээр төрөлжүүлдэг байна. Харин үйл ажиллагааны төрлөөр нь *худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аялал жуулчлал, санхүүгийн, шинжлэх ухааны, бүрэн* гэж ангилдаг байна.

**Зураг 3. Байршил болон Үйлдвэрлэлийн бүтцээс шалтгаалсан
ЭЗЧБ-үүдийн хэлбэршил, хувьсал**

1.3. ЭЗЧБ-ийн хувьсал, хөгжлийн үе шатууд

Онолын хувьд ЭЗЧБ-ийг судлаачид дараах байдлаар үечлэн хуваадаг.Үүнд:

- 1) **Анхдугаар үе шат:** 16-р зууны сүүлчээс 1940-өөд оныг хүртэлх Худалдаанд суурилсан ЭЗЧБ:
 - а) *1-р шат:* 16-18 дугаар зууны эхэн үеийн Европын анхны Чөлөөт хот ба чөлөөт усан боомт,
 - б) *2-р шат:* 18-р зууны дунд үеэс 1940-өөд онд Чөлөөт хотууд нь чөлөөт боомт ба чөлөөт худалдааны бүс болж өөрчлөгдсөн.
- 2) **Хоёр ба гуравдугаар үе шат:** 1940-1970 он хүртэлх Үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд суурилсан ЭЗЧБ
 - а) *1-р шат:* 1945-1959 онд Чөлөөт боомтууд/Чөлөөт худалдааны бүсүүд дахин зохион байгуулалтад орж шинэ төрлийн ЭЗЧБ үүссэн,
 - б) *2-р шат:* 1960-1970 онд Үйлдвэрлэл ба үйлчилгээнд суурилсан ЭЗЧБ,
- 3) **Дөрөв ба тавдугаар үе шат:** 1970-1980-аад онд ШУ-нд суурилсан бүрэн ЭЗЧБ,
- 4) **Зургаадугаар үе шат:** 1990 оноос хойш Хил дамнасан ЭЗЧБ.

Хамгийн эртний ЭЗЧБ нь “Чөлөөт усан боомт”-ын үр хөврөл хэлбэрээр байсан гэж үзвэл тэр нь эртний (Грек дэх) Ромын Делос боомт байдаг. Мөн дундад эртний үеийн газар дундын тэнгисийн зүүн болон өмнөд эрэг дагуух хот улсуудад тухайн бүс нутагт худалдаа арилжаа дахин сэргэж байсантай холбоотойгоор боомтууд үүсч байсан байдаг. 1228 онд өмнөд Францын Марсель хотод “чөлөөт худалдааны боомт” байгуулагдаж байжээ. 13-р зууны сүүлч үеэр Умард болон Балтын тэнгисийн хотуудаар “Hanseatic League” хэмээгдэх “Чөлөөт худалдааны Эвлэл” байгуулж байв. Энэ эвлэлийн дотроо Гамбург, Бремен хотууд “чөлөөт хот” байсан тул чөлөөт худалдаанд ноёлох байр суурьтай байсан байдаг. 1547 онд Италийн эргийн хот Генуад байгуулагдсан Лейпхорн Чөлөөт усан боомтыг хамгийн анхны Чөлөөт усан боомт байсан гэж үздэг. Тэгэхээр Гамбург чөлөөт хот ба Лейпхорны чөлөөт усан боомтыг ЭЗЧБ төрж гарсны бэлгэдэл гэх аж. Дэлхийн II Дайнаас хойших улс төр ба технологийн асар хурдацтай хөгжил дэвшлийн үр дүнд “дэлхийн эдийн засаг” нь “улс үндэстний эдийн засгаас” үнэнхүү “Дэлхийн эдийн засгийн интеграц” болж биежсэн юм. Дэлхийн эдийн засгийн интеграцийн хамгийн анхдагч бөгөөд зайлшгүй алхам болсон дэлхийн худалдааны либералчлал, санхүүгийн интернационализм, бараа бүтээгдэхүүний интеграц, олон улсын байгууллага

ба Бүс нутгийн эдийн засгийн бүс тэргүүтнийг олон төрөл хэлбэрийн ЭЗЧБ-үүд нь тэтгэн хөгжүүлсэн байдаг.

1) Анхдугаар үе шат: 16-р зууны сүүлчээс 1940-өөд оныг хүртлэх Худалдаанд суурилсан ЭЗЧБ-үүд

ЭЗЧБ-үүдийн хамгийн эртний бөгөөд сайтар мэдэгдэж байгаа хэлбэр бол худалдаа суурилсан ЭЗЧБ юм. 1950-аад оныг хүртэл дэлхийн ЭЗЧБ-үүд нь бүгд энэ хэлбэрийн бүсэд хамаарагдаж байв. Шууд ба шууд бус эдийн засгийн ашиг олохын тулд “Чөлөөт худалдааны бүсүүд” нь газар зүйн хувьд гол төлөв усан боомт, нисэх буудал, мэдээлэл харилцааны төвүүдийн дэргэд буюу ойролцоо байрладаг, хүрээлэн буй тухайн улсын бусад нутаг дэвсгэрээс хашаа эсвэл бусад хаалтаар тусгаарлагдсан, тэндэх чөлөөт худалдаа ба чөлөөт эдийн засгийн бодлогуудыг нь дэлхий нийт хүлээн зөвшөөрсөн, боомтын худалдаа, агуулах, боловсруулах ба бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл зэрэг нь эдийн засгийн гол үйл ажиллагаа болдог тийм бүсүүд байв. Худалдаанд суурилсан ЭЗЧБ-үүдэд Хонгконг, Сингапур, Гранд Бхама, Ханбург, Бремен, Дуйсбург зэрэг Чөлөөт боомтууд; Колон (Панам), Барселон, Генуа, Икуйке (Чили) зэрэг Чөлөөт худалдааны бүсүүд; Бари, Ром, Бонес-Айрес зэрэг Баталгаат агуулахын бүсүүд; Сантос бүс (Бразил), Энэтхэгийн Кальката бүс зэрэг Чөлөөт транзит ба худалдааны бүсүүд бүгд багтан орж болно. Энэ шат нь дотроо хоёр үетэй. Үүнд:

а) 1-р шат: 16-р зууны сүүлчээс 18-р зууны эхэн үеийн Европын анхны Чөлөөт Хотууд ба Чөлөөт усан боомтууд

16-р зууны сүүлч үед олон улсын худалдаа хөрөнгөтний гар үйлдвэрлэлийн хөгжил ба усан замын аялал, нэн ялангуяа “Шинэ тивийг нээсэн”-тэй холбоотойгоор асар их өргөжин хөгжсөн байдаг. Чөлөөт хотууд ба Чөлөөт боомтууд анх Газар дундын тэнгисийн эргээр үүсч, дараа нь умраас Балтийн тэнгис рүү тэлэн дэлгэрсэн байна. Тэдгээр нь Газар дундын тэнгис орчмын улс орнуудын хоорондох, түүгээр ч үл барам газар дундын тэнгисийн бүс нутаг ба бусад тивүүдийн (тухайлбал Ази тив) хоорондох “чөлөөт худалдаа”-ны гол хэрэгсэл болж байв. Тэдгээр нь худалдаанаас гадна бас Хансийтик лигийн дотор далайн дээрмээс урьдчилан сэргийлэх гол хүчин болж байжээ. 17-р зууны үеийн Чөлөөт хотууд ба Чөлөөт боомтууд нь Италийн Наплес, Венец ба Триесте, Португалийн Порто, Францын Дункеркуе, Денмаркийн Копенгаген, тэрчлэн Германы Хамбург, Бремен, Любек, Рүүтсток, Данзиг ба Коенигсберг зэрэг байлаа. Ийнхүү 18-р зууны эхэн үеийг хүртэл Чөлөөт хот ба Чөлөөт усан боомт гэсэн хоёр төрлийн “Чөлөөт эдийн засгийн бүс” байв. Ингэхдээ Чөлөөт усан боомт нь Чөлөөт хотоосоо хөгжин гарч ирсэн ба зөвхөн Европт, ялангуяа Газар дундын тэнгисийн бүс нутгаар умраасаа Балтын тэнгис рүү дэлгэрч байсан байдаг.

б) 2-р шат: 18-р зууны дунд үеэс 1940-өөд он хүртэлх “Чөлөөт хотууд” нь “Чөлөөт боомтууд” ба “Чөлөөт худалдааны бүсүүд” болж өөрчлөгдсөн

“Чөлөөт хот”-ууд ба “Чөлөөт боомт”-ууд ба “Чөлөөт эдийн засгийн бүс”-үүд нь хөрөнгөтний бараа бүтээгдэхүүний эдийн засгийн хөгжлийн үр дүн байсан боловч эргээд феодалын ёсны тусгаар байдлыг эвдэж, худалдаа арилжааг өргөжүүлэн дэлгэрүүлснээрээ түүний хөгжилд түлхэц өгсөн юм. 18-19-р зуунд олон тооны колониуд ба Чөлөөт боомтууд эхлээд Европ ба Карибын тэнгисийн арлуудад, дараа нь Ази, Африкт байгуулагдаж эхэлжээ. 1900 он гэхэд Европ болон Латин Америкийн хооронд шууд худалдаа хөгжсөн тул Карибын бүсүүд үгүй болсон боловч ихэнх Азийн бүсүүд оршсон хэвээр үлдсэн. 19-р зууны сүүлчээс 1920-оод оныг хүртэлх “Хоёрдугаар Аж үйлдвэрийн хувьсгал” нь “Чөлөөт эдийн засгийн бүс”-үүдийг “Чөлөөт хот”-оос “Чөлөөт боомт” ба “Чөлөөт Худалдааны бүс” болж өөрчлөгдөхөд түлхэц болов. Энэ өөрчлөлтөд Хамбург гол үүрэг гүйцэтгэсэн байдаг. Бараа бүтээгдэхүүн дамжуулан өнгөрүүлэх болон үйлдвэрлэх чөлөөт боомтууд нь үндсэндээ “Хамбург загварчлал” хэмээн нэрлэж болно.

Америк дахь Чөлөөт боомтууд ба Чөлөөт худалдааны бүсүүд нь Дэлхийн I Дайны дараа үүссэн юм. 1923 онд Урагвай улс Колонид Чөлөөт Худалдааны Бүс байгуулсан бол Мексик нь өөрийн хойд хилийн Мексикали, Тижуана хэмээх хоёр хотдоо “Хилийн чөлөөт бүс”-үүдийг байгуулсан байдаг. 1934 онд АНУ-ын Конгресс өөрийн улсын дотор гадаад худалдааны бүсүүдийг бий болгохыг хууль ёсоор зөвшөөрсөн “Гадаад Худалдааны Бүсийн тухай Хууль” (“The Foreign Trade Zone Act”) баталсан байдаг. Ингээд 1936 онд Нью-Йорк хотод АНУ-ын хамгийн анхны Чөлөөт худалдааны бүс байгуулагдсан түүхтэй.

Гэхдээ эдгээр чөлөөт боомт ба чөлөөт худалдааны бүсүүд нь усан тээвэр, агуулах, савлах ба дахин экспортлох зэрэг зөвхөн худалдаа арилжааны үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдаж байлаа. 1950 оны байдлаар АНУ-д зөвхөн 4 бүс үйл ажиллагаа явуулж байв. Тэдгээр нь Нью-Йорк, Нью-Орлеанс, Сан-Франциско, Сеаттл байв. Товчлон хураангуйлж өгүүлвээс, Чөлөөт хот, чөлөөт боомт ба чөлөөт худалдааны бүс анх газар дундын тэнгисийн бүс нутагт Умард ба Балтын тэнгисийн эргээр үүссэн ба, дараа нь Дэлхийн II дайн хүртэл Ази, Африк ба Америк тивийг хүртэл дэлгэрсэн. 1900 оны байдлаар дэлхийд ердөө л 11 (Европт 7, Азид 4) Чөлөөт боомт ба чөлөөт худалдааны бүсүүд байв. Улмаар 1940-өөд оны байдлаар, нийт 26 улс оронд 75 орчим чөлөөт боомт болон чөлөөт худалдааны бүсүүдийг байгуулаад байсан юм. Өмнөд Америк ба Карибын арлуудын Чөлөөт боомтууд ба Чөлөөт худалдааны бүсүүдийг Испани, Португал, Их Британи улсууд, харин Ази болон Африк тив дэх бүсүүдийг Их Британи ба Франц улсууд байгуулсан байдаг. Энэ үеийн чөлөөт хот ба чөлөөт боомтуудын их зонхи нь худалдаа арилжаанд суурилсан Чөлөөт эдийн засгийн бүсүүд байлаа. Зөвхөн цөөн тооны чөлөөт боомтын тусгай хэлбэр бүхий чөлөөт хотууд өнөөг хүртэл өөрсдийн статусыг хадгалж ирсэн юм. Тухайлбал, Хонгконг, Сингапур. Энэ үед “чөлөөт эдийн засгийн бүс”-үүд анх “Чөлөөт хот”-ын хэлбэртэй байгаад “Чөлөөт боомт” болж, дараа нь “чөлөөт боомт”-оос “чөлөөт худалдааны бүс” болж өөрчлөгдөн хөгжсөн байдаг. Энэ хувьсалыг илтгэх гол нэгэн жишээ бол Хамбург чөлөөт хот мөн. Тэгэхээр Чөлөөт боомт ба чөлөөт худалдааны бүс нь “Чөлөөт эдийн засгийн бүс”-ийн үүслийн анхдугаар үед хамаарна. Үүнээс гадна, бас үндэстэн дамнасан “Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц бүхий байгууллага” байгуулагдаж байв. Жишээлэхэд, 1930-аад оны үед Нидерланд, Бельги ба Люксембургийн хооронд “Гааль ба мөнгөний холбоо” байгуулагдаж байжээ.

2) Хоёр ба гуравдугаар үе шат: Үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд суурилсан ЭЗЧБ-үүдийн: 1940-өөд оны сүүлчээс 1970-аад он

Дэлхийн Хоёрдугаар Дайны дараагаар дэлхийн эдийн засаг, дэлхийн улс төр ба, дэлхийн шинжлэх ухаан хийгээд техник технологийн хөгжилд асар их өөрчлөлт гарсан нь ЭЗЧБ-үүдийн хөгжилд онцгой үр нөлөө болсон юм. Чухам энэ бол ЭЗЧБ-үүд алтан үедээ хүрсэн байдаг. Олон тооны шинэ төрөл хэлбэрийн ЭЗЧБ-үүд үүссэн ба, худалдаа голлосон ЭЗЧБ-үүд шинэчлэгдэн хөгжсөн юм. ЭЗЧБ-үүдийн хөгжлийн энэ шат дотроо бас хоёр үетэй. Энэ нь:

а) 1-р шат: 1945-1959 онд Чөлөөт боомтууд/Чөлөөт худалдааны бүсүүдийн дахин зохион байгуулалт ба шинэ төрлийн ЭЗЧБ-үүд үүссэн

Дэлхийн хоёрдугаар дайны олон улс орон Чөлөөт боомтууд болон Чөлөөт худалдааны бүсүүдээ сэргээн барьж, байгуулахын сацуу шинийг үүсгэн байгуулсаар байв. Жишээ нь: Генуа, Хамбург, Роттердам, Сингапур, Хонгконг зэрэг хотуудад сэргээн барих ажил өрнөж, улмаар дахин олон улсын усан тээвэр ба худалдааны төвүүд болцгоожээ. Энэ үеийн нэгэн гол шинж бол Латин Америкийн маш олон буурай хөгжилтэй орнууд Чөлөөт боомтууд ба Чөлөөт худалдааны бүсүүдийг байгуулсан байдаг. Хонгконг гэхэд 1950-1969 оны хооронд урд олон жил явж ирсэн зөвхөн бараа бүтээгдэхүүнийг усаар тээвэрлэх үүргийг өөрчилж олон талын үйл ажиллагаа бүхий болж хөгжсөн байдаг.

Анхны Экспортын чиглэлийн бүс 1959 онд Ирландын Шаннон нисэх онгоцны буудалд байгуулагдсан байна. Энэ үед Ирландын аж үйлдвэрийн бодлого нь импортлогчоос экспортлогч болон хөгжих өөрчлөлтийн замд байв. Шаннон Экспортын үйлдвэрлэлийн бүс нь 1960-аад оны үед тус улсын экспортын чиглэлийн аж үйлдвэрийн анхдагч бөгөөд амжилттай хөгжиж буй салбар хэмээгдэж байсан байдаг. Шаннон бол 1947 онд байгуулагдсан дэлхийн хамгийн анхны гаалийн татваргүй нисэх буудал юм.

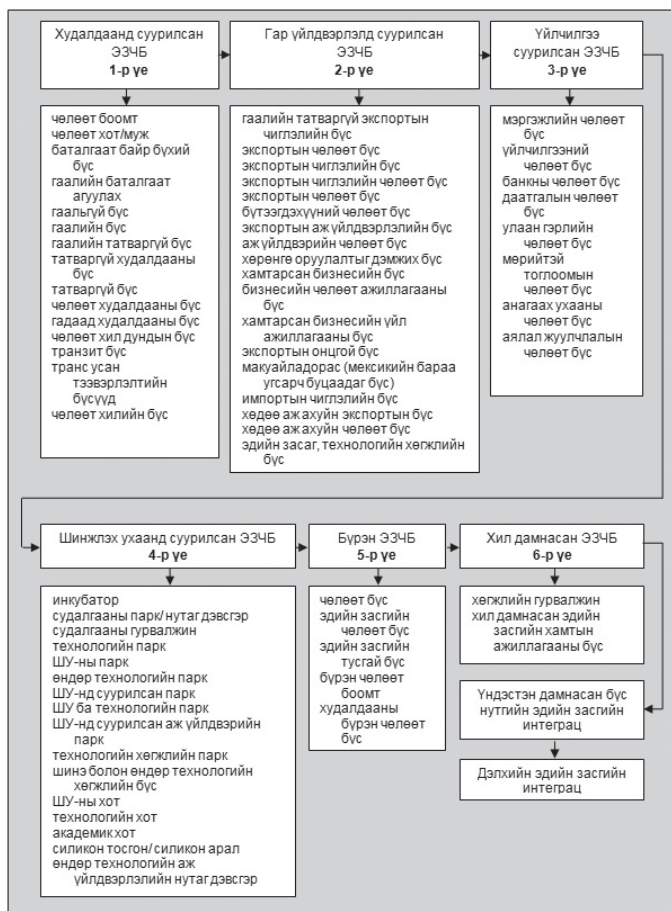
b) 2-р шат: 1960-1970-аад он: Үйлдвэрлэл ба үйлчилгээнд суурилсан ЭЗЧБ

Үйлдвэрлэлд суурилсан ЭЗЧБ-үүд нь худалдаанд суурилсан ЭЗЧБ-үүдийг цаашид боловсруулан хөгжүүлсэн хэлбэр мөн.

3) 4 ба 5-р үе шат: 1970-1980-аад онд ШУ-нд суурилсан ба бүрэн ЭЗЧБ-үүд

Дэлхийн улс төр ба эдийн засгийн хөгжил хийгээд технологийн хувьсгалыг дагалдан ЭЗЧБ-үүд нь үйлдвэрлэл ба үйлчилгээнд суурилсан “Экспортын үйлдвэрлэлийн бүсийн хэлбэрээс шинжлэх ухаанд суурилсан ЭЗЧБ буюу шинжлэх ухаанд суурилсан аж үйлдвэрийн парк гэх мэт хөгжсөн нь ЭЗЧБ-ийн 4-р үе, харин бүрэн ЭЗЧБ болж хөгжсөн нь 1970-аад оноос эхэлсэн 5-р үе байлаа.

Зураг 4. ЭЗЧБ-үүдийн Аж үйлдвэрийн бүтэц ба хувьсалын шатанд суурилсан хөгжлийн үе шатууд

4) Зургадугаар үе шат: 1990-ээд оноос хойших Хил дамнасан ЭЗЧБ-үүд

Сонгодог ЭЗЧБ-үүд олон тоогоор байгуулагдахын хэрээр Дэлхийн Эдийн Засгийн Интеграцийг дэмжиж, дотоодын (ЭЗЧБ) болон дэлхийн эдийн засгийн хоорондох эдийн засгийн харилцааг улам бүр өргөжүүлэн, гүнзгийрүүлж иржээ. Дэлхийн эдийн засгийн интеграцилал нь ч эргээд сонгодог ЭЗЧБ-үүдийн хувьсал хөгжилд мэдэгдэхүйц нөлөөг үзүүлсэн байдаг.

ЭЗЧБ ба “Бүс нутгийн чөлөөт бүс”-ийн хоорондох ЭЗЧБ-ийн шинэ шилжилтийн хэлбэр болох “Хил дамнасан чөлөөт эдийн засгийн бүс” хэмээх шинэ ойлголт, үзэл баримтлалыг эдийн засагчид болоод газарзүйчид аажмаар хүлээн зөвшөөрдөг болж эхэлсэн юм. “Хил дамнасан чөлөөт эдийн засгийн бүс” гэдэг нь хоёр буюу түүнээс дээш тооны улс орон буюу нутаг дэвсгэрүүд хил дамнасан тусгай нутгийг сонгож, тэндээ хамтын ажиллагаа ба байгууллагын тогтолцоог хангах дээд түвшний засаглалын бүтцийг бий болгодог. Тухайн бүсийн засаг захиргаа ба томоохон бизнесийн байгууллагуудын гол үүрэг хариуцлага нь зах зээлийн эдийн засгийн үндсэн дээр эдийн засгийн хамтын ажиллагаа ба эдийн засгийн хөгжлийг цогцлоох явдал мөн. Тухайн бүс нь харилцан адилгүй өөр өөр түвшний засаг захиргаа ба байгууллагуудаас санал болгодог эдийн засгийн маш таатай бодлогууд ба санхүүгийн дэмжлэг, басхүү макро эдийн засаг ба улс төрийн хэтийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх үүднээс нарийн сайн дэд бүтэц зэргээр хангагдсан байна.

ЭЗЧБ-үүдийн бүтэц ба орон зайн хувьсалын загвар

Нэг талдаа, ЭЗЧБ-үүд нь эдийн засаг ба улс төрийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх хэрэгсэл болж байв. Нөгөө талд, дэлхийн эдийн засаг, улс төрийн хөгжил, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшил нь ЭЗЧБ-үүдийн өөр өөр цаг үеийн хувьсалд нөлөөлөх, эс бөгөөс тэрхүү хувьсалыг тодорхойлох болно. ЭЗЧБ-үүдийн хувьсалыг байршил, орон зайн хэмжээс, зорилт, үүрэг ба үйл ажиллагаа, эдийн загийн сектор, таатай бодлого, захиргааны загвар гэх зэрэг маш олон өөр өөр хүчин зүйлсээр тодорхойлдог. ЭЗЧБ-үүдийн хөгжлийн өөр өөр үеүдийг шинжлэн үзэхэд, ЭЗЧБ-ийн хувьсал хөгжлийн шинж чанаруудыг энэ хэсэгт хураангуйлан өгүүлж болно.

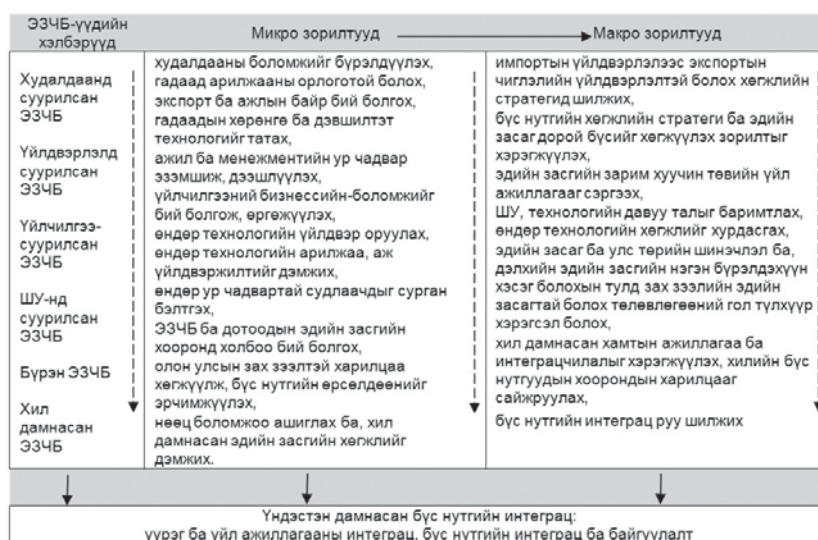
ЭЗЧБ-үүдийн дэлхийн эдийн засагт гүйцэтгэх үүрэг роль ба зорилтууд

Харилцан адилгүй өөр тооцоо судалгааны дүнгүүдээс үзэхэд, дэлхийн янз бүрийн хэлбэрийн ЭЗЧБ-үүдийн тоо цаг ямагт өсөн нэмэгдэж ирсэн байдаг. 1900-аад оны үед Европ болон Азийн цөөн хэдхэн улс оронд л нийт 11 “Чөлөөт боомт” байсан бол 1975 он гэхэд буурай хөгжилтэй 25 оронд нийт 79 орчим Экспортын чиглэлийн бүсүүд үйл ажиллагаа явуулах болжээ. Ингээд 1986 оны байдлаар үзэхэд энэ тоо 47 улс оронд 176 болж өссөн байдаг. 2000-аад оны судалгаагаар үзэхэд, 1990-ээд онд дэлхийн 90 орон ба нутаг дэвсгэрт янз бүрийн хэлбэрийн 1000 гаруй ЭЗЧБ-үүд үйл ажиллагаа явуулж байсан байна. Ойрын үеийн тооцоогоор бол, 1979 онд бүх ЭЗЧБ-үүдийн дэлхийн нийт худалдаанд эзлэх хэмжээ 7.7 хувь байснаас 1985 онд 20 хувь, 1990-ээд оны эхээр бараг 30 хувь болж өсчээ. Өөрөөр хэлбэл, ЭЗЧБ-үүдийн тоо асар ихээр нэмэгдсэн ба, 1500-аад оноос хойш тэдгээр нь дэлхийн, улс орны, бүс нутгийн эдийн засагт улам бүр чухал үүрэг гүйцэтгэсээр ирсэн аж. Энэ үүрэг роль нь микро эдийн засгаас макро эдийн засаг руу, эдийн засгийн шинэчлэлээс улс төрийн шинэчлэл рүү урван өөрчлөгдөж хөгжсөөр ирсэн юм.

ЧЭЗБ нь зарим тодорхой эдийн засгийн, нийгэм, улс төрийн зорилгуудыг хэрэгжүүлэх хэрэгсэл болж байлаа. Зорилт бол ЧЭЗБ-үүдийн нэгэн гол түлхүүр шинж чанар бөгөөд хөдөлгөгч хүчин болж байв. Зорилтыг цаашид микро болон макро, ерөнхий болон тусгай хэмээн ангилж болох ба, аажмаар эдийн засгийнхаас нийгэм, улс төрийн түвшин рүү хувьсан байдаг. Ерөнхийдөө, ЧЭЗБ-үүд микро эдийн засгийн зорилтуудын хувьд илүүтэй

ижил төстэй байдаг боловч макро эдийн засгийн зорилтуудын хувьд нэг нь нөгөөгөөсөө ялгаатай байдаг байна. Тэдгээр зорилтууд нь шууд микро эдийн засгийнхаас шууд бус макро эдийн засгийн зорилтууд болж хувьсах ба, эс бөгөөс эргээд худалдаа суурилсан ЧЭЗБ-ийн микро ба макро эдийн засгийн зорилтууд нь түүнийг цаашид бүрэн бөгөөд хил дамнасан ЧЭЗБ болгон хувьсгадаг байна. Ийм бүрэн бөгөөд хил дамнасан ЧЭЗБ нь олон зүйл зорилтууд ба илүүтэй макро эдийн засгийн зорилтуудтай байдаг байна. Микро зорилтууд нь худалдаа, экспорт, ажил эрхлэлт, гадаад арилжааг бий болгох, илүү дэвшингүй технологи нэвтрүүлж, боловсон хүчнийг бэлтгэх боломж бүхий гадаад мөнгө, хөрөнгө оруулалтыг татах зэргээс хувьсан гарч ирдэг байхад, мазро зорилтууд нь бүтцийн шинэчлэл бүхий бүс нутгийн хөгжил дэвшил, бүс нутгийн эдийн засгийн хатын ажиллагаа, интеграц зэргээс хувьсан гарч ирдэг байна. ЧЭЗБ-ийн эцсийн зорилго бол “Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц” юм. ЭЗЧБ-үүдийн зорилтын өөрчлөлтийг зураг 5-аас үзнэ үү.

Зураг 5. ЭЗЧБ-үүдийн зорилтын хувьсал

ЭЗЧБ-үүдийн таатай бодлого

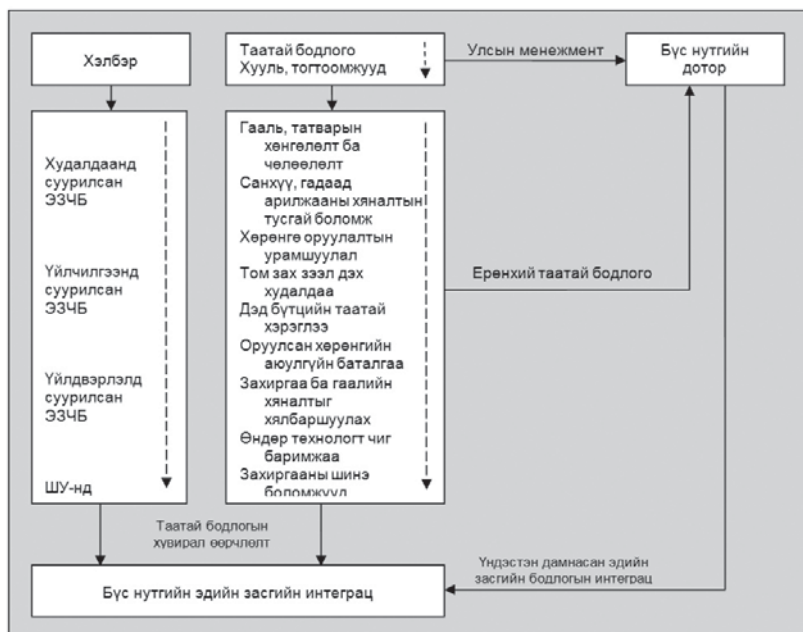
Зарим тодорхой зорилтуудад хүрэх үүднээс, ЭЗЧБ-үүдийг тусгайлан сонгосон бүсэд байгуулж, дэд бүтэц сайтай бөгөөд таатай бодлогоор буюу хууль, тогтоомжоор хангагдсан зэрэг хөрөнгө оруулалтын тогтвортой бөгөөд ашигтай орчныг бүрэлдүүлж өгдөг. Түүний хувьсал өөрчлөлт нь тухайн улс үндэстний болон олон улсын эдийн засгийн хөгжил, тэрчлэн ЭЗЧБ-үүдийн зорилтууд ба тэдгээрийн хөгжлөөр тодорхойлогддог юм.

Тухайлсан нэг ЭЗЧБ-ийн тухайд, ямар нэг таатай бодлогыг боловсруулан хөгжүүлж болох ба, тэр нь алсдаа хууль, тогтоомж болон журамлагдах, аль эсвэл тухайн бодлого нь зөвхөн нэг бүс нутгийн чиглэлээсээ бүс нутаг ба аж үйлдвэр хосолсон чиглэлийн болон өргөжиж болох юм. ЭЗЧБ нь өөрийн гэсэн засаг захиргааны хууль, тогтоолтой, мөн эдийн засгийн хууль тогтоомжуудтай (худалдааны, бараа бүтээгдэхүүний хяналтын, хөрөнгө оруулалтын, санхүүгийн, худалдааны маргааны тухай гэх зэрэг хуулиудтай) ба эдийн засгийн онцгой таатай нөхцөл ба боломж (таатай бодлого) бүхий байна. Эдийн засгийн хууль, тогтоомжууд нь ЭЗЧБ-үүдийн таатай бодлого ба боломж нөхцөлүүдийг бодитой, тодорхой болгож өгдөг. Хууль журамтай харьцуулахад, бодлого бол абстракт хийсвэр бөгөөд ерөнхий зарчмууд бүхий байдаг тул тэр нь илүүтэй уян хатан бөгөөд

өөрчилж болохуйц байдаг. ЭЗЧБ-үүдийн хөгжилтэй уялдан, бодлого нь практик үйл ажиллагааны явцад хууль болдог. Түүнийг “бодлого-практик-хууль” гэж нэрлэдэг. Гэхдээ хөгжилтэй орнуудын хуучны “Чөлөөт боомт” ба “Чөлөөт худалдааны бүс”-үүд зэрэг ЭЗЧБ-үүдэд хууль, тогтоомжоор, эсвэл хууль тогтоомж ба таатай бодлогын аль алианаар үйл ажиллагаагаа явуулдаг байна. Олон ЭЗЧБ-ийн хууль, тогтоомжуудыг анхны Чөлөөт боомт болох Лейпхорн гэх зэрэг зарим хуучны Чөлөөт боомтуудаас олж үзэж болно.

Ерөнхийдөө, таатай бодлого нь ЭЗЧБ-үүдийн чухал бөгөөд анхны үе шат мөн тул ЭЗЧБ-үүдийн хууль тогтоомжуудыг төлөөлөн илэрхийлэх боломжтой юм.

Зураг 6. ЭЗЧБ-үүдийн таатай бодлогын хувьсал

Таатай бодлогын агуулга ба түвшин нь ЭЗЧБ-үүдийн худалдаанд суурилсан хэлбэрээс Бүрэн бөгөөд Хил дамнасан ЭЗЧБ болон хөгжих хувьсалыг баяжуулан өргөжүүлж байдаг юм. Энэ нь худалдаа арилжаанаас цаашид үйлчилгээ, бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, захиргааны болон нийгмийн, тэр бүү хэл улс төрийн салбар болж өргөждөг байна. Үүнээс гадна, таатай бодлого нь бас цаашид гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг ЭЗЧБ-үүдийн дотор болон гадна татах улс үндэстний менежмент гэх зэргээр ЭЗЧБ-үүдийн гаднах бүс нутгууд руу хүртэл өргөжин тэлдэг байна. Үүний дээр маш сайн интеграцлагдсан бүс нутагт бол ЭЗЧБ-үүд нь Чөлөөт худалдааны бүс, Гаалийн холбоо, Нэгдсэн зах зээл гэх мэт зарим төрлийн бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдэн орох ба, таатай бодлого нь бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцийн үндсэн зарчим ба нэгдсэн эдийн засгийн бодлого болж хувирах буюу түүгээр солигддог байна. Гэхдээ зарим ЭЗЧБ-үүдийн “Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц”-ийн хэлэлцээрийн гадна байна хэмээн үзсэн хэвээр байдаг тохиолдол бий. Жишээлбэл, Европын Холбоо ЭЗЧБ нь Европын Холбооны нэгдсэн гаалийн тогтолцооны нэг хэсэг мөн хэмээн үзэх боловч ЭЗЧБ-ийн доторх гуравдагч орнуудыг оролцуулан бүх бараа бүтээгдэхүүнийг Европын Холбооноос ангид гадуур гэж шийдвэрлэсэн байдаг. Тэгэхээр, сайтар интеграцлагдсан бүс нутаг дахь ЭЗЧБ-үүд нь өнөө хэр нь чөлөөт худалдааны хөгжил ба “Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц”-члалыг сурталчлан дэмжих үүрэг бүхий байсаар байгаа юм.

ЭЗЧБ-үүдийн захиргааны бүтэц

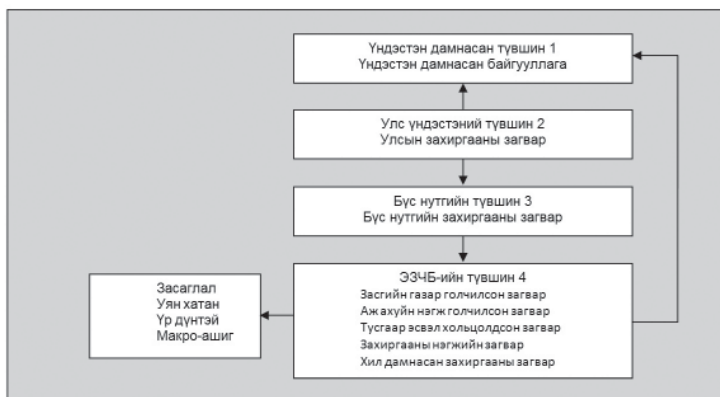
Амжилттай сайн ЭЗЧБ нь хариуцлага өндөртэй, маш их үр дүнтэй, уян хатан, сайтар төлөвлөгдсөн алс хэтийн зорилт ба ашиг сонирхолтой, захирагч ба зохицуулагчтай, бүсийн дотроо эдийн засаг ба нийгмийн үйл ажиллагааг улс үндэстнийхээ засгийн газартай нягт хамтын ажиллагаагаар хөгжүүлдэг засаглалын бүтэцтэй байдаг.

Тэгэхээр ЭЗЧБ-ийн үзасаг захиргааг бий болгож, ажиллуулах нь тус бүсийн захиргааны байгуулалтын үндсэн зорилт юм.

Хэдийгээр ЭЗЧБ-үүдийн эдийн засгийн ажиллагаанд ерөнхийдөө засгийн газрын оролцоо саадгүй, улс төрийн хатуу хяналтгүй байгаа боловч бүсүүд нь бүгд их, бага ямар нэг хэмжээгээр олон улс, улс үндэстэн ба бүс нутгийн засаг захиргааны харъяа, засаглалын хамааралтай байхын тулд төрийн нөлөөнөөс бүрэн дүүрэн ангид хараахан биш юм. Ихэнх ЭЗЧБ-үүдийг захиргааны дөрвөн түвшинд ангилан үзэж болно: Улс үндэстэн хоорондын түвшний байгууллага бол ЭЗЧБ-үүдийн үндэстэн дамнасан эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн хамтын ажиллагааг хариуцна. Харин улс үндэстний захиргааны тогтолцоо бол ЭЗЧБ-үүдийн хууль, эрх зүй ба удирдлага гэх зэрэг макро түвшний шийдвэрийг гаргах асуудлыг хариуцна. Бүс нутгийн захиргааны тогтолцоо нь, тодорхой хэлбэл, мужийн, улсын болон аймгийн түвшний шийдвэрийг муж нь ЭЗЧБ-үүдийн эдийн засаг ба нийгмийн хэргийг засаглан удирдана. Гэхдээ ЭЗЧБ-үүдийн захиргаа өөрөө өөрийнхөө эдийн засаг ба нийгмийн үйл ажиллагааг хариуцна. ЭЗЧБ-үүдийн захиргаанд засгийн газар ба аж ахуйн нэгжийн чиглэлийн загвар, холимог ба тусгаар загвар, захиргааны нэгжийн загвар, хил дамнасан захиргааны загвар зэрэг багтана.

ЭЗЧБ-үүдийн захиргааны загварын хувьсал өөрчлөлт нь төрөл бүрийн ЭЗЧБ-үүд ба бүс нутаг, улс үндэстэн хийгээд олон улсын эдийн засгийн хөгжил ба бодлогуудтай холбоотой. Нэгдүгээрт, ЭЗЧБ-үүдийн захиргааны загвар нь улс үндэстнийхээс бүс нутгийн ЭЗЧБ-ийн түвшинд хувьсдаг. Учир нь ЭЗЧБ бол эхлээд тухайн улс орны үйл хэрэг, дараа нь орон нутгийн засаг захиргааны хэрэг явдал байдагт оршино. Хоёрдугаарт, ЭЗЧБ-ийн засаг захиргаа нь засгийн газрын, аж ахуйн нэгжийн ба эдгээр хольмог чиглэлээс засаг захиргааны нэгжийн загвар руу хувьсдаг. ЭЗЧБ байгуулах нь засгийн газрын шийдвэр мөн тул төв засгийн газар, орон нутгийн захиргаа, орон нутгийн боомт ба, орон нутгийн гаалийн захиргааны тушаал шийдвэр ба зөвшөөрлөөр эхлэнэ. Буурай хөгжилтэй орнууд эхэндээ засгийн газрын дэмжлэгтэй буюу чиг баримжаатай загварыг сонгон хэрэглэдэг байсан боловч ЭЗЧБ-үүдийнхээ хөгжил ба улс төр, эдийн засгийн шинэчлэлд олсон ахиц амжилтын дүнд эдүгээ зах зээлийн эдийн засгийн хөгжилтэй хөл нийлүүлэхийн тулд аж ахуйн нэгжийн чиг баримжаатай, аль эсвэл холимог загварт илүүтэй анхаарах болжээ. Үүний дээр, олон ЭЗЧБ-үүд (бүрэн ЭЗЧБ-үүд) нь захиргааны нэгж ба ЭЗЧБ-ийн хосолсон загвар бүхий байх болжээ. Гуравдугаарт, хил дамнасан ЭЗЧБ үүссэнтэй холбоотойгоор “Хил дамнасан захиргаа”-ны загвар бий болсон байдаг. Учир нь “хил дамнасан ЭЗЧБ”-ийг нэг улс дангаараа захирч чадахгүй. Тиймээс, түүнийг хоёр буюу түүнээс дээш тооны улс орон ЭЗЧБ ба “Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц”-ийн шинж чанар бүхий хил дамнасан захиргааны загварыг бий болгодог. Эцэст нь, улс үндэстний захиргааны тогтолцоо ба хил дамнасан захиргааны загвар нь дэлхийн бүс нутгийн интеграцийн үндэстэн дамнасан байгууллага руу хувьсан хөгждөг.

Зураг 7. ЭЗЧБ-үүдийн захиргааны загварын хувьсал

II. ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТАЛААРХ МОНГОЛ УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал

Өнөөгийн байдлаар Монгол Улсын хувьд Эдийн засгийн чөлөөт бүс /ЭЗЧБ/ болон түүнтэй холбоотой аливаа харилцааг зохицуулах салбарын гол хууль нь 2002 онд Улсын Их Хурлаас баталсан Чөлөөт бүсийн тухай хууль байна. Мөн Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр үйл ажиллагаа явуулж буй Худалдааны болон Эдийн засгийн чөлөөт бүс тус бүрийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиуд, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан бусад дүрэм, журмуудаас чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчин бүрдэж байна. Үүнд:

Бодлогын баримт бичиг:

- 1) Монгол Улсад ЭЗЧБ байгуулах үзэл баримтлал²⁶

Хууль:

- 1) Чөлөөт бүсийн тухай хууль
- 2) “Алтанбулаг” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль
- 3) “Замын-Үүд” ЭЗЧБ-ийн эрх зүйн байдлын тухай хууль
- 4) “Цагааннуур” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль

Журам:

- 1) Чөлөөт бүсэд шалган нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулах журам
- 2) Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн журам
- 3) Чөлөөт бүсэд Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн зорчих, оршин суух журам
- 4) Чөлөөт бүсэд виз олгох хялбарчилсан журам
- 5) Чөлөөт бүсийн горим хэрэгжүүлэх журам гэсэн цогц эрх зүйн орчин бүрдсэн мэт харагдаж байна. Үүнээс Чөлөөт бүсийн тухай хууль тогтоомжид анализ хийн, гарсан үр дүнг тус судалгааны ажилд сонгон авсан бусад улс орны эрх зүйн орчинтой харьцуулан судлахыг зорив.

Эрх зүйн орчны шинжилгээг хийхдээ чөлөөт бүсийн үйл ажиллагаатай холбоотой аливаа харилцааг бүлэглэн, тухайн асуудлыг хэрхэн зохицуулсан талаар тоймлон судалж, тухайн зохицуулалт эцсийн зорилгоо хангаж чадаж байгаа эсэхэд дүгнэлт хийх зарчмаар гүйцэтгэнэ. Бүлэглэлт нь дараах байдлаар ангилагдана. Үүнд:

²⁶Засгийн газрын 1995 оны 87 тушаалын хавсралтаар.

- Чөлөөт бүс /ЧБ/-ийн хэлбэр
- ЧБ дэх тусгай дэглэм
- ЧБ-ийн удирдлага
- ЧБ-ийн санхүүжилт буюу төсөв
- ЧБ-д аж ахуй эрхлэх
- Бүртгэл
- Татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлт
- ЧБ үүсгэн байгуулах, зохион байгуулах, татан буулгах

зэрэг асуудлыг хуулиар хэрхэн зохицуулсныг доорх хүснэгтээр үзүүлэв.

Харилцаа	Зохицуулалт
Тодорхойлолт	“Чөлөөт бүс” гэж гаалийн болон бусад татварын хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байгаад тооцогдох, хөрөнгө оруулалт, аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай дэглэм бүхий Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ.
ЧБ-ийн хэлбэр	<ul style="list-style-type: none"> - Худалдааны - Үйлдвэрлэлийн - Хөдөө аж ахуйн - Аялал жуулчлал-үйлчилгээний - Эдийн засгийн
ЧБ дэх тусгай дэглэм	<ul style="list-style-type: none"> - Татварын хөнгөлөлттэй нөхцөл, аж ахуйн нэгж (ААН)-ийн бүртгэлийн хөнгөвчилсөн журам, шалган нэвтрүүлэх хялбарчилсан горим үйлчилнэ. - Зорчигч, бараа, тээврийн хэрэгслийг ЧБ-д зөвхөн гаалийн хяналт бүхий гарцаар нэвтрүүлнэ. - Монгол Улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон барааг ЧБ-д нэвтрүүлэхийг хориглоно. - Хилийн чанадаас ЧБ-д оруулах, ЧБ-ээс хилийн чанадад гаргах бараанд тарифийн бус хязгаарлалт тогтоохгүй. - Төлбөр тооцоогүндэсний болон гадаад валютаар хийнэ. ЧБ-д валютын зохицуулалтын тусгай журам үйлчилнэ. Валютын зохицуулалтын журмыг Монголбанк тогтооно.
ЧБ-ийн удирдлага	<p>ЧБ-ийн захирагч: Захирагч нь ЧБ-д төрийн захиргааны удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн төлөөлөгч мөн. Захирагчийг эдийн засгийн хөгжлийн сайд томилж, чөлөөлөх ба ажлаа эдийн засгийн хөгжлийн сайдын өмнө хариуцна. Захирагч ажлын албатай байна. Ажлын албаны орон тооны болон зардлын хязгаарыг Засгийн газар тогтооно. Дараах бүрэн эрхийг эдэлнэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ЧБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлаар ЧБ-ийг төлөөлөх, эрх хэмжээнийхээ хүрээнд шийдвэр гаргах; - ЧБ-ийн хөгжлийн хөтөлбөр, төсвийн төслийг боловсруулж, батлуулан хэрэгжилтийг зохион байгуулах; - ЧБ-д хөрөнгө оруулах, үйл ажиллагаа явуулах ААН, түүний салбар, төлөөлөгчийн газрыг бүртгэх; - ЧБ-ийн нэрийн өмнөөс гэрээ, хэлцэл хийх - ЧБ-ийн ажиллах хүчний болон хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх; - ЧБ-д ажиллаж байгаа ААН, байгууллагын аж ахуйн үйл ажиллагааны чиглэлийг өөрчлөх хүсэлтийг хянан шийдвэрлэх; - ЧБ-д олгосон газар, төрийн өмчийн барилга, байгууламжийг ашиглуулах тухай шийдвэр гаргаж, тэдгээрийн ашиглалтад тавих хяналтыг хэрэгжүүлэх; - ЧБ дэх мэргэжлийн хяналтын албаны үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах; - ЧБ-ийн ерөнхий менежерийг томилох, чөлөөлөх; - Иргэн, ААН, байгууллагад ЧБ-ийн нутаг дэвсгэрт газар эзэмших, ашиглах зөвшөөрөл олгох; - ЧБ-д хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл, хувийн хэвшлийн байгууллагатай идэвхтэй хамтран ажиллах, <p>ЧБ-ийн ерөнхий менежер /ЕМ/: Энэ нь ЧБ-д аж ахуйн удирдлагыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий албан тушаалтан мөн. ЕМ нь ЧБ-ийн нийгэм, соёл, ахуйн үйлчилгээ, хот тохижилт, газар зохион байгуулалтын асуудлыг хариуцах бөгөөд эдгээр арга хэмжээг хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл, нутгийн захиргааны байгууллагатай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр хэрэгжүүлнэ. ЕМ нь ажлаа Захирагчид тайлагнаж, ЧБ дэх хөрөнгө оруулагчдын Зөвлөлд хуульд заасан 3 чиглэлээр танилцуулна.</p> <p>Мэргэжлийн хяналтын алба: Энэ нь бие даасан алба байна. Тус албаны орон тооны хязгаар зохион байгуулалтыг ЧБ-ийн хэлбэр, байршил, үйл ажиллагааны онцлогоос хамааруулан Засгийн газар тогтооно.</p> <p>Хөрөнгө оруулагчдын Зөвлөл: Хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, хөрөнгө оруулалтыг татах, ЧБ-ийн хөгжлийг дэмжих, сурталчлах зорилго бүхий хөрөнгө оруулагчдын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн хөрөнгө оруулагчдын зөвлөл /цаашид “чөлөөт бүсийн зөвлөл” гэх/-тэй байж болно. Зөвлөлийн хурлаар баталсан дүрмээр үйл ажиллагаагаа зохицуулна.</p>

Бүртгэл	<p>Бүртгэлийн шалгуур:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ЧБ-д эрхлэх, татварын хөнгөлөлтөд хамаарах үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нь тухайн ЧБ-ийн хэлбэр, үйл ажиллагааны чиглэлд нийцэх - ЧБ-д эрхлэх үйлдвэрлэл, үйлчилгээ нь үндэсний болон олон улсын стандартад нийцсэн дэвшилтэт арга, технологи эзэмших - Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийлгэж дүгнэлт гаргуулах. - ЧБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх ААН нь Захирагчийн ажлын албанд бүртгүүлэхээр холбогдох бичиг баримтыг өгнө. - ААН-ийн зохион байгуулалтын хэлбэр, оноосон нэр, оршин байх газар, улсын харьяалал, хөрөнгө оруулалтын төрөл, хэлбэр, хэмжээ, хөрөнгө оруулах үндсэн чиглэл, эрхлэх үйл ажиллагаа, хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх хугацаа, үе шатыг заасан эрх бүхий этгээдийн өргөдөл - Үүсгэн байгуулагч нь хуулийн этгээд бол ААН-ийн гэрчилгээний хуулбар, хэрэв шуудангаар ирүүлсэн бол нотариатчаар гэрчлүүлсэн хуулбар; - Үүсгэн байгуулагч нь иргэн бол иргэний үнэмлэхийн хуулбар, хэрэв шуудангаар ирүүлсэн бол нотариатчаар гэрчлүүлсэн хуулбар, товч намтар - Шаардлагатай бол аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл - Гэрээ, дүрэм - Шинээр байгуулах ААН-ийн хувьд оноосон нэрийн зөвшөөрөл <p>Захирагч өргөдлийг хүлээн авснаас хойш ажлын 5 хоногт шийдвэрлэнэ.</p>
ЧБ-ийн санхүүжилт буюу төсөв	<p>ЧБ бие даасан төсөвтэй байна. Төсвийг Засгийн газраас өргөн мэдүүлсний дагуу улсын төсвийн тусгай зүйл болгон УИХ батална. ЧБ-ийн төсвийн орлого дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ЧБ дэх ААН, байгууллага, иргэний орлогын албан татвар, тэдгээрээс авах хураамж; - ЧБ-ийн эзэмшлийн газар, байгалийн баялаг, төрийн өмчийн барилга, байгууламжийг эзэмшиж, ашигласны болон үйлчилгээ үзүүлсний төлбөр - ЧБ байгуулахад зориулж улсын болон орон нутгийн төсвөөс ЧБ-ийн төсөвт хуваарилсан төсвийн санхүүжилт; - ААН, байгууллага, иргэний тусламж, хандив; - ЧБ-ийн төсөвт орох бусад орлого. <p>Төсвөөс дараах зардлыг санхүүжүүлнэ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - урсгал зардал; - бусдад үзүүлэх үйлчилгээний зардал; - ЧБ-ийн харуул хамгаалалтын зардал; - мэргэжлийн хяналтын албаны зардал.
Татварын хөнгөлөлт чөлөөлт	<p>Бараа оруулахад дараах албан татварыг ногдуулахгүй:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ЧБ-д барааг хилийн чанадаас оруулахад импортын гаалийн, НӨАТ болон онцгой албан татвар ногдуулахгүй - Импортын гаалийн, онцгой болон НӨАТ төлж гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулсан барааг ЧБ-д оруулахад экспортын гаалийн албан татвар ногдуулахгүй. <p>Татвар ногдуулах, Буцаан олгох:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Монголын барааг гаалийн нутаг дэвсгэрээс ЧБ-д оруулахад экспортын гаалийн албан татвартай бол түүнийг ногдуулж, НӨАТ-ыг буцаан олгоно. <p>Бараа гаргахад дараах албан татварыг ногдуулах болон албан татвараас чөлөөлнө:</p> <ul style="list-style-type: none"> - барааг ЧБ-ээс гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад импортын гаалийн, НӨАТ, онцгой албан татвар ногдуулна; - барааг ЧБ-ээс гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулахад дараах татвар ногдуулахгүй: - импортын гаалийн, нэмэгдсэн өртгийн болон онцгой албан татвар ногдуулахгүй. - Монголын барааг буцаан оруулахад импортын гаалийн болон онцгой албан татвар ногдуулахгүй. Энэ тохиолдолд экспортын гаалийн татварыг буцаан олгож, нэмэгдсэн өртгийн албан татварыг ногдуулна. - барааг хилийн чанадад гаргахад экспортын гаалийн, нэмэгдсэн өртгийн болон онцгой албан татвар ногдуулахгүй. Хуулиар тусгайлан ногдуулсан бол экспортын албан татвар ногдуулна. - бусад албан татварын хөнгөлөлт, чөлөөлт үзүүлэх асуудлыг ЧБ-ийн байршил, хэлбэрийг харгалзан хуулиар тогтооно. - ЧБ-д газар ашиглах, эзэмших гэрээ байгуулсан дотоод, гадаадын хуулийн этгээд, иргэн газрын үр өгөөжийг ашиглах, эзэмших, хамгаалах талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлж байгаа байдлыг нь харгалзан тэдгээрийг газрын төлбөрөөс тодорхой хугацаагаар хөнгөлөх буюу чөлөөлж болно. - газрын төлбөрөөс хөнгөлөх, чөлөөлөх хугацаа, хувь хэмжээ тогтоох асуудлыг Засгийн газрын санал болгосноор УИХ шийдвэрлэнэ.

ЧБ үүсгэн байгуулах	Тусгааргүй
Зохион байгуулах	Тусгааргүй
Татан буулгах	Тусгааргүй
Хөгжлийн төлөвлөгөө	Тусгааргүй
Бүтээн байгуулалтын төлөвлөгөө	Тусгааргүй
Төлөвлөгөө өөрчлөх	Тусгааргүй
ЧБ-ийн сан, ашиглалт	Тусгааргүй
ЧБ-ийн өмчийн хэлбэр	Төрийн өмч
ЧБ дэх амьдралын нөхцөл	Тусгааргүй
ЧБ дэх иргэншил	Тусгааргүй
ЧБ дэх үл хөдлөх хөрөнгө өмчлөл, ашиглалт	Тусгааргүй

Монгол Улс дахь чөлөөт бүсийн харилцааг зохицуулсан гол хуулийн зохицуулалтыг дээр хүснэгтлэхдээ мөн чөлөөт бүсийг амжилттай хэрэгжүүлсэн зарим орнуудын /тус судалгаанд хамруулсан, 3-р бүлгээс үзнэ үү/ хуулинд заасан бусад зохицуулалт Монгол Улсын холбогдох хуульд тусгалаа олсон эсэхийг үзэх зорилгоор манай улсын хуульд тусгагдаагүй асуудлыг ч хүснэгтийн эхний баганад оруулав.

Түүнчлэн манай улс зарим орны нэгэн адилаар /судалгаанд хамрагдсан орнуудаас БНХАУ-аас бусад нь /“Алтанбулаг”, “Замын-Үүд”, “Цагааннуур”-ын чөлөөт бүсүүдэд тус бүрчлэн бие даасан хууль баталсан хэдий ч чөлөөт бүсийн хөгжил, түүнийг дагасан хотжилт, бүтээн байгуулалт, амьдралын нөхцөлийн талаар ямар ч зохицуулалт хийгээгүй байна. Энэ нь үйл ажиллагаа явуулж байгаа чөлөөт бүсүүд ашиггүй ажиллах, үйл ажиллагаа явуулахаар төлөвлөсөн чөлөөт бүс нь үйл ажиллагаагаа бүрэн эхэлж чадахгүй байгаа зэрэгт нөлөөлөх нэг хүчин зүйл болж байна. Сайн туршлага бүхий улс орны хувьд хуулиндаа дээр дурдсан асуудлуудыг цогцоор нь тусгасан байна. Тэрчлэн БНСУ-ын хуулинд “хэрэв чөлөөт бүс байгуулах шийдвэр гарч, төлөвлөгөө батлагдсан бол батлагдсанаас 1 жилийн дараа эхлэх ёстой” гэж хуульчилсан нь цаг хугацааны тухайд бүтээн байгуулалтын ажил хийхэд нэн тохиромжтой зохицуулалт болж байна.

Энэ мэтчилэн тус судалгаанд харьцуулан судалсан 10 орны /3-р бүлгээс үзнэ үү/ эрх зүйн зохицуулалт болоод туршлагаас харахад манай улсын чөлөөт бүсийг бий болгох, хөгжүүлэх асуудалд цогц шинэчлэл шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

Өөрөөр хэлбэл, татвар, гаалийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, урамшууллын асуудалд анхаарал хандуулахаас илүүтэйгээр чөлөөт бүс үүсгэн байгуулах болон түүнийг дагасан хотжилт, бүтээн байгуулалтын, газар зохион байгуулалтын, газрын доорх бөгөөд газар дээрх байгууламжийн, бүсэд оршин суугчдын ажил эрхлэлт, амьдрах орчин, боловсрол, эрүүл мэндийн цогц үйлчилгээ, бүсийн өөрийгөө санхүүжүүлэх чадвар боломж, өөрийн санхүүжилтээс бүс өөрийгөө хөгжүүлэх боломж, бүсийн менежмент зэрэг бүхий л асуудлыг цогцоор шийдэх эрх зүйн болон бүтцийн тогтолцоо бий болгох шаардлагатай гэдэг нь тодорхой байна. Энэ тал дээр БНТурк улс, БНСУ, БНКаЗУ зэрэг нарийвчлан судалбал зохилтой сайн туршлага бүхий улс орон цөөнгүй байна.

III. ЧӨЛӨӨТ БҮСИЙН ТАЛААРХ БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

3.1. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Эдийн засгийн онцгой бүсийн хөгжил

1980-аад оны II хагас: Хуучин Зөвлөл улсад 1980-аад оны сүүлээр ЭЗЧБ байгуулах тухай идэвхтэй яригдаж, анх тухайн үеийн төр засаг Приморийн хязгаар болон Ленинград мужийн удирдлагын “Находка”, “Выборг” гэсэн ЭЗЧБ-ийг байгуулах тухай саналыг дэмжиж баталжээ.

Гадаад улсуудад байгуулсан ЭЗЧБ-үүдийн үйл ажиллагаа нь сайн үр дүнтэй, гадаадын хөрөнгө оруулагчид нь нэмэгдэж, үйлдвэрлэл нь хурдацтай хөгжих болсон нь Оросын янз бүрийн мужуудаас ЭЗЧБ байгуулах санал ирэх болсонтой холбоотой.

Тухайн үед ихэнх бүсүүдийг эрдэс баялгийн нөөц олборлох, боловсруулах чиглэлээр ажиллах санал ирж байсан боловч хангалттай хөрөнгө мөнгө дутмаг, эрх зүйн орчин бүрдээгүй байжээ. Тийм учраас бүс нутгуудын удирдлага нутаг дэвсгэртээ ЭЗЧБ-ийг байгуулахад өөрсдийн хүчин чадал болон гадаадын хөрөнгө оруулалтад найдахгүйгээр холбооны засгийн газар тэднийг хөрөнгө мөнгөөр хангах ёстой хэмээн үзэж байсан. Ингэхдээ бүсийн эхэн үеийн хөрөнгө оруулалтын тухай яригдаагүй, аж үйлдвэрлэл болон тухайн үед сулхан хөгжсөн нийгмийн хөгжлийн санхүүжилтийг шаардаж байсан. Энэ үед тус улсын нутаг дэвсгэрт 100 орчим ЭЗЧБ байгуулагдсан, ингэхдээ тухайн үеийн төсөвт хүнд дарамт болж байжээ.

1990-1991 он: ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн 2-р шатанд энэ салбартай холбоотой харилцааг зохицуулах хэд хэдэн эрх зүйн баримт бичгүүд батлагдсан. Тэдгээрийн нэг нь 1991 онб 9-р сард хүчин төгөлдөр болсон ЗСБНХУ-д гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн нэг бүлэг нь ЭЗЧБ-ийн харилцааг зохицуулах болсон. Хуулиар гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах, гадаадын тэргүүлэх техник, технолог, удирдах туршлага зэргийг нэвтрүүлэх, экспортын хүчин чадлаа нэмэгдүүлэх зорилгоор ЭЗЧБ-ийг байгуулахыг заасан. Гадаадын хөрөнгө оруулагч, оролцогчдод зориулж хөнгөлөлтүүдийг санал болгож, бүртгэлтэй холбоотой процессыг хялбаршуулсан байна.

1992-1994 он: ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн энэ үед нэг асуудал ойлгомжтой болсон: чөлөөт бүсийг олон тоогоор байгуулах нь амьдрал дээр тэр болгон амжилттай хэрэгжихгүй болсон. Эдийн засгийн хямрал, улс төрийн тогтворгүй байдал, ЭЗЧБ-ийг байгуулах үеийн хөрөнгө оруулалт байхгүй зэрэг олон асуудлуудаас төлөвлөсөн олон төслийг хэрэгжүүлж чадаагүй. Энэ бүхнээс үүдэн Орост ЭЗЧБ-ийн тухай хуулийг боловсруулж эхэлсэн, хэрэгжиж байсан эрх зүйн баримт бичгүүдийг сайжруулж эхэлсэн, байгуулагдсан бүсүүдээс газар зүйн таатай байршилтай, дэд бүтцийн зардал хамгийн багаар гаргах бүсийг сонгон, төрөлжүүлж эхэлсэн. Тухайлбал, Холбооны ач холбогдол бүхий дотоод худалдааны бүс, гаалийн чөлөөт бүс, шинжлэх ухаан-техникийн бүс, аялал жуулчлалын бүс, мөн эдийн засгийн тусгай хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх бүс гэж төрөлжих болсон.

1995-2005 он: Энэ үеэс ЭЗЧБ-үүдийг хууль баталж Эдийн засгийн онцгой бүс /ЭЗОБ/-үүдийг байгуулж эхэлсэн. Тухайлбал, Калининград мужийн эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай, Магаданск мужийн эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай холбооны хуулиуд батлагдан гарсан.

2006 оноос хойш: 2005 онд ОХУ дахь эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хууль²⁷ батлагдсан.

Хууль, эрх зүйн зохицуулалт

Эдийн засгийн онцгой бүс /ЭЗОБ/ бол ОХУ-ын Засгийн газраас тогтоосон, үйлдвэрлэл явуулах онцгой дэглэмтэй, мөн гаалийн чөлөөт бүсийн гаалийн хяналт үйлчилдэг ОХУ-ын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ хэмээн ОХУ дахь эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуульд томьёолсон байна.

2005 онд батлагдсан ОХУ дахь эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хууль²⁸ нь бүтцийн хувьд 9 бүлэг, 41 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг - Нийтлэг үндэслэл: ЭЗОБ-тэй холбоотой харилцааг зохицуулж буй хууль тогтоомж, Хуульд хэрэглэгдэж буй үндсэн нэр томьёонуудын тодорхойлолт, ЭЗОБ байгуулах зорилго, төрлүүд, байгуулах нөхцөл, татварын харилцаа.
- 2-р бүлэг - ЭЗОБ байгуулах, татан буулгах: ЭЗОБ байгуулах, татан буулгах, төсвийн хөрөнгөөр дэд бүтэц барихад хөрөнгө оруулах.
- 3-р бүлэг - ЭЗОБ-ийн захиргаа: ЭЗОБ-ийн захиргааны байгууллагыг байгуулах, түүний эрх, үйл ажиллагаа, ЭЗОБ-ийг удирдах тухай гэрээ.
- 4-р бүлэг - ЭЗОБ-ийн оршин суугчийн эрх зүйн байдал: Оршин суугч, ЭЗОБ-д аж үйлдвэр байгуулах журам, төрийн хяналт.
- 5-р бүлэг - Боомтын ЭЗОБ-д аж үйлдвэрлэл, техник, аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа явуулах тухай гэрээ: Боомтын ЭЗОБ-д аж үйлдвэрлэл, техник, аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа явуулах тухай гэрээний зүйл, нөхцөл, бусад шаардлагатай бичиг баримт, гэрээ байгуулах дэг, хэлбэр, хугацаа, гэрээний нөхцөл өөрчлөх, гэрээ хүчингүй болох, эсхүл цуцлах, түүнээс үүссэн үр дагавар, газрын түрээсний гэрээ, түүний төлбөр.
- 7-р бүлэг - ЭЗОБ-ийн хилд байрлах газрыг олгох, заасан газрыг ашиглах журам: ЭЗОБ-д газар ашиглах, ЭЗОБ-ийн хил дээр дэд бүтэц, барилга барихад сервитут тогтоох, газрын түрээсийн гэрээ, төлбөр.
- 8-р бүлэг - ЭЗОБ-ийн Гаалийн чөлөөт бүсэд гаалийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх: Гаалийн чөлөөт бүсэд гаалийн үйл ажиллагаа, гаалиар бараа дамжин өнгөрөх үйл ажиллагаа, барааны тайлан, тооцоо, гаалийн хяналт, аж үйлдвэрлэл, эсхүл техникийн эдийн засгийн тусгай бүсэд бараа түр хадгалах, боомтын ЭЗОБ-д бараа оруулах.
- 9-р бүлэг - ЭЗОБ-ийн оршин суучдын баталгаа: ОХУ-д татвар, төлбөрийн хууль тогтоомжид таагүй нөхцөл өөрчлөлтийн баталгаа, маргаан шийдвэрлэх.
- 10-р бүлэг - Төгсгөлийн хэсэг.

Эдийн засгийн онцгой бүс (ЭЗОБ)

ЭЗОБ байгуулах зорилго нь эдийн засгийн өндөр технологи болон боловсруулах салбарыг хөгжүүлэх, аялал жуулчлал, сувилалын газрууд, боомт болон тээврийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, технологи, коммерциализацийг боловсруулах, шинэ төрлийг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх явдал хэмээн Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуулиар тодорхойлсон байна.

²⁷Федеральный закон от 22.07.2005 N 116-ФЗ (ред. от 23.07.2013) "Об особых экономических зонах в Российской Федерации".

²⁸Федеральный закон от 22.07.2005 N 116-ФЗ (ред. от 23.07.2013) "Об особых экономических зонах в Российской Федерации".

ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт дараах 4 төрлийн ЭЗОБ-ийг байгуулна. Үүнд:

1. үйлдвэрлэлийн ЭЗОБ
2. техникийн ЭЗОБ,
3. аялал жуулчлалын ЭЗОБ,
4. боомтын ЭЗОБ.

Нэг төрлийн, эсхүл хэд хэдэн төрлийн ЭЗОБ-үүдийг нэгтгэх, ЭЗОБ-ийн талбайг нэмэх асуудлуудыг Засгийн газрын тогтоолоор шийдвэрлэнэ. Онцгой бүсийг 49 жилийн хугацаатайгаар байгуулах ба хугацааг сунгахгүй.

ЭЗОБ байгуулах, татах буулгах

ЭЗОБ-ийг улсын, орон нутгийн нутаг дэвсгэр дээр, эсхүл иргэд, хуулийн этгээдийн өмчлөлд, эзэмшилд шилжүүлсэн газарт байгуулж болно. Аялал жуулчлалын ЭЗОБ-ийг тусгай хамгаалалттай газар нутаг, ойн сан бүхий газар болон хөдөө аж ахуйн зориулалттай газар байгуулж болно.

ОХУ-ын субъектүүдйн гүйцэтгэх засаглалын эрх бүхий байгууллага нь холбооны, бүс нутгийн, орон нутгийн зорилтыг хэрэгжүүлэхийн тулд ЭЗОБ-ийг байгуулах тухай саналаа төв Засгийн газрын эрх бүхий байгууллагад хүргүүлж, ЭЗОБ-ийг тус улсын Засгийн газрын шийдвэрээр байгуулна. Засгийн газар ийнхүү шийдвэрлэхдээ бүсийн явуулах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, түүнийг санхүүжүүлэх журам болон хуульд заасан бусад асуудлуудыг хамтад нь тогтооно.

Дараах тохиолдолд ЭЗОБ-ийн үйл ажиллагааг хугацаанаас нь өмнө Засгийн газар татан буулгана. Үүнд:

- хүний эрүүл мэнд, байгаль орчин, соёлын өв болон улсын батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын хамгаалах шаардлага гарсан бол,
- ЭЗОБ-ийг байгуулснаас хойш 3 жилийн турш ямар ч гэрээ байгуулаагүй бол,
- ЭЗОБ-д оршин суугчид нь 3 жилийн турш дэд бүтэц, барилга байгууламж бариагүй бол.

ЭЗОБ-ийн нутаг дэвсгэрт дараах үйл ажиллагааг хориглоно. Үүнд:

1. минерал улс болон бусад эмчилгээний нөөцөөс бусад ашигт малтмалыг олборлохыг,
2. автомашин, мотоциклоос бусад онцгой албан татвар ногдуулбал зохих барааг үйлдвэрлэхийг,
3. хориглосон бусад бүтээгдэхүүний жагсаалтыг Засгийн газар гаргана.

ЭЗОБ-ийн удирдах байгууллага

ОХУ-ын Засгийн газраас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага нь онцгой бүсийг байгуулах, үйл ажиллагаа явуулахад төрийн нэгдсэн бодлогыг боловсруулж, удирдлагыг хэрэгжүүлнэ. Засгийн газраас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага, ОХУ-ын субъектүүдйн гүйцэтгэх засаглалын байгууллагууд нь нэгдсэн төв удирдлагын системийг бүрдүүлнэ. Уг хоёр байгууллага болон орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд, Удирдах компанийн төлөөлөгчид, мөн бүсийн оршин суугчдын төлөөлөгчид, тэр дундаа ЭЗОБ-ийн байрлаж буй орон нутаг, эсхүл хилийн зааг дээр үйл ажиллагаа явуулдаг боловсрол, эрдэм шинжилгээний байгууллагын төлөөлөгчид ЭЗОБ-ийн Хяналтын зөвлөлд хамрагдана.

ОХУ-ын Засгийн газраас эрх олгосон гүйцэтгэх засаглалын холбооны эрх бүхий байгууллага дараах эрх, үүрэгтэй. Үүнд:

- хуулийн этгээд, хувиараа бизнес эрхлэгчийг ЭЗОБ-ийн оршин суугчаар бүртгэх, бүртгэлийг хөтлөх,
- Засгийн газрын тогтоосон журмын дагуу жил бүр ЭЗОБ-ийн үйл ажиллагааны үр дүнг дүгнэж, Засгийн газарт танилцуулах,
- бүсийн оршин суугчдын үйл ажиллагааг хянах,
- сар бүр олон нийтийн хэвлэл мэдээллээр мэдээлэл гаргах,
- ЭЗОБ-ийн нутаг дэвсгэрт гүйцэтгэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулах,
- бүсийн газрыг хуваарилах, удирдах,
- газар болон бусад хөрөнгийн түрээслэх,
- бусад.

Удирдах компани нь дараах үйл ажиллагааг явуулна. Үүнд:

- ЭЗОБ байгуулах тухай гэрээний дагуу бүсийн дэд бүтэц болон бүсийн үйл ажиллагааг хангах бусад объектыг байгуулах
- оршин суугчид болон хөрөнгө оруулагчдыг татах /ялангуяа бүсийн дэд бүтцийн объектуудыг байгуулахад/,
- бүсийн төлөвлөгөөний төслийг боловсруулах,
- хуулиар тогтоосон бусад үйл ажиллагаа.

ЭЗОБ-д инженерийн, тээврийн, нийгмийн болон бусад дэд бүтцийн барилга, байгууламжийг барихад хууль тогтоомжийн дагуу холбооны, түүний субъектүүдын, орон нутгийн төсвөөс хөрөнгө оруулна.

ЭЗОБ-ийн оршин суугч

ОХУ дахь эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуулиар ЭЗОБ-ийн оршин суугчийг төрөл тус бүрээр нарийн тодорхойлж өгсөн байна. Тухайлбал,

1. Үйлдвэрлэлийн ЭЗОБ-ийн оршин суугч - үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа, эсхүл логиستيкийн үйл ажиллагаа эрхлэх ашгийн байгууллага,
2. Техникийн ЭЗОБ-ийн оргин суугч - техниктэй холбоотой үйл ажиллагаа эрхлэх хувиараа аж ахуй эрхлэгч, эсхүл ашгийн байгууллага,
3. Аялал жуулчлалын ЭЗОБ-ийн оршин суугч - аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа эрхлэх хувиараа аж ахуй эрхлэгч, эсхүл ашгийн байгууллага,
4. Боомтын ЭЗОБ-ийн оршин суугч - боомтын үйл ажиллагаа эрхлэх ашгийн байгууллага.

Аль ч оршин суугч нь нэгдсэн үйл ажиллагаа явуулаагүй байх ба ОХУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу бүртгэгдсэн, тухайн бүсийн удирдлагатай холбогдох үйл ажиллагааны гэрээг байгуулсан байна.

Оршин суугчийг ОХУ дахь эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуулийн дагуу зөвхөн шүүхийн шийдвэрээр бүртгэлээс хасна.

Төрийн хяналт

Холбооны гүйцэтгэх засаглалын эрх бүхий байгууллага, Холбооны субъектүүдын гүйцэтгэх засаглалын эрх бүхий байгууллага болон орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага нь холбооны төрийн хяналт, бүс нутгийн төрийн хяналт, орон нутгийн хяналтыг тус тус тавина.

Эдгээр төрийн хяналтын байгууллагууд нь хамтран төлөвлөгөөт шалгалтыг ажлын 15 хоногийн дотор хийнэ. Шалгалтын явцад зөрчил илрүүлбэл зөрчлийг засах тухай баримтыг хүргүүлэх ба түүнээс 2 сарын дараа зөрлийг арилгасан эсэхийг хянахаар төлөвлөгөөт

бус шалгалт 5 хоногийн дотор хийнэ. Төлөвлөгөөт бус шалгалтаар зөрчил арилгаагүй тохиолдолд шүүхийн шийдвэрээр ЭЗОБ-ийн оршин суугчийг бүртгэлээс хасна.

“Тольятти” үйлдвэрлэлийн ЭЗОБ

Үйлдвэрлэлийн ЭЗОБ-д тэргүүлэх дараах чиглэлүүдээр үйл ажиллагаа эрхэлж байна.

- автомашин, автомашины бүрэлдэхүүн,
- барилгын материал,
- хими, нефть-химийн бүтээгдэхүүн,
- ахуйн цахилгаан хэрэгсэл.

Тольятти ЭЗОБ бол Самарск мужийн эдийн засгийн хөгжлийн тэргүүлэгч бүс бөгөөд 660 га талбайг хамарч үйл ажиллагаа явуулдаг байна. Тус бүсэд хөрөнгө оруулалтыг 2013 оны 10-р сарын байдлаар дараах хүснэгтээс үзье.

Хүснэгт 2. Тольятти ЭЗОБ-д оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ

Эх үүсвэр	Хөрөнгө оруулалт, тэрбум рубль	Нийт хөрөнгө оруулалтад эзлэх хувь
Холбооны төсвийн хөрөнгө оруулалт	7,2	53,1
Төсвийн бус хөрөнгө оруулалт	5,6	41,2
Самара мужийн төсвийн хөрөнгө оруулалт	0,8	5,7
Нийт	13,6	100

3.2. БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС

Эдийн засгийн тусгай бүсийн хөгжил

Одоо хэрэгжиж байгаа Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуульд *эдийн засгийн тусгай бүс*²⁹ /ЭЗТБ/ бол тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулахаар тодорхой хилийн хязгаарт эрх зүйн тусгайлан зохицуулалт бүхий БНКУ-ын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ хэмээн томъёолсон байна.

Казахстанд анх 1990 онд Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль³⁰ батлагдаж, уг бүсэд хуульд заасан бүх төрлийн үйл ажиллагааг явуулахыг зөвшөөрсөн байна. Бүсийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй эрхлэгчид буюу оролцогчдод гаалийн болон бусад албан татварын хөнгөлөлт үзүүлж байсан.

Тус улсад 1991-1996 оны хооронд 9 ЭЗЧБ байгуулагдаж байжээ. Томоохон нутаг дэвсгэрийг ЭЗЧБ гэж зарласан ч шаардлагатай судалгаа шинжилгээ хийгдээгүй, хууль эрх зүй, удирдлага, зохион байгуулалтын механизмыг нарийн тогтоогоогүй, санхүү, татвар зэрэг олон асуудлуудыг бие даан шийдэх хангалттай эрх мэдэл байгаагүй зэрэг нийтлэг асуудлуудаас болж ЭЗЧБ-үүдийн үйл ажиллагаа нь хүссэн үр дүндээ хүрч чадаагүй.

ЭЗЧБ-ийг байгуулах гэсэн анхны оролдлого амжилтгүй болж, амжилттай үйл ажиллагаа явуулж байсан эсэхээс үл хамааран 1996 онд бүх ЭЗЧБ-үүдийг татан буулгажээ. Төр засаг бүгдийг дахин шинээр эхлэхээр шийдэж Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийг³¹ 1996 онд батлан гаргажээ.

²⁹Специальная экономическая зона - СЭЗ.

³⁰Закон Казахской ССР от 30 ноября 1990 г. “О свободных экономических зонах в Казахской ССР”.

³¹Закон РК от 26 января 1996 г. “О специальных экономических зонах в Республике Казахстан”.

2002 оноос шинэ үеийн анхны бүсийг байгуулж эхэлсэн бөгөөд одоо ажиллаж байгаа ЭЗТБ бүр өөрийн зорилго, түүнд нийцсэн үйл ажиллагааны төслийг хэрэгжүүлж байна.

2007 онд дахин Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийг шинэчлэн баталсан боловч одоо ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой харилцааг 2011 онд батлагдсан Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар зохицуулж байна. Одоо хэрэгжүүлж буй хуулиар бүсийн удирдлага, үйл ажиллагааны системийг сайжруулахад чиглэсэн байна.

ЭЗТБ-ийн хөгжлийг удаашруулж байсан асуудлуудын нэг бол олон улсын зах зээлтэй хангалттай харилцаа байгаагүй явдал ба үүнээс болж гадаадын томоохон хөрөнгө оруулагчдыг татах боломжгүй байсан хэмээн үзэж, энэ тал дээр түлхүү анхаарах болсон байна. Мөн хөрөнгө оруулагчдыг татах үүднээс зөвшөөрөл авах процессыг “нэг цонх”-ны зарчмыг хуулиар тогтоосон нь төрийн үйлчилгээг боломжийн хэмжээнд хялбаршуулсан гэж үзэж байгаа аж.

Зураг 8. Казахстанд үйл ажиллагаа явуулж буй ЭЗТБ-үүдийн байршил

Казахстаны Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын мэдээллээр 2011 оны эцэст ЭЗТБ-ийн 300 гаруй оролцогчид бүртгүүлж, 10 мянган ажилын байр бий болж, 254 тэрбум тенгеийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн байна. Астана - шинэ хот, Морпорт Актау, Мэдээллийн технологийн парк, Оңтүстік, Үндэсний нефть-химийн технопарк, Бурабай зэрэг ЭЗТБ-ийн хөрөнгө оруулалт 625 тэрбум тенге байгаа нь 2009 оныхтой харьцуулахад 15 дахин өссөн байна. ЭЗТБ-үүдийн дэд бүтцэд улсын төсвөөс 129 тэрбум тенгеийн хөрөнгө оруулалт хийгдсэн байна.

Хууль, эрх зүйн зохицуулалт

Казахстанд эдийн засгийн тусгай бүстэй холбоотой харилцааг дараах хууль тогтоомжуудаар зохицуулна:

- Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль³² - ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагааг зохицуулж буй үндсэн хууль,
- Татварын тухай хууль³³ - ЭЗТБ-д оролцогчдын татварын харилцааг зохицуулна,

³²Закон Республики Казахстан «О специальных экономических зонах» от 21 июля 2011 года.

³³Налоговый кодекс

- Гаалийн холбооны³⁴ гаалийн нутаг дэвсгэрт болон гаалийн чөлөөт бүсийн гаалийн үйл явц дахь эдийн засгийн чөлөөт /тусгай, онцгой/ бүсийн асуудалтай холбоотой гэрээ³⁵ - ЭЗТБ-д гаальтай холбоотой харилцааг зохицуулна. /2017 оны 1-р сарын 1-ний өдөр хүртэл түр хугацаагаар хэрэгжүүлнэ./

Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль нь БНКУ-ын нутаг дэвсгэр дээр ЭЗТБ үүсгэн байгуулах, зохион байгуулах, татан буулгахад олон нийттэй холбоотой харилцааг зохицуулна.

Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 6 бүлэг, 26 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг - Нийтлэг үндэслэл: Хуульд хэрэглэгдэх гол нэр томъёонуудын тодорхойлолт, ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомж, ЭЗТБ байгуулах зорилго.
- 2-р бүлэг - ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд дэх төрийн зохицуулалт: ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд төрийн зохицуулалт хийж буй төрийн байгууллагуудын эрх, үүрэг.
- 3-р бүлэг - ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах: ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл, өргөдөл гаргачид тавигдах шаардлага, түүнийг хянаж үзэх, туслах үйл ажиллагаа явуулахыг хүсэгчид тавигдах шаардлага, бүрдүүлэх бичиг баримт, татан буулгах.
- 4-р бүлэг - ЭЗТБ-ийг захиргаа: ЭЗТБ-ийн захиргааны байгууллагыг байгуулах, түүний үйл ажиллагаа, удирдах компанийн удирдлагын бүрэлдэхүүнийг сонгох, түүний эрх, үүрэг, Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн гэрээний нөхцөлийн биелэлтийг хянах, Захиргааны үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх, татан бүүлгах.
- 5-р бүлэг - ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, нөхцөл: ЭЗТБ-ийн эрх зүйн тусгай зохицуулалт, татвар, гаалийн харилцаа, Гаалийн чөлөөт бүсээр өнгөрөх бараа, Гадаадаас ажиллах хүч оруулах, Бүсийн оролцогчдын эрх зүйн баталгаа.
- 6-р бүлэг - Шилжилтийн нөхцөл.

ЭЗТБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах

ЭЗТБ байгуулах зорилго нь орчин үеийн үр дүнтэй, өрсөлдөх чадвартай аж үйлдвэрлэлийн хөгжүүлэх, эдийн засаг, бүс нутагт хөрөнгө оруулагчдыг татах, шинэ технологи нэвтрүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх явдал хэмээн Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулиар тодорхойлсон байна.

Гүйцэтгэх засаглалын төв болон орон нутгийн байгууллага, хуулийн этгээд, эсхүл хэд хэдэн хуулийн этгээд хамтран ЭЗТБ-ийг байгуулах хүсэлтээ эрх бүхий байгууллагад гаргана. Хүсэлт гаргахдаа байгуулах зорилго, байршил, тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа, хүчин чадал, тухайн бүс байрлаж байгаа бүс нутгийн эдийн засгийн нөхцөл байдал, ЭЗТБ байгуулснаар эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөх зэргийг боловсруулж өгнө.

Хүсэлтийг шинжилгээний баг хянаж үзээд дүгнэлтээ гаргана. Шинжилгээний алба нь ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг хэлэлцэх зорилгоор БНКУ-ын Ерөнхий сайдын байгуулсан байгууллага дундын зөвлөх байгууллага юм.

³⁴Гаалийн холбоо нь хоёр ба түүнээс олон орнууд хоорондоо байгуулсан гэрээний дагуу өөр хоорондоо худалдааны татвараас чөлөөлөх, хамтран гуравдагч орноос гаалийн тарифаар дамжуулан хамгаалах зорилготой. Одоогийн байдлаар хэд хэдэн гаалийн холбоо байх ба түүний нэг нь Евроазийн эдийн засгийн нийгэмлэгийн хүрээнд буюу Беларус, Казахстан, Оросын хооронд байгуулагдсан гаалийн холбоо /Таможенный союз ЕврАзЭС/ юм.

³⁵Соглашение по вопросам свободных (специальных, особых) экономических зон на таможенной территории таможенного союза и таможенной процедуры свободной таможенной зоны.

ЭЗТБ байгуулах тухай шийдвэрийг Засгийн газрын санал болгосноор Ерөнхийлөгч шийдвэрлэнэ. Ингэхдээ Ерөнхийлөгч нь тус бүсийн журам, үйл ажиллагааны зорилго, зорилго хэрэгжээгүйд тооцох ноцтой түвшин, тэдгээрийн шалгуурыг тогтооно.

Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулиар ЭЗТБ-ийн нутаг дэвсгэрт хэрэгжүүлэх тэргүүлэх болон туслах чиглэлийн үйл ажиллагааг заасан байна. Үүнд:

- Үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэл - Бүс байгуулах зорилгод нийцсэн үндсэн үйл ажиллагааны төрлүүд багтах ба ийм үйл ажиллагаа явуулж буй компаниудыг ЭЗТБ-д оролцогчид байна.
- Үйл ажиллагааны туслах чиглэл - Бүсэд оролцогчдын үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг хангах шаардлагатай туслах үйл ажиллагааг эрхлэх бөгөөд ЭЗТБ-ийн оролцогчид тооцохгүй.

ЭЗТБ-ийг 25 хүртэл жилийн хугацаатай байгуулна.

Дараах субъектүүд ЭЗТБ-ийн оролцогчид хамаарахгүй:

- Газрын хэвлийг ашиглагч,
- Онцгой албан татвар ногдуулдаг барааны худалдааг эрхэлдэг байгууллага /Татварын тухай хуулийн дагуу/,
- Татварын тусгай зохицуулалттай байгууллага,
- Хөрөнгө оруулалтын татварын хөнгөлөлт эдэлдэг байгууллага.

ЭЗТБ-ийг дараах 2 тохиолдолд татан буулгана. *Нэгдүгээрт*, Ерөнхийлөгчийн ЭЗТБ байгуулах тухай шийдвэрт заасан хугацаа дуусгавар болсон бол татан буулгана. *Хоёрдугаарт*, Ерөнхийлөгчийн тогтоосон тухайн бүсийн зорилго хэрэгжээгүйд тооцох ноцтой түвшинд хүрсэн үзэж үзвэл Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр хугацаанаас нь өмнө татан буулгана.

ЭЗТБ-ийн удирдлага буюу удирдах компани

ЭЗТБ-ийн удирдах компани нь Эдийн засгийн тусгай бүсийн тухай хуулийн дагуу бүсийн үйл ажиллагааг хангахын тулд байгуулагдсан хуулийн этгээд юм. Удирдах компанийг Казахстаны Засгийн газар, орон нутгийн засаг захиргаа болон дотоод, гадаадын хуулийн этгээд байгуулж болно.

ЭЗТБ-ийг төрийн байгууллагын саналаар байгуулж байгаа тохиолдолд удирдах компанийн саналын 50-аас багагүй хувийг, хувийн хөрөнгө оруулагчийн саналаар байгуулж байгаа тохиолдолд саналын 26-аас багагүй хувийг төр эзэмшинэ.

Үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн гэрээний нөхцөлийн биелэлтийн хяналтыг ЭЗТБ-ийн захиргааны тайланд үндэслэж эрх бүхий байгууллага хэрэгжүүлнэ.

Удирдах компанийн үйл ажиллагааг дараах эх үүсвэрээс санхүүжүүлнэ:

- Удирдах компанийн ЭЗТБ-д оролцогчидод үзүүлж буй үйлчилгээний урамшуулал,
- Төлбөрийн орлого,
- Дэд бүтцийн объект, газар болон бусад хөрөнгийн түрээсийн орлого,
- Бусад орлого.

ЭЗЧБ-ийн оролцогч

ЭЗТБ-д татвар төлөгчөөр бүртгэгдсэн, тус бүсэд тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулах төлөвлөгөөтэй байгаа дотоод, гадаадын хуулийн этгээд ЭЗТБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу оролцогч байна.

ЭЗТБ-д оролцогчид дараах эрхтэй:

- Оролцогчид зориулсан хууль тогтоомжоор тогтоосон татварын болон бусад хөнгөлөлтүүдийг эдэлж, эрхээ хамгаалуулах,
- Газар авч, тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зориулагдсан дэд бүтцийн объект барих,
- Тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад туслах үйл ажиллагаа эрхлэгчдийг татан оролцуулах,
- Бусад эрх.

ЭЗТБ-д аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгч буюу оролцогчид дараах үүрэгтэй:

- Үйл ажиллагааны жилийн тайланг ЭЗТБ-ийн удирдах компанид өгөх,
- Казахстаны хууль тогтоомж болон гэрээнд заасан үүргээ биелүүлэх.

ЭЗЧБ-ийн хөнгөлөлтүүд

ЭЗТБ-ийн оролцогчдод үзүүлж буй татварын хөнгөлөлтийг Казахстаны Татварын тухай хуулиар зохицуулсан ба дараах албан татварын хөнгөлөлт үзүүлнэ. Үүнд:

- Аж ахуйн албан татвараас чөлөөлөх,
- Газрын албан татвараас чөлөөлөх,
- Хөрөнгийн татвараас чөлөөлөх,
- ЭЗТБ-ийн зорилгод нийцсэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай барааны татварыг тэглэх /барааны жагсаалтыг Засгийн газар тогтооно/.

“Астана - шинэ хот” болон “Мэдээллийн технологийн парк” гэсэн хоёр ЭЗТБ-д оролцогчид татварын нэмэлт хөнгөлөлтийг үзүүлнэ.

“Астана - шинэ хот” ЭЗТБ-ийн нутаг дэвсгэрт батлагдсан зураг төслийн дагуу дэд бүтэц, эмнэлэг, нэгдсэн эмнэлэг, сургууль, хүүхдийн цэцэрлэг, музей, театр, номын сан, сурагчдын ордон, биеийн тамирын цогцолбор, захиргааны байр, орон сууцны хорооллын барилгыг барихад шаардагдах барааны татварыг тэглэх /барааны жагсаалтыг Засгийн газар тогтооно/.

“Мэдээлэл технологийн парк” ЭЗТБ-д оролцогчдыг нийгмийн татвараас 5 жил чөлөөлнө. Тухайн оролцогчийн хөдөлмөрийн хөлсний зардал нь жилийн орлогын 50-аас багагүй хувь, мөн хөдөлмөрийн хөлсний зардлын 90 хувийг Казахстанд бүртгэлтэй “Мэдээлэл технологийн парк”-ийн ЭЗТБ-ийн гадна байрлалтай тус улсын аж ахуй нэгжид зарцуулсан тохиолдолд дээрх хөнгөлөлтийг үзүүлнэ. Уг бүсийн оролцогчдын хувьд тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааны бүтээгдэхүүнээс олсон орлого нь нийт орлогын 70 хувийг олсон байх шаардлагыг тавьсан.

ЭЗТБ-ийн оролцогчдод үзүүлж буй өөр нэг хөнгөлөлт нь гадаадаас ажиллах хүч оруулахад дотоодын хөдөлмөрийн зах зээлээс нэр дэвшигч оролцуулахгүйгээр шийдвэрлэх явдал юм. Мөн оролцогчдод 10 жилийн хугацаатайгаар газар үнэ төлбөргүй эзэмшүүлнэ.

Оролцогчдын хувьд татварын болон бусад хөнгөлөлтийг эдлэхийн тулд дараах шаардлагыг хангасан байх ёстой. Үүнд:

1. Оролцогчид ЭЗТБ-д татвар төлөгчийн хувиар бүртгүүлсэн байх,
2. Бүсийн гадна салбаргүй байх,
3. Бүсийн тэргүүлэх чиглэлийн үйл ажиллагааны бүтээгдэхүүнээс олсон орлого нь нийт орлогын 90 хувь /“Мэдээлэл технологийн парк” ЭЗТБ-д оролцогчдын хувьд 70 хувь/-ийг олсон байх.

Казахстанд үйл ажиллагаа явуулж буй ЭЗТБ-үүд

Казахстанд одоогийн байдлаар дараах 9 ЭЗТБ-үүд үйл ажиллагааг явуулж байна.

Хүснэгт 3.

Үйл ажиллагааны үндсэн төрөл	ЭЗТБ-ийн нэр	Үйл ажиллагааны төрөл
Аж үйлдвэрийн	1. Морпорт Актау	логистик, тээвэр
	2. Оңтүстік	нэхмэл эдлэл
	3. Үндэсний нефть - химийн технопарк	нефть-байгалийн хийн автомашины үйлдвэрлэл, нефть-хими
	4. Павлодар	хими
	5. Сарыарқа	төмөрлөг, төмөрлөг боловсруулалт
	6. Астана - шинэ хот	барилга, аж үйлдвэрлэл
Үйлчилгээний	7. Бурабай	аялал жуулчлал
	8. Хоргос - Дорнын үүд	худалдаа, логистик
Технологийн	9. Мэдээллийн технологийн парк	мэдээллийн технологи

1) “Астана - шинэ хот” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2001 он
 Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2026 оны 12-р сарын 31-ний өдөр хүртэл
 Байршил: Астана хот
 Тайлбай: 5900,9 га

Зорилго: Хөрөнгө оруулалтыг татах, барилгын тэргүүлэх чиглэлийн технологийг ашиглах, мөн өндөр бүтээмжтэй, өрсөлдөх чадвартай орчин үеийн аж үйлдвэрийг байгуулах, шинэ төрлийн бүтээгдэхүүн гаргаж авах замаар Астана хотын хөгжлийг хурдасгах.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- химийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- резин, хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- бусад төмөр бус минерал бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- ахуйн цахилгаан тоноглолын үйлдвэрлэл,
- автомашин болон түүний тоноглолын үйлдвэрлэл,
- төмөрлөгийн аж үйлдвэрлэл,
- цахилгааны тоноглол, тэр дундаа цахилгаан гэрэлтүүлгийн тоноглолын үйлдвэрлэл,
- гэрэлтүүлгийн шилэн тоноглолын үйлдвэрлэл,
- хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- модны зутан болон эслэг эд, цаас болон картон цаасны үйлдвэрлэл,
- тавилгын үйлдвэрлэл,
- автотээврийн хэрэгсэл, чиргүүлийн үйлдвэрлэл,
- галт тэрэг, түүний хөдөлгүүрийн үйлдвэрлэл,
- агаарын болон сансарын нисэгч төхөөрөмжийн үйлдвэрлэл,
- үндсэн эм зүйн бүтээгдэхүүн, эм, тарианы үйлдвэрлэл,
- цахилгааны эд ангийн үйлдвэрлэл,
- төсөлд тусгагдсан дэд бүтэц, эмнэлэг, нэгдсэн эмнэлэг, сургууль, хүүхдийн цэцэрлэг, музей, театр, номын сан, сурагчдын ордон, биеийн тамирын цогцолбор, захиргааны байр, орон сууцны хорооллын барилгыг барих.

“Астана - шинэ хот” ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагаа эхэлснээс хойш 12 тэрбум ам. долларын хөрөнгө оруулсан ба үүнээс 2,8 тэрбум ам. долларын хөрөнгө оруулалтыг дэд бүтэц болон нийгэм, соёлын барилгад зориулж улсын төсвөөс оруулсан байна. 2011 оны байдлаар 900 гаруй хүнийг байнгын ажлын байраар хангасан 49 аж ахуй эрхлэгч үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Тус ЭЗТБ-д хэрэгжиж байгаа томоохон төслүүдийг дурдвал: галт тэрэг, ЕС-145 маркийн нисдэг тэрэгний угсралт, засварын үйлдвэрүүд, мөн төмөр бетон бүтээгдэхүүн, “сэндвич” хавтангийн үйлдвэрүүд аж.

2) “Үндэсний нефть-химийн технопарк” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2007 он
Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2032 оны 12-р сарын 31-ний өдөр хүртэл
Байршил: Атырауск муж
Тайлбай: 3475,9 га

Зорилго: Инновацийн технологид суурилсан Казахстаны нүүрс улстөрөгчийн нөөцийг бүрэн боловсруулах нефть-химийн үйлдвэрийг хөгжүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- химийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- нефть-химийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл.

“Үндэсний нефть-химийн технопарк” ЭЗТБ-ийн үйл ажиллагаа эхэлснээс хойш 100 сая ам. долларын хөрөнгө оруулсан бөгөөд 2011 оны байдлаар 6 аж ахуй эрхлэгч байгууллагууд барилгын ажлаа эхэлсэн байна.

3) “Морпорт Актау” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2002 он
Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2028 оны 1-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
Байршил: Мангистауск мужийн Актау хот
Тайлбай: 2000 га

Зорилго: олон улсын бизнесийн систем руу бүгд найрамдах улсын эдийн засгийн оролцоог идэвхжүүлэхийн тулд бүс нутгийн хурдацтай хөгжүүлэх, өндөр технологи болон өрсөлдөх чадвартай өндөр бүтээмж бүхий аж үйлдвэрийг байгуулах, шинэ бүтээгдэхүүн гаргаж авах, хөрөнгө оруулалтыг татах, зах зээлийн харилцааны эрх зүйн хэм хэмжээг төгөлдөржүүлэх, удирдах болон ажил хэрэг, мөн нийгмийн асуудлуудыг шийдвэрлэх орчин үеийн аргуудыг хэрэгжүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- ахуйн цахилгаан тоноглолын үйлдвэрлэл,
- арьсан эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- химийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- резин, хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- бусад төмөр бус минерал бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- төмөрлөгийн аж үйлдвэрлэл,
- бэлэн төмөр эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- автомашин болон түүний тоноглолын үйлдвэрлэл,
- нефть-химийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- агуулах болон туслах тээврийн үйл ажиллагаа.

2011 оны байдлаар “Морпорт Актау” ЭЗТБ-ийг байгуулагдсанаас хойш ойролцоогоор 160 сая ам.долларын хөрөнгө оруулсан ба 1 мянган хүнийг байнгын ажлын байраар хангасан 33 оролцогчид үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

4) “Мэдээллийн технологийн парк” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2003 он
 Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2028 оны 1-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
 Байршил: Алмата хотын Медеуск дүүрэг
 Тайлбай: 163,02 га

Зорилгын чиглэл:

- мэдээллийн технологийн салбарыг хөгжүүлэх,
- шинэ мэдээллийн технологийг үйлдвэрлэх,
- мэдээллийн технологийн салбарт шинэ төрлийн бүтээгдэхүүн гаргаж авах.

Энэхүү ЭЗТБ-д 2011 оны байдлаар 47 оролцогчид үйл ажиллагаа явуулж, 1100 гаруй хүнийг байнгын ажлын байраар хангаж байна. Үйлдвэрүүд шингэн болор дэлгэцтэй зурагт болон монитор, компьютер, зөөврийн компьютер, сервер, программ хангамжийн бүтээгдэхүүн боловсруулах, утасгүй төхөөрөмж болон бусад техник хэрэгслүүдийг үйлдвэрлэж байна.

5) “Оңтүстік” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2005 он
 Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2030 оны 7-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
 Байршил: Өмнөд Казахстанск муж
 Тайлбай: 200 га

Зорилго: нэхмэл эдлэлийн аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- нэхмэл бэлэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл /хувцаснаас бусад/,
- сүлжмэл эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- нэхмэл бүтээгдэхүүнээр хувцас үйлдвэрлэх,
- торгон давуу болон түүгээр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх,
- нэхээгүй давуу болон түүгээр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх,
- хивс, хивсэн эдлэл, бүрээс, аравч үйлдвэрлэх,
- хөвөн эслэг болон түүгээр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх,
- хөвөнгөөс дээд зэргийн цаас үйлдвэрлэх,
- арьсан эдлэлийн үйлдвэрлэл.

Тус ЭЗТБ-ийг Ерөнхийлөгчийн 2005 оны 7-р сарын 6-ны өдрийн “Оңтүстік” ЭЗТБ-ийг байгуулах тухай 1605 тоот тогтоолоор байгуулсан. Байгуулагдсан цагаас хойш “Оңтүстік” ЭЗТБ-д 133 сая орчим ам. долларын хөрөнгө оруулалт хийгдсэн бөгөөд 2011 оны байдлаар 484 хүнийг байнгын ажлын байраар хангаж буй 2 аж ахуй эрхлэгч үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

“Оңтүстік” ЭЗТБ-ийн давуу талууд:

- тээврийн дэд бүтцийн ашигтай байрлал,
- газар зүйн ашигтай байрлал, өөрөөр хэлбэл, хөнгөн үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүн импортлогч томоохон зах зээлтэй ойрхон,
- Гаалийн холбооны нутаг дэвсгэр дээр хөвөнгийн ургамал тарьдаг ганц газар бол Өмнөд Казахстанск мужид,
- цахилгаан хангамж шийдэгдсэн.

6) “Бурабай” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2008 он
Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2017 оны 12-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
Байршил: Акмолинск муж
Тайлбай: 370 га

Зорилго: дотоод, гадаадын жуулчдын хэрэгцээг хангах, сэтгэлд нийцсэн үр дүнтэй, өрсөлдөх чадвартай аялал жуулчлалын дэд бүтцийг байгуулах.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- төсөлд тусгагдсан зочид буудал, амралтын газар, сувиллын газрын барилга барих /тоглоомын газар орохгүй/
- аялал жуулчлалын үйлчилгээ үзүүлэх.

Байгуулагдсан цагаас хойш “Бурабай” ЭЗТБ-д ойролцоогоор 8,5 сая ам. долларын хөрөнгө оруулалт хийгдсэн бөгөөд хувийн хөрөнгө оруулагчдын хөрөнгөөр аялал жуулчлалд зориулагдсан барилгууд баригдаж байна. “Бурабай” аялал жуулчлалын төвийн мастер төлөвлөгөөг 2021 оныг хүртэл 12 жилийн хугацаанд 7 үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

7) “Павлодар” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2011 он
Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2036 оны 12-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
Байршил: Павлодар хот /Аж үйлдвэрийн хойд район/
Тайлбай: 3300 га

Зорилго: орчин үеийн экологийн тэнцвэрийг хадгалсан технологийг ашиглаж өндөр өртөгтэй экспортын бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх хими, нефть-химийн аж үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- химийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- нефть-химийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл.

8) “Сарыарқа” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2011 он
Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2036 оны 12-р сарын 1-ний өдөр хүртэл
Байршил: Карагандинск муж
Тайлбай: 534,9 га

Зорилго: дэлхийн худалдааны тэмдэг үйлдвэрлэгчдийг татаж эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх замаар төмөрлөгийн аж үйлдвэрлэл болон төмөр боловсруулах салбарыг хөгжүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- төмөрлөгийн аж үйлдвэрийн түүхий эд үйлдвэрлэл,
- автомашин болон түүний тоноглол, автотээврийн хэрэгсэл, чиргүүл, компьютер, цахилгаан болон гэрлийн бүтээгдэхүүний бэлэн төмөр эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- химийн аж үйлдвэрийн, резин болон хуванцар бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- барилгын материалын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл.

9) “Хоргос - Дорнын үүд” ЭЗТБ

Байгуулагдсан он: 2011 он
 Хэрэгжүүлэх хугацаа: 2035 он хүртэл
 Байршил: Алматинск муж
 Тайлбай: 5740 га

Зорилго: худалдаа, экспорт болон дамжин өнгөрөх тээврийн хэрэгцээг хангасан, үр ашигтай тээвэр-логистик болон аж үйлдвэрийн төв байгуулах, дотоодын бүтээгдэхүүнийг олон улсад интеграцчилах, дотоод, гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг татах таатай орчин бүрдүүлэх, олон улсын зах зээлд бүгд найрамдах улсын эдийн засгийн оролцоог идэвхжүүлэхийн тулд бүс нутгийг хөгжүүлэх, ажлын байр нэмэгдүүлэх.

Үйл ажиллагааны төрлүүд:

- агуулахын болон туслах тээврийн үйл ажиллагаа,
- хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- арьс, арьсан эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- нэхмэл эдлэлийн үйлдвэрлэл,
- бусад төсөр бус минерал бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- химийн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл,
- бэлэн төмөр бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл /автомашин болон түүний тоноглол хамаарахгүй/,
- автомашин болон түүний тоноглолын үйлдвэрлэл,
- төсөлд тусгагдсан үзэсгэлэнгийн танхим, музей, агуулах болон захиргааны барилга барих.

Хоргос ЭЗТБ нь Казахстан, Хятадын хилийн орчимд байгуулагдсан бөгөөд түүнээс холгүй Монголын Цагааннуур ХЧБ байрладаг нь ирээдүйд энэ хоёр бүсийн хооронд барааны урсгал явагдах магадлалтай.

3.3. БҮГД НАЙРАМДАХ БЕЛАРУС УЛС**Эрх зүйн зохицуулалт**

Беларус улсад Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль³⁶ 1998 онд батлагдсан. Уг хуульд *эдийн засгийн чөлөөт бүс /ЭЗЧБ/* гэдгийг тогтоосон хил хязгаартай, дотроо тухайн ЭЗЧБ-ийн оршин суугчдад хамаарах тусгай хуулийн зохицуулалттай мөн хөрөнгө оруулалтын болон хувиараа бизнес эрхлэх үйл ажиллагаа явуулахад үр ашигтай БНБУ-ын нутаг дэвсгэрийн нэг хэсэг хэмээн томъёолсон байна.

Энд дурдагдаж буй ЭЗЧБ-ийн *тусгай хуулийн зохицуулалт* нь хөрөнгө оруулалтын болон хувиараа бизнес эрхлэх үйл ажиллагаа явуулах ерөнхий нөхцөлүүдээс илүү тааламжтай байх эрх зүйн хэм хэмжээний бүрдэл гэж хуульд томъёолсон байна.

Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 6 бүлэг, 26 зүйлтэй. Үүнд:

- 1-р бүлэг - Нийтлэг үндэслэл: Хуульд хэрэглэгдэх гол нэр томъёонууд болон тэдгээрийн тодорхойлолт, ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомж, ЭЗЧБ байгуулах зорилго, төрөл, хориотой үйл ажиллагаа.
- 2-р бүлэг - ЭЗЧБ дэх төрийн зохицуулалт болон хяналт: ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд төрийн зохицуулалт хийж буй төрийн байгууллагууд, тэдгээрийн бүрэн эрх, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа болон түүний үр ашгийн ерөнхий хяналт.

³⁶Закон Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 213-З О свободных экономических зонах.

- 3-р бүлэг - ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах, түүний хилийн заагийг өөрчлөх: ЭЗЧБ байгуулах, хилийн заагийг өөрчлөх, үйл ажиллагаа явуулах хугацааг сунгах, татан буулгах.
- 4-р бүлэг - ЭЗЧБ-ийн менежмент болон санхүүжилт: ЭЗЧБ-ийн захиргаа, түүний бүрэн эрх, Хяналтын зөвлөл, Хөгжлийн сангийн санхүүжилт.
- 5-р бүлэг - ЭЗЧБ-ийн оршин суугч: ЭЗЧБ-ийн оршин суугчаар бүртгүүлэх, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээнд тухайн бүсийн оршин суугчийн үйл ажиллагааны ерөнхий нөхцөл, Бүсийн оршин суугчаар бүртгүүлсэн хуулийн этгээдийг өөрчлөх, оршин суугчийн статусаа алдах, эсхүл хасуулах.
- 6-р бүлэг - ЭЗЧБ-ийн тусгай эрх зүйн зохицуулалт. ЭЗЧБ-ийн оршин суугчдын улсын баталгаа: ЭЗЧБ-ийн татвар, Гаалийн чөлөөт бүс, ЭЗЧБ дэх Газрын харилцааны зохицуулалт, хөдөлмөрийн болон холбогдох харилцааны зохицуулалт, Бүсийн оршин суугчдын улсын баталгаа.

ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах

Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 3-р зүйлд тодорхойлсон ЭЗЧБ байгуулах зорилго нь ЭЗЧБ-ийг Беларус улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжил, биеэ даасан удирдлага, нутаг дэвсгэрийн нэгжүүдэд нөлөөлөх, шинэ өндөр технологид суурилсан экспортод чиглэсэн импортыг орлох хөрөнгө оруулалтыг татах болон ЭЗЧБ байгуулахад тодорхойлсон бусад зорилгыг харгалзан үзэж байгуулна гэсэн байна.

ЭЗЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах хүрээнд төрийн зохицуулалтыг БНБУ-ын Ерөнхийлөгч, Сайд нарын Зөвлөл /СЗ/, тухайн бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо болон ЭЗЧБ-ийн захиргаа зэрэг төрийн байгууллагууд хэрэгжүүлнэ.

Бүсийн захиргаа нь энэ хуульд заасан дүрэм журам, загвараар байгуулагдсан ЭЗЧБ-ын менежментийн үндсэн хэсэг хэмээн Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хуульд томъёолжээ.

Эрх бүхий субъектүүд нь бүсийн үйл ажиллагаатай холбоотой дараах саналуудыг гаргана:

- СЗ, тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороо нь ЭЗЧБ-ийг байгуулах тухай саналыг гаргана.
 - о *Тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороо нь саналаа хуульд заасан бичиг баримтын хавсралтын хамт СЗ-д хүргүүлнэ.*
- СЗ, тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороо, ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь бүсийн хилийн заагийг өөрчлөх, үйл ажиллагааны хугацааг сунгах, эсхүл хугацаа нь дуусахаас өмнө татан буулгах саналыг гаргана.
 - о *Тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороо нь саналаа, хавсралтын хамт СЗ-д хүргүүлнэ. Харин ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь саналаа тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороогоор дамжуулан СЗ-д хүргүүлнэ.*

ЭЗЧБ-ийг байгуулах, хилийн заагийг өөрчлөх, үйл ажиллагааны хугацааг сунгах, эсхүл хугацаа нь дуусахаас өмнө татан буулгах тухай саналуудыг СЗ хүлээн авч, Ерөнхийлөгчид хүргүүлснээр шийдвэрийг Ерөнхийлөгч гаргана.

СЗ нь Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хууль, ЭЗЧБ байгуулах тухай Ерөнхийлөгчийн зарлигийн дагуу бүсийн хөгжлийн хөтөлбөр, түүний зохицуулалтыг батлах, ЭЗЧБ-ийн захиргааг байгуулах болон түүний дүрмийг батлах үүрэгтэй.

ЭЗЧБ-ийг дараах 2 тохиолдолд татан буулгана. *Нэгдүгээрт*, ЭЗЧБ-ийг Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр хугацааг нь сунгаагүй л бол анх байгуулахад заасан хугацаа дууссанаар татан буулгана.

Хоёрдугаарт, тухайн хугацаа дуусахаас өмнө ЭЗЧБ-ийг зөвхөн дараах тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр татан буулгана. Үүнд:

- Хүний амь болон эрүүл мэнд, байгаль орчин, соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал болон улсын батлан хамгаалах хүчийг хангах шаардлагын улмаас,
- Бүс байгуулсан өдрөөс эхлээд нэг жилийн дотор нэг ч хуулийн этгээд болон хувиараа бизнес эрхлэгч тухайн бүсийн оршин суугчаар бүртгүүлээгүй,
- Дараалан 12 сарын турш бүсийн бүх оршин суугчид санал болгосон хөрөнгө оруулалтын төслөө хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа явуулаагүй,
- ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусаа алдсанаас болж тухайн бүс нэг ч оршин суугчгүй болсон, бүсийн хамгийн сүүлчийн оршин суугч статусаа алдсан өдрөөс эхлэн нэг жилийн дотор нэг ч хуулийн этгээд болон хувиараа бизнес эрхлэгч оршин суугчаар бүртгүүлээгүй,
- ЭЗЧБ байгуулах Ерөнхийлөгчийн зарлигт тодорхойлсон бүс бүс байгуулах зорилгыг бусад шалтгааны улмаас биелүүлэх боломжгүй болсон.

ЭЗЧБ-ийг татан буулгахтай холбоотой боловсон хүчний болон бусад асуудлыг шийдвэрлэхдээ СЗ нь татан буулгах комиссыг байгуулах ба ЭЗЧБ-ийн захиргаа, түүний оршин суугч, бусад байгууллага, хуулийн этгээд нарын хоорондын харилцааны зохицуулалтаар комиссын бүрэлдэхүүн, бүрэн эрхийг тодорхойлж бүсийг татан буулгах журмыг батална.

Хуулиар хориотой үйл ажиллагааг ЭЗЧБ-д явуулахыг зөвшөөрөхгүй, мөн тухайн бүсэд түүний оршин суугчид дараах үйл ажиллагааг явуулах хориотой. Үүнд:

- Буу, тэсрэх сум, тэсэлгээний бодос болон тэсэлгээний багаж төхөөрөмжийг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах болон худалдаалах;
- Цацраг идэвхт болон бусад аюултай бодисыг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, цэвэрлэх болон худалдаалах;
- Мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх бодис болон тэдгээрийн бэлдмэлийг үйлдвэрлэх, боловсруулах, хадгалах, худалдаалах болон устгах;
- Мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөлөх болон хордуулагч бодис агуулсан үржүүлэгчийг тариалах, ургуулах, боловсруулах, хадгалах болон худалдаалах;
- Оргилуун дарс, вино, шар айргаас бусад согтууруулах ундааны үйлдвэрлэл;
- Тамхины төрлийн үйлдвэрлэл;
- Үнэт цаас, банкны мөнгөн тэмдэгт, зоосон мөнгө, шуудангийн марк үйлдвэрлэх;
- Хонжворт сугалааны үйл ажиллагаа;
- Радио телевизийн техникийн үйлчилгээнээс бусад дуу бичлэгийн болон телевизийн хөтөлбөр бэлтгэх, нэвтрүүлэх;
- Хүн амын эрүүл мэндэд аюул учруулж буй өвчтэй хүмүүсийн эмчилгээ;
- Онц аюултай өвчин туссан амьтдын эмчилгээ;
- БНБУ-ын иргэд, гадаадын иргэд, харьяалалгүй иргэд болон БНБУ-д түр хугацаагаар суугаа иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой үйл ажиллагаа.

Бүсийн үйл ажиллагааны төрлүүдийг ямар ЭЗЧБ байгуулах гэж байгаа, тухайн бүсэд явуулах үйл ажиллагааны мөн чанарыг харгалзан үзэн тодорхойлно. Мөн эдийн засгийн цогцолбор чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааг явуулах, зорилгыг хэрэгжүүлэхдээ чөлөөт бүсийн янз бүрийн чиг үүргийн төрлүүдтэй нийцүүлэх шаардлагатай.

ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагаа болон түүний үр ашгийн ерөнхий хяналтыг Беларус улсын СЗ, тус улсын Төрийн Хяналтын Комисс, бүс нутгийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хороо хэрэгжүүлнэ.

ЭЗЧБ-ийн менежмент болон санхүүжилт

ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь СЗ-ийн институт хэлбэрээр байгуулсан БНУ-ын хуулийн этгээд юм. Бүсийн захиргааг тухайн бүсийн /Минск хот/ гүйцэтгэх хорооны саналаар СЗ-ийн албанд томилсон ЭЗЧБ-ийн захиргааны дарга удирдана. Харин захиргааны дэд дарга нарыг тухайн бүсийн гүйцэтгэх хороотой зөвшилцсөний үндсэн дээр ЭЗЧБ-ийн дарга албан тушаалд нь томилно.

Бүсийн захиргааны бүрэн эрхийн хүрээнд тус захиргааны дарга нь ЭЗЧБ-ийн захиргааны зөвлөлийг байгуулж болно.

Мөн ЭЗЧБ-ийн Хяналтын зөвлөлийг БНУ-ын болон орон нутгийн ашиг сонирхол, бүсийн оршин суугчид, бусад байгууллага, хувиараа бизнес эрхлэгч нарын ашиг сонирхлын зохистой нэгдлийг хангах зорилгоор СЗ, ЭЗЧБ-ийн дарга, СЗ-ийн төлөөлөгчид, тухайн бүс нутгийн гүйцэтгэх хороо, бусад байгууллага болон хувиараа бизнес эрхлэгч нарыг оролцуулан байгуулж болно. ЭЗЧБ-ийн Хяналтын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүн болон зохицуулалтыг СЗ батална.

ЭЗЧБ-ийг байгуулах, аж үйлдвэрийн, технологийн, тээврийн болон бусад дэд бүтэц зэргийг хөгжүүлэх, ЭЗЧБ-ийн захиргаанд шилжүүлсэн өмчийг бүгд найрамдах улсын өмч хэвээр байхад нь туслах, ЭЗЧБ-ийн захиргаа зэрэг бүсийн үйл ажиллагаатай холбоотой бусад зардлын санхүүжилтыг хуулийн дагуу БНУ-ын төсөв болон бусад эх үүсвэрээс гаргана.

Чөлөөт бүсийн дэд бүтэц, зар сурталчилгаа, хэвлэлийн ажил, бүсийн захиргааны ажилчдын мөнгөн урамшуулал болон бусад санхүүжилтийг ЭЗЧБ-ийн Хөгжлийн сан гаргана. Тус Хөгжлийн сангийн хөрөнгийг ЭЗЧБ-ийн захиргаа хуваарилах эрхтэй ба хүлээн авсан хөрөнгийг зүй зохистой хэрэглэх зорилгоор Сангийн зөвлөл байгуулна. Хөгжлийн санг байгуулах тусгай эх үүсвэр, түүний хөрөнгийг зарцуулах чиглэл, сангийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүн болон бүрэн эрхийг ЭЗЧБ-ийн захиргааны саналаар СЗ баталсан ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн сангийн зохицуулалтаар тодорхойлно.

ЭЗЧБ-ийн оршин суугч

ЭЗЧБ-ийн оршин суугч бол ЭЗЧБ-ын захиргааны хууль тогтоомжийн дагуу бүсийн оршин суугчаар бүртгэсэн БНБУ-ийн хуулийн этгээд, эсхүл БНБУ-ын хувиараа бизнес эрхлэгч байна хэмээн Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн тухай хуульд томъёолсон байна.

ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь зөвхөн бүсийн хилийн зааг дотор байрлах газартай, бүсийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээ байгуулсан БНБУ-ын хуулийн этгээд, эсхүл БНБУ-ын хувиараа бизнес эрхлэгч нар буюу субъектүүдыг бүсийн оршин суугчаар бүртгэх ба оршин суугчаар бүртгүүлэхэд татвар төлнө.

Хуулийн зорилгод хувиараа бизнес эрхлэгчийн байрлах газар нь тухайн хувиараа бизнес эрхлэгчийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээнд тодорхойлогдсон түүний оршин суух газар байна.

Эдгээр субъектүүдыг ЭЗЧБ-ийн оршин суугчаар бүртгэх ажлыг ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээг байгуулсан өдөр, тухайн гэрээний үйлчлэх хугацаанд

хийх ба бүртгэл хийсэн өдрөөс эхлэн ажлын 3 өдрийн дотор ЭЗЧБ-ийн захиргаа нь СЗ-ийн баталсан загварын дагуу тухайн субъектүүдэг бүсийн оршин суугчаар бүртгэсэн гэрчилгээг олгоно.

Хэрэв чөлөөт бүсийн оршин суугчаар бүртгэхээс татгалзсан тохиолдолд ЭЗЧБ-ийн захиргаа шийдвэр гарснаас 3 ажлын хоногт багтан тухайн субъектүүдэд бичгээр мэдэгдэх ба энэ тохиолдолд субъектүүд тухайн шийдвэр гарсан өдрөөс хойш сарын дотор эдийн засгийн шүүхэд хандаж болно.

БНБУ-ын хууль эрх зүйн актад заасан жагсаалтад байгаа тодорхой үйл ажиллагааг ЭЗЧБ-ийн оршин суугч зөвхөн тусгай зөвшөөрлийн үндсэн дээр явуулна.

ЭЗЧБ-ын хууль тогтоомж, бусад хуулиар ЭЗЧБ-ийн оршин суугчдад баталгаа гаргана. Энэ нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны талаарх хууль тогтоомжид зааснаар хөрөнгө оруулагчийн эрхийн болон хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах баталгаа нь ЭЗЧБ-ийн оршин суугчдад хамаарах аж.

Бүсийн оршин суугчаар бүртгүүлсэн хуулийн этгээдийг өөрчлөхөд тухайн ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусыг хадгалах, шилжүүлэхийг дараах тохиолдолд зөвшөөрнө. Үүнд:

- ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусыг шинэ /өөрчлөгдсөн/ хуулийн этгээдэд хадгалуулна:
 - o өөр нэг хуулийн этгээдийг элсүүлэх хэлбэрээр өөрчлөхөд,
 - o нэг, эсхүл хэд хэдэн хуулийн этгээдэд хуваагдах хэлбэрээр өөрчлөхөд.
- ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусыг шинээр бий болсон хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлд орсон цагаас эхлэн шинээр бий болсон хуулийн этгээдэд шилжүүлнэ:
 - o өөрөө хувирах хэлбэрээр өөрчлөхөд.

Бүсийн оршин суугчийн өргөдлөөр ЭЗЧБ-ийн захиргааны шийдвэрийн дагуу, бүсийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээний нөхцөлийг биелүүлээгүй, эсхүл зохисгүй байдлаар биелүүлсэн, хуулиар тогтоосон капиталын хуримтлалын нөхцөл болон хууль тогтоомжид заасан бусад нөхцөлийн дагуу статусаа хасуулна.

Хуулийн этгээд, эсхүл хувиараа бизнес эрхлэгч буюу субъект нь ЭЗЧБ-ийн оршин суугчийн статусаа дараах тохиолдолд алдана. Үүнд:

- Бүсийг татан буулгах,
- Субъектэд өгсөн газар нь ЭЗЧБ-ийн хилийн заагаас хасагдсан,
- Тухайн субъектын явуулж буй үйл ажиллагаа дуусгавар болох,
- Хэрэв шинээр олгосон газар нь тухайн ЭЗЧБ-ийн нутаг дэвсгэрийн гадна байрлах болсноор тухайн субъектэд олгосон газрын байршил нь өөрчлөгдсөн,
- Бүсийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээ хүчингүй болсон.

ЭЗЧБ-ийг татан буулгасан, эсхүл тухайн субъектэд өгсөн газар нь ЭЗЧБ-ийн хилийн заагаас хасагдсанаас болж бүсийн оршин суугчийн статусаа алдсан субъект нь ерөнхий нөхцөлийн дагуу үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлж байгаа бол төрийн өмчит газар, барилга байгууламж, үл хөдлөх хөрөнгө түрээслэх гэрээ, хуульд заасны дагуу дуусгавар болсон эрх үүргийн гэрээг өгөгдсөн өмчийг шилжүүлэх эрхтэй төрийн болон бусад байгууллага тухайн субъектын хүсэлтээр түрээсийн үлдсэн хугацаанаас хэтрүүлэхгүйгээр дахин байгуулна. Газар түрээслэх гэрээнээс бусад гэрээний хувьд адилхан нөхцөлөөр дахин байгуулна.

ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээ

Оршин суугч нь хууль тогтоомж, ЭЗЧБ-ийн үйл ажиллагааны нөхцөлийн гэрээний дагуу үйл ажиллагаагаа явуулна. Гэрээг хуулийн этгээд, эсхүл хувиараа бизнес эрхлэгч болон ЭЗЧБ-ийн захиргааны хооронд байгуулна. Гэрээнд бүсийн оршин суугчийн санал болгосон хөрөнгө оруулалтын төслийн хэрэгжилтийн журам, нөхцөлийг тодорхойлж, төслийн хэрэгжих хугацааны турш байгуулна. Оршин суугч нь гэрээнд заасан эрх, үүргээ өөр нэг хуулийн этгээд болон хувиараа бизнес эрхлэгчээр төлөөлүүлэхийг хуулиар хориглоно.

Гэрээг оршин суугчийн өргөдөл дэх талуудын зөвшилцлөөр сунгаж болох ба өргөдлийг тухайн гэрээний хүчинтэй хугацаа дуусахаас өмнө 1 сараас хэтрэхгүй хугацаанд ЭЗЧБ-ийн захиргаанд мэдэгдэнэ. Хөрөнгө оруулалтын хэрэгжилтийг үргэлжлүүлэх шаардлагатай, мөн боломжтойг нотолсон ЭЗЧБ-д хэрэгжих тухайн төслийн бизнес төлөвлөгөөг өргөдлийн хамт хүргүүлнэ.

ЭЗЧБ-ийн захиргаа тухайн баримт бичгийг ирсэн өдрөөс ажлын 10 хоногийн дотор авч хэлэлцэж шийдвэрлээд, оршин суугчид 3 хоногийн дотор бичгээр мэдэгдэнэ. Гэрээг сунгахад ЭЗЧБ-ийн оршин суугчаар бүртгүүлэх хугацаа хамт сунгагдана.

Оршин суугч нь хууль тогтоомжид заасан ерөнхий журмын дагуу чөлөөт бүсийн гадна хөрөнгө оруулалтын болон хувиараа бизнес эрхлэх үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй бөгөөд энэ тохиолдолд тухайн үйл ажиллагаа нь ЭЗЧБ-ийн тусгай эрх зүйн зохицуулалтад хамаарахгүй.

Бүсийг үүсгэн байгуулагч нь нутгийн өөрөө удирдах байгууллага юм. Аж ахуйн нэгж, хувиараа бизнес эрхлэгчид болон бүсийг үүсгэн байгуулагчтай гэрээ байгуулсан бусад аж ахуйн нэгжүүд нь Бүсэд үйл ажиллагаа явуулахдаа бүсийн менежментийг хэрэгжүүлэгч компаниар дамжуулан, бүсийн зүгээс баталсан өргөдлийн маягтын дагуу хүсэлт гаргана.

Бүсийн үндэслэн байгуулалт нь эрх бүхий нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, компани, эсхүл хувиараа бизнес эрхлэгчийн шийдвэрийг батлах, эсхүл нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, компани, эсхүл хувиараа бизнес эрхлэгчтэй чөлөөт бүс байгуулах гэрээ хийх.

ЭЗЧБ-ийн тусгай эрх зүйн зохицуулалт

ЭЗЧБ-ийн татварын онцгой нөхцөлүүдийг БНБУ-ын Татварын Хууль, БНБУ-ын бусад хууль, БНБУ-ын Ерөнхийлөгчийн акт, БНБУ-ын гэрээний дагуу тогтоосон байна.

Гаалийн чөлөөт бүс

ЭЗЧБ-ийн нутаг дэвсгэрт оршин суугчдад зориулж гаалийн чөлөөт бүсийг байгуулна. Гаалийн чөлөөт бүсийг байгуулах болон үйл ажиллагааг дуусгавар болгох журам, түүний тоног төхөөрөмжийн шаардлага, ЭЗЧБ-ийн түрээслэгчдийн эрх үүргийг хууль эрх зүйн актын дагуу тодорхойлно.

Газрын харилцааны зохицуулалт

ЭЗЧБ дэх газрын харилцааг газар ашиглах болон хамгаалах талаарх хууль тогтоомжоор зохицуулна. ЭЗЧБ-д түрээсийн газрыг зохион байгуулах, ашиглах, төлбөр төлөх талаарх харилцааг ЭЗЧБ-ийн хууль тогтоомжид заасан нөхцөлийн дагуу эрх зүйн актаар зохицуулна.

Хөдөлмөрийн болон холбогдох харилцааны зохицуулалт

ЭЗЧБ дэх хөдөлмөрийн болон холбогдох харилцааг хөдөлмөрийн хуулиар зохицуулна.

ЭЗЧБ-ийн хөдөлмөрийн нөөцийн нөхцөлийн хувьд юуны өмнө орон нутгаас, мөн ажил олгогчийн хүсэлтээр БНБУ-ын бусад нутаг дэвсгэрээс, хуулийн дагуу гадаадын иргэд болон харьяалалгүй иргэдийг оролцуулах замаар бүрдүүлнэ.

3.4. БҮГД НАЙРАМДАХ СЕРБИ УЛС

Эрх зүйн зохицуулалт

Серби улсад чөлөөт бүстэй холбоотой харилцааг 2006 онд батлагдсан Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар³⁷ зохицуулах ба энэхүү хууль нь чөлөөт бүс байгуулах, чөлөөт бүст үйл ажиллагаа эрхлэх, чөлөөт бүсийг татан буулгах болон чөлөөт бүсийн удирдлагын бүрэн эрхийг тодорхойлно.

Бүсийг үүсгэн байгуулагч, Бүсийн менежментийн компани болон Бүсийн хэрэглэгчийн хуулиар тогтоосон эрх нь бусад ямар ч хууль, эсхүл зохицуулалтаар хязгаарлагдахгүй байх баталгаат эрхийг Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар баталгаажуулсан байна.

Чөлөөт бүсийн тухай хууль нь бүтцийн хувьд 9 бүлэг, 39 зүйлтэй:

- I. Нийтлэг үндэслэл: Хуулийн агуулга, Нэр томъёоны ойлголт, Баталгаат Эрх.
- II. Орон зайн тодорхойлолт: Бүсийн Орон зайн Тодорхойлолт, Өргөдлийн шаардлага, Өргөдлийн Агуулга.
- III. Бүсийн журам болон менежмент: Бүсийн Менежмент, Бүсийн хэрэглэгчид, Бүсийн Журам, Үйл ажиллагааны эхлэл.
- IV. Бүсийн бизнесийн үйл ажиллагаа: Бүсэд Үйл Ажиллагаа Явуулах.
- V. Бүсийн үйл ажиллагааг зогсоох: Бүсийн орон зайг тодорхойлох зөвшөөрлийг хүчингүй болгох, Бүсийн Үйл Ажиллагааг Зогсоох.
- VI. Чөлөөт бүсийн захиргаа: Чөлөөт Бүсийн Захиргааны Бүрэн Эрх
- VII. Хуулийн хэрэгжилтийн хяналт.
- VIII. Хуулиар шийтгэх нөхцөл.
- IX. Шилжилтийн болон төгсгөлийн нөхцөл.

Энэхүү Хуульд хэрэглэгдэх доорх нэр томъёог дараах утгаар ойлгоно:

1. **Бүсийн менежментийн компани** нь Бүс дотор үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай нөхцөлөөр хангах компани;
2. **Холбогдох этгээд** корпорацийн ашгийн татварыг зохицуулах хуулийн хүрээний хүн;
3. **Бүсийн хэрэглэгч** нь бүс дотор үйл ажиллагаа явуулах хувь хүн буюу хуулийн этгээд;

ЧБ байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, татан буулгах

Чөлөөт бүс нь Серби улсын нутаг дэвсгэрийн нэг хэсгийг тусгайлан хилээр загалсан байх ба бүс доторх үйл ажиллагаа нь Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн дагуу явагдана.

Бүсийн орон зай нь кадастраар тодорхойлсон газар болон боломжит хэмжих нэгжээр илэрхийлсэн гадаргуу хэсэг хэмээн Чөлөөт бүсийн тухай хуульд томъёолсон байна. Бүсийн менежментийн компани нь Сангийн ямаар дамжуулан Засгийн газарт бүсийн

³⁷Law on free zone, "RS Official Gazette", No 62/2006.

орон зайн тодорхойлолтын зөвшөөрөл хүссэн өргөдлөө ирүүлэх ба бүсийн орон зайг Засгийн Газар шийдвэрлэнэ.

Бүсийн менежментийн компани нь бүсийн орон зайн тодорхойлолтын зөвшөөрөл хүссэн өргөдөл хүргүүлэхдээ:

1. Бүсийн менежментийн компани үүсгэн байгуулагчид нь бүсийн үүсгэн байгуулагч байх ба зөвхөн нэг бүсийн менежментийн компанийн үүсгэн байгуулагч байна,
2. Бүсийн менежментийн үйл ажиллагаа явуулахад Эдийн засгийн операторуудын бүртгэлд орно;
3. Бүсийг үүсгэн байгуулагч хариуцлагатай этгээд нь эдийн засаг, эд хөрөнгө, хууль бус худалдаа, болон албан үүргийнхээ эсрэг гэмт хэрэг үйлдэн шийтгэгдээгүй байх. Эхний догол мөрөнд хамаарах шаардлага нь Бүсийн менежментийн компанид холбогдох этгээд болон эрх зүйн залгамжлагч нь Бүсийн менежментийн компани байх хуулийн этгээдэд хамаарна;
4. Бүсийн менежментийн компанийн хариуцлагатай этгээд нь өмнөх 3 жилд удирдах зөвлөлийн болон хяналтын зөвлөлийн гишүүн байгаагүй, үйл ажиллагаа нь татан буугдсан, эсхүл дампуурсан хуулийн этгээдтэй хамааралгүй байх;
5. Бүсийг үүсгэн байгуулагч нь чөлөөт бүсийн менежментийн компанийн үүсгэн байгуулагч байж болохгүй ба энэ тохиолдолд засгийн газрын шийдвэрээр чөлөөт бүс үүсгэн байгуулах зөвшөөрөл нь хүчингүй болно. Энэ шаардлага нь нутгийн өөрөө удирдах байгууллагад хамаарахгүй.

Сангийн яам өргөдлийн эдийн засгийн зохицуулалтыг нь хийж саналыг Засгийн газарт хүргүүлнэ. Хэрэв судалгааны дүгнэлт нь гадаадын хөрөнгийг татах, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл болон үйлчилгээний нөхцөл, хөдөлмөр эрхлэлт, шинэ технологийн шилжилт, эдийн засгийн шинэчлэлийн эерэг үр дүн, мөн бүсийн үйл ажиллагаа нь Засгийн газрын хөгжлийн стратеги, эдийн засгийн бодлогын хэрэгжилтэд эергээр нөлөөлж байхаар гарсан бол ЧБ-ийн орон зайг тогтоох явц нь эдийн засгийн хувьд зохицуулалттай байна гэсэн үг юм. Засгийн газар нь бүсийн орон зайг тогтоохын тулд эдийн засгийн зохицуулалтын дүгнэлтийн талаарх дээрх дурдагдсан шалгууруудыг гаргах ёстой.

Засгийн газар нь холбогдох газар төслөө өгсөн өдрөөс 30 хоногийн дотор Бүсийн орон зайг тогтоох шийдвэрээ гаргах ба шийдвэр гарснаас хойш 2 жилийн дотор бүсийн үйл ажиллагаа эхлүүлэхгүй бол хүчингүй болно. Бүсийн орон зайг тогтоох зөвшөөрөлд холбогдох хуулийн нөхцөл нь бүсийг өргөтгөхөд мөн хамаарна.

Бүсийг эхлүүлэх шаардлагын дагуу үйл ажиллагааг холбогдох удирдлагуудын төлөөлөгчдөөс бүрдсэн комиссын саналыг үндэслэн Сангийн яамнаас тодорхойлно. Комисс нь бүсэд үйл ажиллагаа явуулах өргөн уудам орон зай, эрчим хүч, байгал орчныг хамгаалах болон бусад техникийн шаардлагын дагуу гаалийн мэргэжилтнүүдийн үйл ажиллагааны шаардлага, гаалийн хяналтын ажлыг гүйцэтгэх шаардлагуудыг тодорхойлно. Сангийн сайд комиссын саналыг хүлээж авснаас 30 хоногийн дотор шийдвэрээ гаргана.

Бүсэд үйл ажиллагаа явуулахад Чөлөөт бүсийн тухай хуулиас гадна бүсийн менежментийн компанитай хийсэн гэрээний дагуу хэрэглэгч бүс доторх үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нөхцөлийг мөрдөх ба байгал орчин, хүний эрүүл мэнд, бараа бүтээгдэхүүн болон улсын аюулгүй байдалд аюул учруулахгүй байх ёстой.

Бүс доторх гадаад худалдаа нь гэрээний дагуу ямар нэгэн хязгаарлалтгүй байна. Бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний экспорт, импорт нь хязгаарлалтгүй байх, тэдгээрийн тоо хэмжээний хязгаарлалт болон худалдааны бодлогын хэмжүүр байх ёсгүй. Хэрэв

тухайн бараа бүтээгдэхүүний худалдаа нь хориотой бол бүсэд тус барааг экспортлож, импортлохыг хориглоно.

Бүсэд оруулж ирсэн, бүсээс гаргасан, бүсэд хадгалж байгаа бараа бүтээгдэхүүнийг гаалийн бараа бүтээгдэхүүн гэж үзнэ.

Дараах зорилгоор барааг түр хугацаагаар бүсээс гарган БНСУ-ын нутаг дэвсгэрийн өөр нэг хэсэгт байрлуулах, эсхүл БНСУ-ын өөр нэг хэсгээс бүсэд бараа оруулж ирж болно. Үүнд:

- Хэрэглэгч нь дотоод, гадаад боловсруулалтын технологийн үе шатанд оруулах зорилготой бол,
- Хэрэглэгч нь туршиж үзэх, албан ёсны баталгаа, сэргээн засах болон маркетингийн танилцуулга хийх зорилготой бол.

Холбогдох гаалийн мэргэжилтнүүд тогтоосон бараа бүтээгдэхүүний гаалийн зөвшөөрсөн үйлчилгээг үзүүлэх ба заасан нөхцөлийн дагуу тухайн бараа нь бүс дотор үйлдвэрлэгдсэн болохыг баталсан гэрчилгээ олгоно.

Хэрэглэгч гаалийн хяналт шалгалтын арга хэмжээний гүйцэтгэлийг хангах болон импортын /бүсэд орж ирсэн/, экспортын /бүсээс гарсан, бүсэд хэрэглэгдсэн барааны/ бүртгэлийг хадгалах үүрэгтэй.

Бүсийн орон зайн зөвшөөрлийг Засгийн газрын актаар хүчингүй болно. Үүнд:

1. Бүсийн үйл ажиллагааны явцад бүсийг үүсгэн байгуулах Чөлөөт бүсийн тухай хуульд заасан техникийн шаардлагыг байнга биелүүлэхгүй байгаа тохиолдолд,
2. Бүсийн менежментийн компанийн хариуцлагатай этгээд болон хууль ёсны залгамжлагч нь бүсийн менежментийн компани байх хуулийн этгээдийн хариуцлагатай этгээд нь эдийн засаг, өмч хөрөнгө, албан татварын эсрэг, эсхүл хууль бус наймааны гэмт хэрэг үйлдэн шүүхийн шийдвэрээр яллагдаж байсан тохиолдолд,
3. Бүсийн үйл ажиллагааны талаар сангийн яамны саналаар:
4. Дараах тохиолдолд бүсийн орон зайг тогтоох зөвшөөрлийг хүчингүй болгох Сангийн яамны саналаар:
 - Засгийн газар бүсийн бизнесийн үйл ажиллагаа нь бүсийн орон зайг тогтоох эдийн засгийн зохицуулалтын судалгаанд оруулсан зорилтыг биелүүлээгүй гэж дүгнэсэн тохиолдолд,
 - Бүсийн менежментийн компани зөрчил гаргасан тохиолдолд,
 - Бүсийн менежментийн компани нь бүсэд бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах шаардлагыг биелүүлэхгүй тохиолдолд,
 - Хэрэглэгч-хуулийн этгээд зөрчил гаргасан бүсийн хэрэглэгчидтэй гэрээгээ цуцлах арга хэмжээ аваагүй тохиолдолд,
 - Гаалийн систем болон процедурыг зохицуулж буй хуульд заасан ямар нэгэн зөрчил гаргасан
5. Бүсийн менежментийн компанийн хүсэлтээр;

Бүс нь Засгийн газар бүсийн орон зайг тогтоох зөвшөөрлийг хүчингүй болгосон актыг гаргаснаас 90 хоногийн хугацаа өнгөрснөөр үйл ажиллагаагаа зогсооно.

Бүсийн менежментийн компани, тухайлбал хэрэглэгч нь дээрх хугацаа дууссанаас 60 хоногийн дотор хийлийн чанадаас импортолсон барааг зарж дуусгах, тэдгээр барааг гадаад орон руу буцаах, эсхүл үнэгүй борлуулахаар гаалийн газарт хүргүүлэх үүрэгтэй.

Гааль, бусад импортын татвар нь барааны нөхцөлийн дагуу болон гаалийн мэдүүлгийг хүлээж авсан өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон зохицуулалтын дагуу гаалийн газарт хүргүүлэх бараанд тооцно. Энэ нөхцөлд онцгойлон бүсэд үйл ажиллагаа явуулах зорилгоор бүсийн үйл ажиллагааг зогсоохоос хамгийн багадаа 3 жилийн өмнө бүсэд импортоор орж ирсэн тоног төхөөрөмжид гаалийн татвар ногдуулахгүй. Гэхдээ энэ нөхцөл нь гааль, бусад импортын татварын төлбөрөөс чөлөөлөхөд үндэслэсэн бусад журмыг хэрэглэхгүй.

Бүсийн менежмент

Бүсийн менежментэд бүртгэгдсэн бүсийн менежментийн компани нь бүсийг удирдана. Бүсийг зөвхөн нэг бүсийн менежментийн компани удирдаж болно. Бүсийн менежментийн компани нь бүс дотор үйл ажиллагаа явуулахад зохион байгуулалтын болон техникийн шаардлагуудыг тусгайлан заана. Хуульд заасан баримтаар Бүсийн ажлын цаг, бүс доторх хүн болон барааны шилжилт, бүсийг ашиглахад хангалттай орон зай, техникийн болон зохион байгуулалтын шаардлагыг хангах бүсийн менежментийн компанийн хүлээсэн үүрэг, бүс доторх хөдөлмөр хамгааллын болон байгал орчин хамгаалах ажлууд, бүсийг үүсгэн байгуулагчтай холбогдох бүсийн хэрэглэгчдийн эрх үүрэг зэргийг тодорхойлно. Бүсийн менежментийн компани нь Чөлөөт Бүсийн Захиргааны зөвшөөрлийг авахдаа хуульд заасан баримтыг хүргүүлэх үүрэгтэй. Бүсийн менежментийн компани нь бүсийн хэрэглэгчтэй өөрсдийн харилцан эрх үүрэг болон хуульд заасан баримтын элементүүдийг багтаасан гэрээ байгуулна.

Бүсийн менежментийн компани нь бүсийн бизнесийн үйл ажиллагааны тайланг хуанлийн жил дууссанаас 90 өдрийн дотор Чөлөөт Бүсийн Захиргаанд өгөх үүрэгтэй. Бүсийн бизнесийн үйл ажиллагааны тайланд дараах мэдээллийг тусгана. Үүнд:

- Бүсийн менежментийн компанийн орлого;
- Хэрэглэгчдийн тоо болон тэдний явуулсан үйл ажиллагаа;
- Бүсэд хийгдсэн үйлчилгээ болон үйлдвэрлэгдсэн бараа бүтээгдэхүүний нийт өртөг;
- Бүсийн экспорт импортын нийт хэмжээ;
- Гадаадын капиталын хэмжээ;
- Бүсийн менежментийн компанийн ажилчдын тоо болон бүсийн хэрэглэгчдийн ажилчдын тоо;

Бүсийн журам

Бүс нь хашигдсан, орох гарах хаалган дээрээ болон голын эрэг дагуу чөлөөт бүс гэсэн таних тэмдэгтэй байна. Бүс нь ганц үйл ажиллагааны нэгжтэй хэд хэдэн хэсэгтэй байна. Хэрэв бүс хэд хэдэн хэсгээс бүрдэж байвал бүс, эсхүл түүний хэсэг нь тусгаарлах хашаатай, таних тэмдэгтэй, бараа бүтээгдэхүүн болон иргэдийг бүс рүү орох болон бүсээс гарахад тусгай орох гарах хаалгыг байрлуулах зэргээр зохицуулалт хийнэ. Хашлага, орох гарах хаалга нь чөлөөтэй, аюулгүй байдал хангасан байх ба шөнө гэрэлтүүлэгтэй байна. Бүсийн менежментийн компани нь гаалийн мэргэжилтнүүдийг үйл ажиллагаа явуулахад нь урьдчилсан нөхцөлөөр хангах ёстой. Гаалийн шалгалт, хяналтын арга хэмжээ нь гаалийн систем болон процедурыг зохицуулдаг хуулийн нөхцөлийн дагуу бүс рүү орж гарсан бараа бүтээгдэхүүн, түүнчлэн бүсэд хадгалагдаж байгаа бараанд тавигдана.

Бүсийн хэрэглэгчид

Бүсийн хэрэглэгч нь бүсийг үүсгэн байгуулагч, бүсийн менежментийн компани болон бусад дотоод гадаадын хуулийн этгээд болон хувь хүн байна (цаашид “хэрэглэгчид” гэх). Хэрэглэгчид нь журмын дагуу бүсийн менежментийн компанитай хамтын эрх үүргээ зохицуулах гэрээг үндэслэн бүсэд эдийн засгийн үйл ажиллагаа явуулна. Хэрэглэгчид бүсийн үйл ажиллагааны орлого зарлага бүртгэх, эсхүл бүсэд явагдаж буй тэдний

бизнесийн үйл ажиллагааны хэсэгт тусад нь орлого зарлага бүртгэх үүрэгтэй. Хэрэглэгчид нь Чөлөөт Бүсийн Захиргааны хүсэлтээр бизнесийн үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг Захиргаанд өгөх үүрэгтэй.

Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт

Бүсэд үйл ажиллагаа явуулах болон барилга барихад зориулагдсан бараа бүтээгдэхүүний импортод гаалийн татвар болон бусад импортын татвар ноогдуулахгүй. Бүсээс БНСУ-ын нутаг дэвсгэрийн зах зээлд гарсан бараа бүтээгдэхүүнд гаалийн татвар болон бусад импортын татвар ноогдуулна. Бараа бүтээгдэхүүнийг БНСУ-ын нутаг дэвсгэрийн зах зээлд гаргасан этгээд тохиромжтой гаалийн процедурын гүйцэтгэлийг хангахын тулд гаалийн газарт тухайн барааны талаар мэдэгдэх үүрэгтэй.

Хуульд заасан бараа бүтээгдэхүүнд гаалийн татвар болон бусад импортын татвар төлөх өр нь бүсээс барааг БНСУ-ын нутаг дэвсгэрт гаргасан өдрөөс эхэлнэ. Барааны гаалийн татвар болон бусад импортын татварын хэмжээ нь барааны нөхцөл болон гаалийн мэдүүлэг хүлээн авсан өдрийн хүчинтэй зохицуулалтын дагуу тодорхойлогдоно. Мөн барааны гаалийн үнэ болон гаалийн өрийн хэмжээ нь гаалийн систем болон процедурыг зохицуулдаг хуулийн нөхцөлийн дагуу тодорхойлогдоно.

Нэмүү өртгийн татварыг зохицуулдаг хуулийн нөхцөл нь бүсэд бараа бүтээгдэхүүн оруулах болон үйлчилгээ үзүүлэхэд хамаарна. Хэрэглэгчид, тухайлбал бүсийн менежментийн компанид, корпорацийн ашгийн татвар, хөдлөх хөрөнгийн татвар болон хувийн ашгийн татварыг зохицуулдаг журмын дагуу татварын хөнгөлөлт үзүүлж болно.

Чөлөөт бүсийн захиргаа

ЧБ-ийн захиргаа нь чөлөөт бүсийн салбарт төрийн захиргааны ажил явуулах зорилгоор сангийн яамны дотор захиргааны нэгж хэлбэрээр байгуулагдах ба захиргааг захирал удирдана.

ЧБ-ийн захиргаа нь дараах үйл ажиллагааг явуулна. Үүнд:

1. Бүсийн хөгжилтэй холбоотой, улсын ашиг сонирхолд нийцсэн:
 - Шууд хөрөнгө оруулалтын урсгал болон хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бүсийн хөгжлийн төлөө үндэсний бодлогыг хэрэгжүүлэх,
 - Бүсийн үйл ажиллагааны талаарх хууль тогтоомж боловсруулахад оролцох;
 - Бүсийн орон зайг тогтоох зөвшөөрлийн өргөдөлтэй танилцан саналыг сангийн яаманд хүргүүлэх,
 - Хуулийн зохистой хэрэгжилт, бусад хууль журамд нийцүүлэн түүнийг хангах зорилгоор бүсийн үйл ажиллагааны талаар тусгай шинжээчийн дүгнэлтийг холбогдох төрийн удирдлагуудтай хамтран санаачлах болон уялдуулах,
 - Холбогдох төрийн удирдлагууд, бүсийн менежментийн компани, хөрөнгө оруулагчид болон хэрэглэгчдийн хооронд хамтын ажиллагаа зохион байгуулах, уялдуулах,
 - Бүсэд хөрөнгө оруулах талаар шийдвэр гаргах явцад, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх бүх шатанд хөрөнгө оруулагчид болон менежментийн компаниудад шинжээчийн туслалцаа үзүүлэх,
 - Хөрөнгө оруулагчид, бүсийн менежментийн компаниуд хооронд шууд гэрээ байгуулах,
 - Сербийн Худалдааны Танхим, ашгийн бус болон сайн дурын байгууллагуудтай хамтран ажиллах,
 - Бүсийн талаар олон улсын байгууллага болон шинжээч нартай хамтран ажиллах;

- Бүсийн менежментийн компанитай хамтран ажиллах хүрээнд бүсийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх орчныг бүрдүүлэх.
- 2. Бүсийг дэмжихэд холбогдох:
 - Сангийн яам болон Сербийн Хөрөнгө Оруулалт, Экспортыг Дэмжих Агентлагын /СИЭПА/ баталсан хөтөлбөр, төлөвлөгөөний дагуу онцгой урамшуулал, бизнесийн боломж олгох замаар бүсэд хөрөнгө оруулалт, үйл ажиллагааг дэмжих тал дээр СИЭПА-тай хамтран ажиллах;
 - Бүсэд хөрөнгө оруулахын давуу талын талаар хөрөнгө оруулагчдад мэдээлэх;
 - СИЭПА-тай хамтран ажиллах хүрээнд бүсийн мэдээллийн баазыг шинэчлэх, Сербийн бизнесийн үйл ажиллагааны давуу талыг бий болгох.
- 3. Бүсийн хяналт шалгалтад холбогдох:
 - Бүсийн үйл ажиллагааны талаарх тайланг авч үзэх, тэднийг батлуулах тал дээр сангийн яаманд санал хүргүүлэх;
 - Сербийн бүх бүсүүдийн үйл ажиллагааг зохицуулах зорилгоор Бүсийн орон зайг тогтоох зөвшөөрлийн өргөдлийн маягтын агуулга болон загвар, бизнесийн үйл ажиллагаа, бүс болон хэрэглэгчийн үйл ажиллагааны хяналтын талаар Сангийн яаманд санал хүргүүлэх;
 - Шаардлагатай гэж үзвэл бүсийн бизнесийн үйл ажиллагааны хяналтын нэмэлт арга хэмжээний талаар холбогдох төрийн удирдлагуудад санал хүргүүлэх.

3.5. ДОМИНИКАНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ УЛС

Доминиканы Бүгд Найрамдах Улс нь олон улсын шилдэг туршлагыг ашиглан ХЧБ-ийг байгуулан ажиллаж буй орон юм.

Тус улс нь хойгуураа АНУ-тай, баруун талаараа Хайти Улстай хил залгаж, Карибийн арлын төв дунд оршдог, 48,000 км² газар нутагтай, 8.8 сая хүн амтай бөгөөд түүнээс 3 сая нь ажиллах хүч, экспорт US\$5.3 тэрбум, импорт нь US\$ 8.7 тэрбум байдаг байна.

1969 онд улс оронд шинэ ажлын байр бий болгох, гадаад валют солилцоог нэмэгдүүлэх, экспортын бус бүтээгдэхүүнүүдийг нэмэгдүүлэх зорилготойгоор анхны ХЧБ-ийн хөтөлбөрийг ямар нэгэн зардал үр ашгийн тооцоогүйгээр хэрэгжүүлж эхэлсэн байдаг.

Одоогоор тус улс нь 53 ХЧБ-ийн хөтөлбөрөөр 520 компанийг бий болгож, 171,000 хүнийг ажлын байраар ханган, нийт 1 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг хийсэн байна. Нийт үйлдвэрлэлийн 50 хувийг хувцасны үйлдвэрлэл, 17 хувийг үйлчилгээ, 5 хувийг электрон барааны үйлдвэрлэл, 5 хувийг үнэт эдлэл, 3 хувийг эмийн үйлдвэрлэл, 12 хувийг гутлын үйлдвэрлэл, хэвлэх болон бусад үйлдвэрлэл эзэлдэг.

АНУ нь тус улсын ХЧБ-ийн экспортын хувьд хамгийн том зах зээл болдог бөгөөд нийт бүтээгдэхүүний 90 гаруй хувийг авдаг.

Доминиканы ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь эрс ялгаатай 2 өөр үе шатанд хуваагдах ба энэ нь хөтөлбөрийн орчныг бүрдүүлэхтэй шууд холбоотойгоор үр дүнгээ өгсөн байна. Тухайлбал,

А. 1-р үе: 1969-1980

Энэ үед тус хөтөлбөр нь дараах асуудлуудыг шийдвэрлэхийг зорьж байсан. Үүнд:

- Тодорхой хугацаанд татвараас чөлөөлөх явдлыг онцгойлон дэмжсэн нь санхүүгийн өсөлтийг бий болгосон. Тиймээс татвараас хязгаарлалтгүй чөлөөлөх, барааг татваргүй болгох

- Хууль эрх зүйн тогтолцоо сул.
- Орон нутгийн эдийн засагтай холбоо харилцаагүй
- Валютын ханшийг тогтвортой барих бодлогыг боловсруулах
- Орон нутгийн зах зээлд хууль бусаар хил давуулсан бараанд хяналт тавих гаалийн хүчтэй үүрэг ролийг эс тооцвол эрх мэдэл бүхий удирдлагын тогтолцоо байхгүй
- ХЧБ-ийн хөтөлбөрөөр нь нийслэл хот руу чиглэж байгаа суурьшигчдийн хөдөлгөөнийг эсрэг зүгт шилжүүлэх (туйлын өсөлтийн) бодлогыг баримталсан.
- Зар сурталчилгааны дэмжлэг сул байсан

Энэхүү үеийн үр дүнд нийт 3 ХЧБ-ийн хөтөлбөр хэрэгжиж, 71 компани үйл ажиллагаагаа явуулж эхлэн нийт 16,000 ажлын байр бий болсон хэдий ч дээрх асуудлуудыг бүрэн шийдвэрлэж чадаагүй юм. Энэ үеийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийн ихэнхийг буюу 95 гаруй хувийг АНУ эзэлж байжээ. Бүсийн компаниудад хувцасны үйлдвэрлэл зонхилж, АНУ-д дахин экспортод гаргадаг байсан байна. Энэ үе шатанд хөтөлбөрийн гол давуу тал нь **оёдлын үйлдвэрлэлийн 1980 оны хүртэлх тус улсын квотын чөлөөт байдал** байсан юм.

В. 2-р үе шат: 1980-2002

Энэ үед тус хөтөлбөр нь эдийн засгийн шинэчлэлтийг нийт орон даяар хийхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн. Үүнээс **хамгийн чухал нь валютын ханшийг чөлөөлсөн явдал** байжээ. Мөн дараах асуудлуудыг шийдвэрлэхээр зорьсон байна. Тухайлбал,

- Өрсөлдөхүйц хууль эрх зүйн орчин, тохирсон дүрэм журмуудыг бий болгох
- Тусгай мэргэжлийн ХЧБ-ийн удирдлагыг бий болгож хооронд нь нэгтгэх
- Зах зээлийн эрэлт дээр үндэслэсэн ХЧБ-ийг байгуулах
- Сурталчилгааны идэвхтэй үйл ажиллагаа эрчимжүүлэх

Хоёрдугаар үе шатанд хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлснээр 50 Худалдааны Чөлөөт Бүс, 449 компани, 155,000 ажлын байруудыг шинээр бий болгож чадсан байна. Татварын шинэ бодлого, санхүүгийн эрх чөлөөг дээрх хоёр үе шатны аль алинд баримтлан хэрэгжүүлсэн нь 2-р үе шатанд хурдацтай өсөлт гарах боломжийг бүрдүүлсэн гэж үздэг.

Оёдлын экспорт ХЧБ-үүдийн үйл ажиллагаанд дарамт болоогүйгээр барахгүй, 1980 онд квотын практикийг анх нэвтрүүлж байх үед 65 байсан бол 2-р үе шатанд 225 болтлоо өссөн явдал нь үйлдвэрлэлийн түүхэн туршлага дээр үндэслэсэн хувийн хэвшлүүдийн оролцоотой үйл явц байсан байна.

ХЧБ-ийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр:

- Урт хугацаанд үргэлжилсэн ажилгүйдлийн асуудлыг үр дүнтэй шийдвэрлэж чадсан
- Доминиканы эзэмшлийн олон компаниуд технологийн шилжилтийг амжилттай ашиглах болсон
- Экспортын үйл ажиллагааны туршлагатай, үндэсний мэдлэг чадвартай хувийн хэвшлийнхний анги бий болж эхэлсэн
- Гадаад валютын гүйлгээ нь 1 тэрбум ам. долларт хүрсэн нь валютын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд гол үүрэг гүйцэтгэсэн
- Ажилчдын 90 гаруй хувь нь татвар авах хэмжээнээс бага орлоготой байсан учир орлогын татварыг маш багаар тогтоосон. Хэдийгээр ХЧБ нь орон нутгийн худалдаанд чухал эерэг нөлөө үзүүлсэн талаар үнэлэмж байхгүй боловч ажилчдын худалдан авах чадвар дээшилснээс улсын төсөвт шууд бус орлогыг нэмэгдүүлж, ХЧБ-ийн байгууллага албан газрууд тэдгээрийн ажилчдад үйлчилгээ явуулах зорилго бүхий жижиг болон дунд үйлдвэрлэлүүдийг шинээр бий болгож өгсөн зэрэг олон давуу талууд бий болсон байна.

Доминиканы ХЧБ-ийн хөтөлбөр нь микро түвшинд амжилттай хэрэгжсэнийг дээрх дүгнэлтээс тодорхой харж болно. Гэвч санхүүгийн эрх чөлөө, хаалттай маягийн орчин нь Дэлхийн худалдааны байгууллагын нөхцөлд зааснаар экспортоос татаас авагч болдог учраас бусад төв Америкийн болон Карибын бүсийн улсуудтай худалдааны чөлөөт бүсийн гэрээ хэлэлцээрийг байгуулахад гол бэрхшээл болсоор байгаа юм байна.

Хууль, эрх зүйн зохицуулалт

Тус улс ХЧБ-ийн хөтөлбөрийн 2-р үе шатандаа хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилт тавьж Чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааг зохицуулдаг бие даасан хууль боловсруулсан. “Чөлөөт бүсийг дэмжих тухай” хуулийг 1990 оны 1 сарын 15-нд баталсан бөгөөд хууль нь 12 бүлэг 52 зүйлтэй. Хуулийн гол зорилго нь шинээр үүсгэн байгуулагдах чөлөөт бүс болон үйл ажиллагаа явуулж буй чөлөөт бүсүүдийн хөгжлийг дэмжих, тэдгээрийн үйл ажиллагааг зохицуулах, энд дэвшүүлсэн зорилгод хүрэхэд улсын болон хувийн секторуудын хүчин чармайлтыг чиглүүлэхэд оршино.

“Чөлөөт бүсийг дэмжих тухай” хуульд тодорхойлсноор чөлөөт бүс гэдэг нь гадаадын зах зээлд хүлээн зөвшөөрөгдсөн бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх зорилготой компаниуд үйл ажиллагаагаа явуулж, цаашдын хөгжилд нь таатай боломж урамшууллуудыг эдэлдэг хуулиар үндэслэгдсэн санхүү болон гаалийн хяналтын тусгай нөхцөл бүхий газар нутгийг хэлдэг байна.

Тус хуулийн 3 дугаар бүлгийн 6-р зүйлд Чөлөөт бүсийн байршил, төрөл зүйлийг 3 ангилсан. Үүнд:

- *Аж ахуйн үйл ажиллагаа болон үйлчилгээний чөлөөт бүс*- Энэ нь үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, бизнесийн үйл ажиллагаа явуулах бүс бөгөөд уг чөлөөт бүсийг газар нутгийн хаана ч, хэн ч байгуулахыг зөвшөөрдөг боловч чөлөөт бүсийн захиргаанаас шинэ техник технологи, өндөр мэдлэг, чадвар бүхий боловсон хүчний шалгуурыг тавьж болдог байна.
- *Хилийн чөлөөт бүс*- энэ бүс нь Доминикан Улс болон Хайти хоёр улсын хилээс 3 километрээс багагүй, 25 километрээс холгүй зайд байрлуулна. Энэ бүсэд хуулиар олгосон урамшуулал, хөнгөлөлтүүдээс гадна орон нутаг, чөлөөт бүсийн захиргаанаас мөн хөнгөлөлт, урамшууллыг үзүүлж болдог.
- *Тусгай чөлөөт бүс*- энэ нь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх болон боловсруулахад шаардлагатай хөдөлгөж, тээвэрлэх боломжгүй байгалийн баялаг байх тохиолдолд түүний ойролцоо болон дэргэд нь тусгай бүсийг түр болон удаан хугацаагаар байгуулж болно. Ингэхдээ энэ хуулийн дагуу тусгай бүс байгуулах компаниудад бүтээгдэхүүнийхээ 80 хувийг экспортолдог, багадаа 1 байршилд 200 ажилтантай байх шаардлага тавьдаг байна.

Чөлөөт бүсийн удирдлага зохион байгуулалт:

Чөлөөт бүсийн асуудлыг хуульд заасны дагуу Чөлөөт Бүсийн Үндэсний Консулын /ЧБҮК/ газар хариуцдаг. Консулын газар нь чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, компани, үйлчилгээний байгууллага, хувь хүмүүсийн харилцааг зохицуулж, экспортын чөлөөт бүс байгуулах өргөдөл хүсэлтийг шийдвэрлэн, үнэлэх, тодорхойлох, гүйцэтгэх эрх мэдлийг санал болгох, үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг өгөх, сунгах, татгалзсан санал өгөх, хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, зөрчигчдөд зохих арга хэмжээ авах хүртэл өргөн хүрээний үүрэгтэй томоохон эрх бүхий алба юм.

ЧБҮК нь Экспортын чөлөөт бүс байгуулах асуудлыг шийдвэрлэхээс гадна улс үндэстний болон гадаадын гэрээ хэлэлцээр байгуулахад оролцох, гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих, чөлөөт бүсийн хөгжлийн бодлогыг тоймлох санал оруулах эрхтэй. ЧБҮК-ын гишүүд нь улсын болон хувийн секторуудын төлөөллөөс бүрддэг.

Чөлөөт бүсийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт:

Хуулийн гол онцлог нь бүтээгдэхүүнийг өсгөх, ажлын байрыг бий болгох, гадаад арилжаа худалдааны таатай боломжийг бүрдүүлсэн татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлтүүдийг бий болгосон явдал юм. Чөлөөт бүсийн оролцогч компани, аж ахуйн нэгжүүд нь гааль, санхүүгийн дэглэмээр хамгаалагдах ба олон татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлтийг эдэлдэг. Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 7-р бүлгийн 24-р зүйлдд зааснаар дараах төрлийн татваруудаас 100 хувь чөлөөлнө. Тухайлбал,

- Чөлөөт бүсэд хийгдэж буй бүтээн байгуулалтад хэрэглэгдэх түүхий эд, материал, багаж, тоног төхөөрөмж, машин техник оруулж ирж байгаа тохиолдолд, мөн чөлөөт бүсийн ажилтнууд болон оршин суугчдын эрүүл мэнд, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор импортлосон бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг импортын татвараас
- Тодорхой нөхцөлүүдийг харгалзан орлогын албан татвараас
- Бүх экспорт болон дахин экспортолсны татвараас
- Бүх импортын зөвлөгөөний татвараас
- Патент, үл хөдлөх хөрөнгийн татвараас
- Чөлөөт бүсэд бүртгүүлэх, шилжүүлэх татвар, зээлийн татвар, барилгын татвар, бизнесийн компани байгуулсны татвар, хөрөнгө хуримтлуулсны татвараас тус тус чөлөөлнө.

Дээрх татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг хилийн дагуу байрласан бол 20 жил, түүнээс өөр бусад нутаг дэвсгэрт байрласан бол 15 жил хүртэл хугацаагаар эдлэх бөгөөд ЧБҮК-ын олгосон үйл ажиллагааны зөвшөөрлийн хугацаанд эдэлдэг байна.

3.6. БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

БНХАУ нь Чөлөөт бүсийг амжилттай хөгжүүлсэн орнуудын нэг юм. Тус улсын хувьд “Эдийн засгийн чөлөөт бүс”-үүдийг байгуулсан нь эдийн засгаа либералчлах чухал алхамуудын нэг болсон төдийгүй дэлхийн эдийн засагтай интеграцлагдах нэгэн тулгын чулуу нь болсон байна.

1949 оныг хүртэлх хугацаанд Хятадын эдийн засгийн хуваарилалт маш **тэнцвэргүй** байсан байдаг. Аж үйлдвэр, харилцаа холбооны сүлжээний шугамууд, үйлчилгээний газрууд зэрэг нь тухайн улсын нутаг дэвсгэрийн дөнгөж 12 хувь болох эрэг дагуух бүс нутгуудад төвлөрч байсан байна. Харин 1949-1977 оны үеийн Хятадын эдийн засгийн үндсэн шинж чанар бол бүс нутгийн **тэнцвэртэй хөгжлийн бодлого** байсан юм. Энэ нь Хятадын төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн үндсэн зарчим байсан. 1978 оноос хойш эдийн засгийн бодлого нь алгуурхнаар нээлттэй бөгөөд гадагш чиглэсэн чиг хандлагатай болж, бүс нутгийн **тэнцвэргүй хөгжлийн бодлогыг** дахин баримтлах болсон нь эцсийн дүндээ бүсийн тэнцвэртэй хөгжилд хүрэх зорилт байв. Үүний тулд бүс нутгийн эдийн засгийн чадавхад тулгуурлан, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүчин зүйлсийг аажмаар Зүүн, Төв, Баруун эрэг гэсэн гурван бүс нутагт хуваарилах нь зүйтэй гэж үзэн 6-р таван жилийн төлөвлөгөөний үеэс эхлэн далайн эргийн бүс нутгуудыг Хятадын хөрөнгө оруулалтын чухал бүс болгосон байна.

Хятадын Чөлөөт эдийн засгийн бүсүүд

БНХАУ 1979 онд анх чөлөөт бүсийн бодлогыг хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд хэт тэнцвэргүй экспортын чиглэлээс зайлсхийн “импортоор дутуугаа нөхөх” (import substitution-IS) зарчимд тулгуурласан нээлттэй эдийн засгийн бодлогыг хэрэгжүүлж, өргөн уудам бүс нутаг, олон тооны аж үйлдвэрийн секторууд, ялангуяа далайн эрэг орчмын нутгуудын аж

үйлдвэрүүд гадаадын хөрөнгө оруулагчдад нээлттэй болсон юм. Хятад Улс худалдааны чөлөөт бүс гэхээсээ илүү “ЭЗЧБ”-үүдийг байгуулж амжилтад хүрч байгаа юм.

Хамгийн анхны дөрвөн “ЭЗЧБ”-ийг Өмнөд Хятадын далайн эрэг дагуу туршилтын журмаар байгуулсан ба 1980-аад оноос эхлэн тэндээсээ Умард руу өргөжүүлэн тэлж, 1990-ээд оноос далай эрэг орчмын бүс нутгаас нутгийн гүн рүүгээ байгуулах болсон.

Тус улсын Чөлөөт бүсийн хөгжлийн түүхэн үечлэлийг авч үзвэл, анх 1979-1988 онд Эдийн засгийн тусгай бүс, 1984-1994 онд Эдийн засаг, техникийн хөгжлийн бүс, 1988-1992 онд Шинэ болон өндөр технологийн бүс, 1990 онд Нэгдсэн хөгжлийн бүс, 1990-1992 онд Чөлөөт худалдааны бүсүүдийг байгуулан хөгжүүлэх бодлогыг явуулж иржээ.

Өнөөдөр Хятадад олон тооны бүс нутаг болон орон нутгийн хэмжээний ЭЗЧБ-үүдээс гадна **улс үндэстний түвшний 125 орчим** ЭЗЧБ-үүд ажиллаж байна³⁸. Үүнд:

- эдийн засгийн тусгай бүс (SEZ) - 5,
- эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүсүүд (ETDZs) - 35,
- бүрэн хөгжлийн бүс (CDZs) - 2,
- шинэ болон өндөр технологийн хөгжлийн парк (NHIPS) - 53,
- **чөлөөт худалдааны бүс (FTZs) - 15,**
- хилийн чөлөөт бүс (FFTZs) - 13,
- хил дамнасан хөгжлийн гурвалжин (CTGs) - 2,
- экспортын бүс (EPZs) - 13 зэрэг болно.

Мөн 2003 оноос хойш 8 логистикийн бүс байгуулсан. Тэдгээрийн үндсэн зорилго нь боомтууд хоорондын болон одоо ажиллаж байгаа ХЧБ-үүд хоорондын харилцан үйлчлэлийг идэвхжүүлэх, урамшуулах, хооронд нь холбох, гадаад зах зээлд гарах боломжийг олгох явдал юм.

Чөлөөт бүсийн удирдлага зохион байгуулалт

Хятад улсын хувьд хуучин төр засгийн газрын мэдэлд байсан бүсүүдийг хотын буюу орон нутгийн засаг захиргааны мэдэл, үүрэг хариуцлагад шилжүүлсэн. Ингэхдээ чөлөөт бүсийн зохион байгуулалт буюу засгийн газрын үүрэг, бүсийн бизнесийн үйл ажиллагаа буюу бизнесийн чиглэлийн үүргийг зааглаж өгсөн. 2003 оны эхэн үеэс Засгийн газрын үүргийг улсын эзэмшлийн компаниудад хариуцуулсан байна.

ЧЭЗБ-үүдийг тэдгээрийн байршил, эдийн засаг ба улс төрийн харилцаа холбоо, аж үйлдвэрийн салбар, тэдгээрийн захиргааны бүтэц зэргээс хамааран хэд хэдэн төрлүүдэд ангилан үздэг. Тухайлбал,

Хүснэгт 4. Хятадын ЧЭЗБ-үүдийн төрөл зүйлүүд

Үндэсний ЧЭЗБ-үүд Хил дамнасан ЧЭЗБ-үүд	Тусгай эдийн засаг ба захиргааны бүс, Тусгай эдийн засгийн бүс, Бүрэн хөгжлийн бүс, Эдийн засаг & технологийн хөгжлийн бүс, Шинэ ба өндөр технологийн аж үйлдвэрийн парк, чөлөөт хилийн худалдааны бүс, хил дамнасан хөгжлийн гурвалжин
Мужийн ЧЭЗБ-үүд	Эдийн засаг, технологийн хөгжлийн бүс, Шинэ болон өндөр технологийн үйлдвэрийн бүс, чөлөөт хилийн худалдааны бүс
Сумын ЧЭЗБ-үүд	Орон нутгийн хөгжлийн бүс

³⁸<http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/3244/1/fez-meng.pdf> - The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People's Republic of China.

Бусад орнуудын ЧЭЗБ-үүдтэй ижил төстэй боловч аж үйлдвэрийн салбар, захиргааны бүтэц шатлалууд нь ЧЭЗБ-үүдийг ангилах чухал итгэлцүүр болдог.

ЧЭЗБ-үүд нь эдийн засгийн хөгжил ба шинэчлэлд харилцан адилгүй өөр өөр үүрэг роль гүйцэтгэх ба өөр өөр байр суурийг эзэлдэг учраас тэдгээрийг үүсгэн байгуулахад зохих шатны засаг захиргааны байгууллагаас /улсын, мужийн, сумын гэх мэт/ зөвшөөрөл авдаг байна.

Хятадын зарим ЧЭЗБ-үүд нь “засаг захиргааны ба эдийн засгийн тусгай бүс” гэх зэрэг засаг захиргааны тусгай байр суурь, тэрчлэн захиргааны бүтцийн хэд хэдэн тусгай хэлбэртэй байдаг учраас захиргааны загвар нь бас нэгэн индикатор болдог.

Мужийн болон сумын ЧЭЗБ-үүд нь микро түвшний байршилд хамаарах бөгөөд энэ нь макро-байршилын загвартай адилгүй, судалгаанд төдийлөн анхаарал хандуулдаггүй.

Энэ мэт байршлын шалгуураараа ЧЭЗБ нь хэд хэдэн төрөл зүйлд хамаарагдаж болно. Жишээлэхэд, Шинжан (Shenzhen) Эдийн засгийн тусгай бүс нь тусгаар, хилд тулгуурласан Эдийн засгийн тусгай бүс юм. Харин “Тяньжины Эдийн Засаг ба Технологийн хөгжлийн бүс” бол тусгаар бөгөөд боомтод тулгуурласан ЧЭЗБ юм.

Хятадын ихэнх Эдийн засгийн тусгай бүсүүд, Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүсүүд, Чөлөөт худалдааны бүсүүд, Бүрэн хөгжлийн бүс, Шинэ ба өндөр технологийн аж үйлдвэрийн паркууд зэрэг нь **улсын доторх болон эрэг орчмын чиглэлийн ЧЭЗБ-үүд** байдаг.

Эрэг болон хилээс хол ба хилийн чиглэлийн ЧЭЗБ-үүдэд Эдийн засаг ба Технологийн хөгжлийн бүсүүд, шинэ ба өндөр технологийн аж үйлдвэрийн парк, чөлөөт хилийн худалдааны бүс зэрэг багтана. Хил дамнасан ЧЭЗБ-үүдэд зөвхөн Түмэн болон Меконг мөрний хил дамнасан хөгжлийн гурвалжингууд багтана. Тяньжиний Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн нутаг бол Хятад дахь улсын доторх бөгөөд эрэг орчмын чиглэлийн ЧЭЗБ юм.

Хятадын захиргааны бүтцэд суурилсан ЧЭЗБ-үүдийн тухайд дараах хэд хэдэн шинэ шинж чанарууд байдаг:

Засгийн газар-чиглэлийн загвар: Энэ нь засаглалын бүтцэд их төвлөрсөн, ЧЭЗБ-ийн захиргааны алба нь макро-засаглал ба ЧЭЗБ-ийн бизнес менежментийн аль алийг нь хариуцдаг. Засаглал ба зохион байгуулалтай энэ загварыг ЧЭЗБ-үүдийн хөгжлийн эхэн шатанд түгээмэл ашигладаг боловч хөгжлийн явцад захиргаа ба бизнесийн менежмент хоёрын хоорондох ажил үүргийн хуваарилалт тодорхойгүйн улмаас хүнд суртал бий болж, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа уналтад орох нь маш элбэг байдаг байна. Тяньжины эдийн засгийн хөгжлийн нутаг ба Нантонгийн эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүс зэрэг Хятадын маш олон ЧЭЗБ-үүд эхэн үедээ энэ загварыг хэрэглэж байжээ. Өнөөдөр Лиан-Юунгангийн Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүс энэ загварыг хэрэглэсээр байгаа билээ.

Холимог загвар: Энэ бол Хятадын ЧЭЗБ-үүдийн хувьд маш түгээмэл захиргааны загвар юм. 1990-ээд оны байдлаар гэхэд л Хятадын 11 Эдийн засгийн ба технологийн хөгжлийн бүсүүд энэ загварыг хэрэглэдэг байжээ. Энэ нь захиргааны хороо буюу алба нь захиргааны бүх үйл ажиллагаа, эрх мэдлийг барих боловч ерөнхий хөгжлийн компани буюу мэргэжлийн компани нь бие даасан үйл ажиллагаа, менежментийг эрхлэн явуулна гэсэн үг. Тэгэхээр засаг захиргааны албан хэрэг ба компанийн үйл ажиллагаа хоёр ангид тусгаар байдаг.

Энэ загвар нь цаашид гурван дэд төрөл зүйлд хуваагддаг. Тухайлбал, **Захиргааны алба ба ерөнхий компани хоёр зэрэгцэн орших** тохиолдолд захиргааны алба нь макро түвшинд удирдлага болон эдийн засгийн үйл ажиллагааг зохицуулах, төслүүдийг хянан шалгах ба зөвшөөрөл олгоход шийдвэр гаргагч байна. Харин ерөнхий компани нь янз бүрийн төслийг татах, дэд бүтэц ба нийтийн ахуй хэрэглээний үйл ажиллагааг эрхлэн явуулна. Гуанжоу ба Тянжины эдийн засгийн хөгжлийн нутаг бол энэ загварын хоёр жишээ юм. Харин дараагийн төрөл нь ЧЭЗБ-үүд нь захиргааны хороодыг ба хэд хэдэн мэргэжсэн компаниудыг байгуулдаг. Тэдгээрийн үйл ажиллагаа нь эхнийхтэйгээ адил байна. Фужоу-гийн Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүс энэ жишээгээр ажилладаг. Өөр нэг төрөл нь **Захиргааны хороо ба хөгжлийн хамтарсан хувьцаат компани** бөгөөд хөгжлийн компани нь үнэндээ хувьцаат компани байх ба, захиргааны хороо ба төрийн болон хувийн компаниудаас байгуулагдсан байна. Хамтарсан хувьцаат компани нь ЧЭЗБ-ийн төлөвлөлт, барилга байгуулалт, үйл ажиллагаа ба менежментийг хариуцна.

Аж ахуйн нэгжийн чиглэлийн загвар: Үүнийг бас “захиргааны хороо”-гүй загвар гэж нэрлэдэг. Энд хамтарсан хөрөнгө оруулалттай компани ЧЭЗБ-ийн төлөвлөлт, үйл ажиллагаа, менежментийг хариуцахын зэрэгцээ зарим засаг захиргааны эрх үүргийг хүлээн хэрэгжүүлдэг байна. Гэхдээ зарим холбогдох орон нутгийн захиргааны газрууд ЧЭЗБ ба орон нутаг хоёрын хоорондын харилцааг зохицуулах ажлыг хийх ба, төслүүдийг хянаж, зөвшөөрөн батлах ба, нийгмийн үйлчилгээ болон захиргаагаар ханган тусална.

Энэ загварын жишээнүүд гэвэл Минханг, Хонгкиао, Каохэжинг-ийн “Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүсүүд” юм. Минхангийн хөгжлийн компани ба Хонгкиао-гийн “Эдийн засаг ба технологийн хөгжлийн бүс”, бас Хонгконгийн нэгэн компани нийлж хамтарсан хувьцаат компани байгуулсан байдаг. Ингээд тэр компани нь тус бүсийн дотор дэд бүтэц, барилга байгуулалт, гадаадын хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засгийн үйл ажиллагааны менежмент зэргийг хариуцах ба, зарим зүйл засаг захиргааны эрх үүргийг эдэлдэг байна. Үүний сайн тал нь засаг захиргааны элдэв саадыг арилгаснаар компанийн үйл ажиллагааны хүч чадавхыг нэмэгдүүлэн батжуулдагт оршино. Гэхдээ эдийн засгийн хөгжлийн явцад ийм хөгжлийн хамтарсан хувьцаат компани нь зөвхөн эдийн засгийн, бизнесийн байгууллага тул ЧЭЗБ-ийн төлөвлөлт ба макро-засаглалыг цаашид үргэлжлүүлэн хариуцаж чадахгүйд хүрдэг. Тиймээс энэ үүргийг нь “Шанхайн гадаад хөрөнгө оруулалтын явдлын хороо” өөртөө хүлээн авсан байдаг.

Чөлөөт бүсийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт

Хятад Улс нь чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж буй компани, аж ахуйн нэгж, үйлдвэр, үйлчилгээний байгууллагуудад дараах хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг үзүүлдэг. Мөн бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэх зорилгоор гадаадын хөрөнгө оруулалт, гаалийн татварын хувь хэмжээг хөнгөлдөг байна. Жишээлбэл,

Хүснэгт 5. Чөлөөт бүс дэх татварын хэмжээ, хөнгөлөлт чөлөөлөлт³⁹

№	Татварын ангилал	Татвар ноогдуулах бүтээгдэхүүн	Татварын хэмжээ	Тайлбар
1	Орлогын албан татвар /Enterprise income tax/	- Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн орлого, - Бизнесийн үйл ажиллагаа болон бусад орлогоос авах татвар	15%	10-аас дээш жил үйл ажиллагаа явуулсан үйлдвэр, компаниуд нь ашгийн жилүүддээ эхний 2 жилийн татвараас бүрэн чөлөөлөгдөнө. 3 дахь жилээс татвар ноогдуулах бөгөөд хэрэв өндөр технологийн компани бол 8 дахь жилээс, өөрсдийн бүтээгдэхүүний 70-аас дээш хувийг экспортлодог бол 6 дахь жилээс 10 хувийн /нарийн технологийн компани бол 11 дэх жилээс/ татвар авдаг.
2	Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны орлогын албан татвар /Bizness tax/	- татвар ноогдуулах үйлчилгээний орлого, - материаллаг бус эд хөрөнгийг шилжүүлэх - бодит хөрөнгийг худалдаалснаас авах татвар	3-10%	Мөн компани аж ахуйн нэгжүүд чөлөөт бүсэд хаус барьж худалдаалж байгаа тохиолдолд худалдаалсан, эсвэл ашиглалтад оруулсан сараас хойш 5 жилийн хугацаанд үл хөдлөх хөрөнгийн татвараас чөлөөлдөг.
3	Хувь хүний орлогын албан татвар /Individual income tax/	- Хувь хүний орлогоос авах татвар	5-45%	Хувь хүний сар бүрийн орлогоос 800 юанийг хасаад үлдсэн дүнг татвар ногдох орлого гэнэ.
4	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар НӨАТ /Value-added tax/	- Чөлөөт бүсээс импортлогдсон өргөн хэрэглээний бараа - Дотоодын зах зээлд худалдаалагдсан бараанаас авах татвар	17%	Экспортын бараа болон чөлөөт бүс дэх бэлэн мөнгөний арилжаа нь НӨАТ-аас чөлөөлөгдөнө.
5	Хэрэглээний татвар /Consumption tax/	- Чөлөөт бүсээс импортлогдсон бараанаас авах татвар	3-45%	

Гаалийн хөнгөлөлтийн хувьд:

- Хилийн чанадаас чөлөөт бүсэд тээвэрлэгдэн ирсэн машин, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, барилгын үндсэн угсралт хийхэд ашиглагддаг барилгын үндсэн материалыг импортын гаалийн тариф, татвараас чөлөөлдөг.

³⁹<http://www.by-cpa.com/html/news/20076/754.html> - Comparison of Free trade zone and Non-free trade zone.

- Чөлөөт бүсэд үйлдвэрийн барилга байгууламж, агуулах барих зорилгоор импортлон оруулж буй барилгын материал, багаж хэрэгсэл, шатах тослох материал, тоног төхөөрөмж, оффисын тавилга хэрэгсэл мөн гаалийн тариф, татвараас чөлөөлөгдөнө.
- Экспортын барааг тус бүсэд эцэслэн үйлдвэрлэж, экспортлож байгаа тохиолдолд экспортын гаалийн татвараас чөлөөлнө. Харин дотоодын зах зээлд худалдаалах импортын түүхий эд материал, бүрдэл хэсэгт импортын тариф ноогдуулна.

Зөвхөн татвараас хөнгөлөлт чөлөөлөлт олгоод зогсохгүй гадаадын хөрөнгө оруулалтад аятай таатай, баталгаатай нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх зорилгоор дараах хөнгөлөлтүүдийг эдлүүлдэг. Тухайлбал,

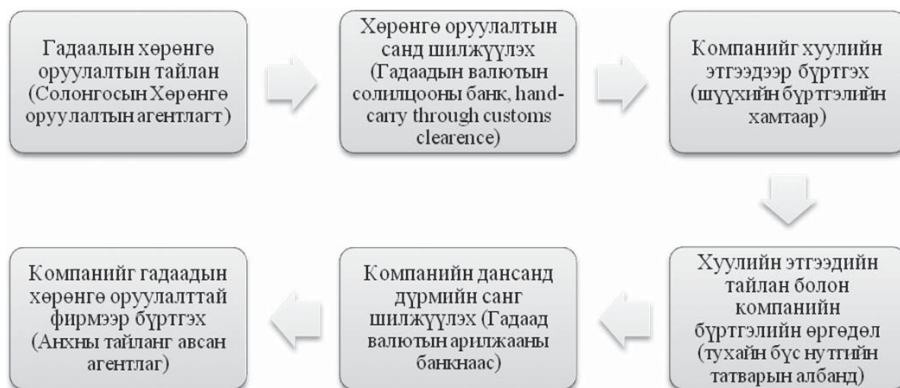
- Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчид худалдаа, агуулах, тээвэрлэлт, үзэсгэлэнгийн чиглэлээр ЧХБ-д компани, үйлдвэр байгуулж болно. Эм, тамхи зэрэг бараанаас бусад үйлдвэрлэлийн чиглэлийн төслүүд ГЕГ-ын зохицуулалтын дагуу холбогдох үндэсний хэмжээний хэлтсээс зөвшөөрөл авна. Харин бусад төрлийн төслүүд ЧХБ-ийн захиргаанаас зөвшөөрөл авна.
- Үндэсний хэмжээнд хориглосон бараанаас бусад чиглэлээр бизнесийн цар хүрээнд ямар нэгэн хязгаарлалт тавихгүй.
- Чөлөөт худалдааны бүс болон гадаадын орнуудын хооронд шилжиж байгаа бараа бүтээгдэхүүн, барааг илгээгч, хүлээн авагч, агентууд зөвхөн гаалийн бүртгэл, мэдээлэлд бүртгүүлэхэд л болно. Зарим нэг онцгой бараанд тогтоосон экспорт, импортын квот, лиценз байхгүй.

3.7. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

ЭЗЧБ гэж гадаадын хөрөнгө оруулалттай бизнес эрхлэгчдийн бизнесийн орчин болон гадаад иргэдийн амьдрах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор хөгжүүлж буй, хуульд заасны дагуу төлөвлөсөн, нэрлэсэн бүсийг ойлгоно.

БНСУ-д Хөрөнгө оруулалтын ерөнхий процедур дараах үе шатаар явагдана. Үүнийг зургаар үзүүлэв.

Хөрөнгө оруулалтын ерөнхий процедур

Чөлөөт бүсийн Хөрөнгө оруулалтыг доорх байдлаар тайлагнадаг байна.

Хүснэгт 6. Хөрөнгө оруулалтыг тайлагнах процесс

Тайлан	Тайлагнах зүйл	Санамж хугацаа
Урьдчилсан тайлан	Шинэ хувьцаа худалдан авах эсвэл санд хөрөнгө оруулах гэх мэтээр хөрөнгө оруулж байгаа эсвэл хөрөнгө оруулалтын агуулгын бүхий л өөрчлөлтийг тайлагнах.	
	Байсан хувьцаа худалдан авах замаар хөрөнгө оруулах эсвэл хөрөнгө оруулалтын агуулгын бүхий л өөрчлөлтийг тайлагнах.	Гадны хөрөнгө оруулагч нь жагсаалтад орсон компанийн хувьцааг худалдаж авбал тайлагнах хугацаа нь худалдан авалтаас эхлэн 30 хоног байна.
	Урт хугацааны зээлийн нийлүүлэлтээр хийгдэж байгаа гадны хөрөнгө оруулалт эсвэл хөрөнгө оруулалтын агуулгын бүхий л өөрчлөлтийг тайлагнах.	
Хоёрдогч тайлан	File a report on the acquisition of shares on the occasion of an M&A - Гадаадын хөрөнгө оруулалттай фирмийн /ханшийн өсөлтийн нөөцийн сангаас энгийн болон шинэ хувьцааг худалдан авах/эзэмших - Хамтарсан компанийн хувьцааг Хөрөнгийн зах зээл дээр нэгтгэх эсвэл салгаснаас олж авсан төлбөр - Хувьцаанаас ноогдол ашиг капиталчлах - Хувьцаа худалдан авах, өв залгамжлах, гэрээслэлээр авах, эсвэл бэлэглэлээр авах.	Худалдан авалтаас 30 хоногийн дотор тайлагнана.
	Хувьцааг шилжүүлсэн талаар тайлагнах	Гэрээний гүйцэтгэл хийгдсэн өдрөөс 30 хоногийн дотор тайлагнана.
	Хувьцааны уналтыг тайлагнах	30 хоногийн дотор тайлагнах
	Гадны хөрөнгө оруулалттай компанийн бүртгэл, бүртгэлийн өөрчлөлт, бүртгэлээс хасах зэргийг тайлагнах.	30 хоногийн дотор тайлагнах

Юуны өмнө БНСУ-д Чөлөөт бүстэй холбоотой аливаа харилцааг “Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль”-иар голлон зохицуулах бөгөөд түүнд нийцүүлэн гаргасан холбогдох журам, түүнчлэн бусад салбарын хуулиудаар зохицуулдаг байна. Тухайлбал, Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хууль, Төрийн өмчийн менежментийн тухай орон нутгийн журам, Газрын тухай хууль гэх мэтчилэн салбарын хуулиудад шаардлагатай зохицуулалтыг суулгасан байна.

БНСУ-ын ЭЗЧБ-ийн гол хууль нь бүтцийн хувьд 8 бүлэг, 35 зүйлтэй байна. Тус хуулийн зорилго нь ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт болон менежментээр дамжуулан гадаадын хөрөнгө оруулалттай бизнес эрхлэгчдийн бизнесийн орчин, гадаад иргэдийн амьдрах нөхцөлийг сайжруулах замаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, үндэсний өрсөлдөх чадварыг бэхжүүлэх, бүс нутаг хоорондын тогтвортой хөгжлийг хангахад оршино гэж заажээ.

Хуульд зааснаар ЭЗЧБ-ийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө нь:

1. ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөөнд дараах зүйлсийг тусгана. Үүнд:
 - 1.1. ЭЗЧБ-ийн нэр, байршил, нутаг дэвсгэрийн хэмжээ;
 - 1.2. ЭЗЧБ-ээр төлөвлөгдсөн байх;
 - 1.3. ЭЗЧБ-д хэрэгжүүлж буй хөгжлийн төслийн оператор;
 - 1.4. Хөгжлийн төслийг хэрэгжүүлэх үе шат;

- 1.5. Санхүүгийн нөөцийг бэхжүүлэх арга зам;
 - 1.6. Газар ашиглалт болон үндсэн дэд бүтцийн хөтөлбөр;
 - 1.7. Хүн амын байр сууц, оршин суух газрыг барьж байгуулах хөтөлбөр;
 - 1.8. Замын хөдөлгөөний зохицуулалтын хөтөлбөр;
 - 1.9. Аж үйлдвэр хөгжүүлэх хөтөлбөр;
 - 1.10. Эрүүл мэнд, эмнэлгийн үйлчилгээ, боловсрол, нийгмийн хангамжийн газар байгуулах хөтөлбөр;
 - 1.11. Байгаль орчин хамгаалах хөтөлбөр;
 - 1.12. Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, гадаад иргэд оршин суух орчныг бүрдүүлэх хөтөлбөр;
 - 1.13. Ерөнхийлөгчийн Зарлигт заасан бусад зүйлс.
2. Худалдаа, Аж Үйлдвэр, Эрчим Хүчний Сайд ЭЗЧБ-ийн хөгжлийн төлөвлөгөө гаргахад шаардлагатай тэдгээр зүйлсийг нийтэд зарлаж болно.

Түүнчлэн ЭЗЧБ-ийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө нь бусад төлөвлөгөөтэй хэрхэн нийцэх талаар хуулинд *“Энэ хуулинд заасан эдийн засгийн чөлөөт бүсийн хөгжлийн төлөвлөгөө нь Үндэсний газрын тухай суурь хуулийн 6.2.1-д заасан үндэсний газрын нэгдсэн төлөвлөгөө, Сөүл хотын нутаг дэвсгэрийн дахин төлөвлөлтийн тухай хуулинд заасан Сөүл хотын нутаг дэвсгэрийн дахин төлөвлөлт, Цэргийн бааз болон байгууламжийг хамгаалах тухай хуулинд заасан төлөвлөгөөнөөс бусад хуулинд заасан хөгжлийн төлөвлөгөөнөөс илүү давуу эрхтэй байна.”*⁴⁰

Мөн чөлөөт бүсийг хөгжүүлэх төслийн эхлэх хугацааг мөн хуулинд заасан бөгөөд хөгжлийн төслийг эхлүүлэх эцсийн хугацаа нь 9.1 дүгээр зүйлийн дагуу хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний зөвшөөрөл авсан өдрөөс хойш нэг жил байна. Худалдаа, аж үйлдвэр, Эрчим хүчний сайд тухайн хөгжлийн төслийг эхлүүлэх хугацааг сунгах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзсэн тохиолдолд эцсийн хугацааг нэг жилийн дотор зөвхөн нэг удаа сунгаж болно гэж заасан байна.

Түүнчлэн хуулийн 15-р зүйлд Татвар, хураамжийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн тухай дараах байдлаар заасан бөгөөд дэлгэрэнгүйг доор хүснэгтээр үзүүлсэн болно:

- ЭЗЧБ-д хөгжлийн төслийн тогтвортой хэрэгжүүлэлтийг хангахын тулд улс болон орон нутгаас хөгжлийн төслийн хэрэгжилтэд оролцогчид гаалийн татвар, орлогын татвар, ашгийн татвар зэрэг татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлж болно.
- ЭЗЧБ-д хөгжлийн төслийг тогтвортой хэрэгжилтийг хангах шаардлагатай тохиолдолд улс болон орон нутгаас хөгжлийн төслийн хэрэгжилтэд оролцогчдод фермерийн газрын хамгаалалт, хөгжүүлэлтийн төлбөрт хөнгөлөлт, чөлөөлөлт үзүүлж болно. Хөгжлийн тухай хууль, Хөдөө аж ахуйн бүс нутгийн тухай хууль, Бэлчээрийн тухай хууль, Уулын бүсийн менежментийн тухай хууль, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, Усны менежмент, нөхөн сэргээлтийн тухай хууль, Орчны сайжруулалтын зардал ноогдуулах тухай хууль, Улсын газар төлөвлөлт болон ашиглалтын тухай хууль, Хотын бүсийн тээвэрлэлтийн менежментийн тусгай хуулиар батлагдсан хураамж, байгалийн нөхөн сэргээлтийн төлбөр, ойжуулалтын төлбөр, тээвэрлэлтийн ачаалал үүсгэсний төлбөр, экологийн систем хадгалалтын төлбөр, нийтийн хэрэглээний ус ашигласны эсвэл эзэмшсэний төлбөр, орчны сайжруулалтын төлбөр, дэд бүтэц барилгын төлбөр, бүх тээвэрлэлтийн хэрэгслийн төлбөр.

⁴⁰Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль, 3 дугаар зүйл.

Түүнчлэн татварын болоод санхүүгийн дэмжлэг урамшууллын талаар тус хуулийн 16-р зүйлд заасан бөгөөд дэлгэрэнгүйг татварын үр ашиг, бизнесийн дэмжлэгийг үзүүлсэн хүснэгтээс харж болно.

Чөлөөт бүсийн Хороог байгуулах болон Хорооны үйл ажиллагааны талаар хуулийн 6-р бүлэгт заасан бөгөөд дараах байдлаар зохицуулсан байна. Үүнд:

1. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн хороо нь Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүчний яаманд байгуулагдах бөгөөд эдийн засгийн чөлөөт бүсийн асуудлыг эрхэлнэ.
2. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн хороо дараах асуудлуудыг хариуцан ажиллана. Үүнд:
 - 1.1. ЭЗЧБ-ийн нэгдсэн бодлого болон нэгдсэн системийн асуудлууд;
 - 1.2. ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт, төлөвлөлтийн цуцлалт болон өөрчлөлттэй холбоотой асуудлууд;
 - 1.3. 6 зүйлд заасан эдийн засгийн чөлөөт бүсийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй холбоотой асуудлууд;
 - 1.4. ЭЗЧБ-д үйл ажиллагаа явуулах гадаадын хөрөнгө оруулалттай үйлдвэрүүдэд шаардлагатай засаг захиргааны үйлчилгээг хангахтай холбоотой асуудлууд;
 - 1.5. ЭЗЧБ-үүдийн хөгжилтэй холбоотой асуудлууд;
 - 1.6. Төвийн захиргааны агентлагуудын дарга болон хотын Засаг дарга, захирагчтай эдийн засгийн чөлөөт бүстэй холбоотой асуудлаар санал нэгдэх асуудлууд;
 - 1.7. Ерөнхийлөгчийн зарлигт заасан эдийн засгийн чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааны төрөл болон менежменттэй холбоотой бусад чухал асуудлууд.
2. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн зөвлөл нь нэг дарга, нэг дэд дарга, орон тооны бус болон арваас дээшгүй орон тооны гишүүнтэй байна.
3. Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүчний сайд ЭЗЧБ-ийн зөвлөлийн дарга байх бөгөөд дэд даргыг (6)-р зүйлд заасны дагуу орон тооны гишүүдээс сонгоно.
4. Орон тооны бус гишүүд нь Ерөнхийлөгчийн зарлигт заасны дагуу төвийн захиргааны агентлагуудын удирдлага болон харьяа байгууллагуудын удирдлагуудаас сонгогдоно.
5. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн зөвлөлийн гишүүдийн бүрэн эрхийг дарга баталгаажуулах бөгөөд гишүүдийг төрийн албан хаагч бус, ЭЗЧБ-ийн менежмент болон хөгжлийг хангаж чадахуйц мэдлэг ба туршлагатай хүмүүсээс сонгоно.
6. Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн зөвлөлийн удирдлага, бүтэцтэй холбоотой асуудлуудыг Ерөнхийлөгчийн зарлигт тусгана гэж заажээ.

Мөн хуулийн 27-дугаар зүйлийн 3-т Чөлөөт бүс дэх үйл ажиллагааны ерөнхий дүрмүүдийн тухай дараах байдлаар зохицуулсан байна. Үүнд:

1. Захиргааны байгууллагын тэргүүн нь байгууллага болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд зориулсан ерөнхий ажиллагааны дүрмүүдийг бэлтгэж томилогдсон өдрөөс нэг сарын дотор Засаг дарга/захирагч баталгаажуулалт хүсэх үүрэгтэй. Гэрээ шинэчлэлтийг хүлээн зөвшөөрч тусгагдсан ямар нэгэн ижил зүйл ч мөн адил үүрэг хүлээнэ.
2. Ерөнхий ажиллагааны дүрмүүд нь доорх зүйлсийг багтаана. Үүнд:
 - 2.1. Шаардлага хангасан бизнес болон түүний явцын талаарх ерөнхий хэргүүд;
 - 2.2. Байгууллага болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааг хамааруулсан болон нийтийн ажилчдын дэс дараалсан тоотой холбогдолтой хэргүүд;
 - 2.3. Захиргааны байгууллагын тэргүүний хяналтанд байх нийтийн ажилчдын менежменттэй холбогдолтой хэргүүд;
 - 2.4. Төсөв болон тайлан тооцоотой холбогдолтой хэргүүд;

- 2.5. Захиргааны байгууллага үр бүтээлтэй ажиллагааны тулд, Ерөнхийлөгчийн Тушаалаар баталгаажуулагдсан бусад холбогдолтой хэргүүд байна гэж заасан байна.

Чөлөөт бүсийн хөрөнгө оруулалтын урамшуулалын хэлбэр болоод түүнтэй холбоотой аливаа зүйлийн зохицуулалтыг хэрхэн хийсэн талаарх хуулийн зохицуулалтыг дор хүснэгтээр үзүүлэв.

Хөрөнгө оруулалтын урамшуулал

БНСУ-ын хувьд ЭЗЧБ-д үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд тухайн улсад хөрөнгө оруулсных нь төлөө дараах төрлийн урамшуулал эдлүүлдэг байна. Үүнд:

1. *Татварын үр ашиг*
2. *Бизнесийн дэмжлэг*
3. *Төрийн зохицуулалтыг халах*
4. *Амьдрах нөхцөл*
5. *Захиргааны дэмжлэг*

1. Татварын үр ашиг:

Ашиг хүртэх зүйл	Урамшуулал 5 жил	Урамшуулал 7 жил
Хууль зүйн үндэслэл	Эдийн засгийн чөлөөт бүсийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль	
Ажлын байр бий болгосны урамшуулал авах болзол хангасан хуулийн этгээд	Дотоодын компани, 100% Гадаадын хөрөнгө оруулалттай фирм, Гадаадын хөрөнгө оруулалттай хамтарсан үйлдвэрийн 10-аас дээш хувийг эзэмшигч	
Татварын ашиг хүртэх болзол хангасан хуулийн этгээд	ЭЗЧБ-д ажлын байр бий болгосон гадаадын хөрөнгө оруулсан фирм	
Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн шалгуур	<ul style="list-style-type: none"> - Боловсруулах үйлдвэр - 10 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалттай - Аялал жуулчлал - 10 сая ам.доллараас дээш бол - Амралтын газар - 10 сая ам.доллараас дээш бол - Олон улсын хурал, зөвлөгөөн - 10 сая ам.доллараас дээш бол - Залуучуудын төв - 10 сая ам.доллараас дээш бол - Логистик - 5 сая ам.доллараас дээш бол - Эрүүл мэндийн хүрээлэн 5 сая ам.доллараас дээш бол - Судлаач болон Боловсруулагч - 1 сая ам.доллараас илүү (Хүсэлт гаргагч нь магистр болон түүнээс дээш зэрэгтэй 3-аас дээш жилийн туршлагатай байнгын орон тооны 10 судлаачдыг ажилд авсан байх ёстой). - Project developer: Гадны хөрөнгө оруулагч нь 30 сая ам. доллараас их хөрөнгө оруулах ёстой, эсвэл хамтарсан үйлдвэрийн хувьд төслийн эцсийн дүн нь 500 сая ам. доллараас их байх ба гадны хөрөнгө оруулагч нь 50-аас их хувийг санхүүжүүлнэ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Боловсруулах үйлдвэр - 30 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалттай - Аялал жуулчлал - 20 сая ам.доллараас дээш бол - Амралтын газар - 20 сая ам.доллараас дээш бол - Олон улсын хурал, зөвлөгөөн - 20 сая ам.доллараас дээш бол - Залуучуудын төв : 20 сая ам.доллараас дээш бол - Логистик - 10 сая ам.доллараас дээш бол - SOC - 10 сая ам.доллараас дээш бол - Хамтарсан төсөл - 30 сая ам.доллараас дээш бол - Судалгаа болон Хөгжил - 2 сая ам. доллараас дээш бол <p>(Хүсэлт гаргагч нь магистр болон түүнээс дээш зэрэгтэй 3-аас дээш жилийн туршлагатай байнгын орон тооны 10 судлаачдыг ажилд авсан байх ёстой).</p>

Улсын татвар	<ul style="list-style-type: none"> - Гаалийн татвар - 5 жил чөлөөлнө (импортлож буй үйлдвэрлэлийн хэрэгсэл) - ААН-ийн орлогын албан татвар - 3 жилийн хугацаанд 100% чөлөөлнө, дараагийн 2 жилд 50 % бууруулна. 	<ul style="list-style-type: none"> - Гаалийн татвар, Тансаг хэрэглээний татвар (special consumption tax), НӨАТ - 5 жил чөлөөлнө - ААНӨАТ - эхний 3 жилд 100% чөлөөлөх ба дараагийн 2 жилд 50% бууруулна
Орон нутгийн татвар	<ul style="list-style-type: none"> - Хуримтлалын татвар (Acquisition tax), Үл хөдлөх хөрөнгийн татвараас 15 жил 100 % чөлөөлнө. * Татварын чөлөөлөлт болон хугацааг батлах болон сунгах асуудлыг орон нутгийн засаг захиргааны журмаар зохицуулна. 	

2. Бизнесийн дэмжлэг:

Хөнгөлөлт, чөлөөлөлт		
Хууль зүйн үндэслэл	<ul style="list-style-type: none"> - ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль⁴¹ - Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тухай хууль⁴² - Төрийн өмчийн менежментийн тухай орон нутгийн журам⁴³ 	
Түрээс	<ul style="list-style-type: none"> - Гадаадын хөрөнгө оруулагч төрийн болон олон нийтийн өмчийг 50 жил хүртэл хугацаанд түрээслэж болно. - Түрээсийн төлбөрийг тодорхойлохдоо үл хөдлөх хөрөнгийн үнэлгээний Түрээсийн төлбөр нь өмчийн өртгөөс (хариуцсан Агентлагаар тогтоогдох ёстой) хувь (10/1000 -аас дээш) тооцсноор тодорхойлогдоно 	
Түрээсийн төлбөрийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт	<ul style="list-style-type: none"> - 1 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалттай сүүлийн технологи бүхий аж ахуйн үйл ажиллагаа - Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын 20 сая ам.доллараас дээш хөрөнгө оруулалт - Өдөр бүр дунджаар 300-аас дээш ажилчид ажилладаг бол - Нийт бүтээгдэхүүний 50-аас дээш хувийг экспортолдог болон эд анги, орц, материал нь 100% дотоодын бүтээгдэхүүн бол - Нийт бүтээгдэхүүнийг 100% экспортод гаргадаг бол 	Түрээсийн төлбөрөөс 100% чөлөөлнө
	<ul style="list-style-type: none"> - Гадаадын хөрөнгө оруулагчид 10-20 сая ам.долларын хөрөнгө оруулбал - Өдөр бүр дунджаар 200-300 ажилчид ажилладаг бол - Нийт бүтээгдэхүүний 50%-ийг экспортолдог болон бүтээгдэхүүний эд анги, орц, материалын 75 % -ийг дотоодод үйлдвэрлэсэн бол - Нийт бүтээгдэхүүний 75%-ийг экспортолдог бол 	Түрээсийн төлбөрөөс 75%
	<ul style="list-style-type: none"> - Гадаадын хөрөнгө оруулагчид 5-10 сая ам.долларын хөрөнгө оруулсан бол - Өдөр бүр дунджаар 100-200 ажилчид ажил эрхэлдэг бол - Нийт бүтээгдэхүүний 50-аас дээш хувийг экспортолдог болон бүтээгдэхүүний эд анги, орц, материалын 50-75 хүртэл хувийг дотоодод үйлдвэрлэсэн бол - Нийт бүтээгдэхүүний ойролцоогоор 50-70 хувийг экспортолдог бол 	Түрээсийн төлбөрөөс 50% чөлөөлнө
Худалдан авалт	Гадаадын хөрөнгө оруулагч нь улсын болон хувийн хөрөнгийг хувийн тохиролцооны гэрээгээр өмчийн бодит өртөгтэй тэнцэх үнээр авч болно.	

⁴¹Special Act on Designation and Management of FEZ

⁴²Foreign Investment Promotion Act

⁴³Local Regulation on Managing Public Properties

Санхүүгийн дэмжлэг	<ul style="list-style-type: none"> - Худалдан авалтын төлбөрийг хэсэгчилэн төлөх буюу төлбөрийг хойшлуулж болно. Үүнд: <ul style="list-style-type: none"> o Төрийн өмч (төлбөр төлөх хугацааг дээд тал нь нэг жил хойшлуулж болох бөгөөд 20 жилд хэсэгчилэн төлнө), o Нийтийн өмч (20 жилийн турш хэсэгчилэн төлж болох бөгөөд жил бүр 3 хувийн хүүтэй) - Үйлдвэрлэлийн паркард татаас олгож болно: өөр түрээсийн төлбөр болон сав баглаа боодлын үнэ тогтсон түрээсийн төлбөр болон, сав баглаа боодлын үнээс хамааран 50 хувьд нь санхүүгийн дэмжлэг үзүүлнэ. - Мөнгөн гүйлгээ хүлээн авагч хэн нэг тал нь мөнгөн гүйлгээний хөрөнгө оруулалтын дүнгээс 5% (10 сая ам.доллараас дээш, дээд хязгаар нь 5 тэрбум вон) давхар тооцоо хийхгүй байхыг зөвшөөрөх. - Ажил эрхлэлтийн татаас - 20-иос илүү хөлсний ажилтан байвал сар тутам шинэ ажилтан бүрт 500 000 вон төлнө (for up to 6 months and the aggregate limit of 500 million won) - Боловсролын болон сургалтын тэтгэлэг - 100,000-500,000 воныг сар тутамд шинэ ажилтан бүрт
--------------------	---

3. Төрийн зохицуулалтыг халах:

Хууль зүйн үндэслэл	- ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль
Хөдөлмөрийн Хяналтаас үзүүлэх дэмжлэг	<ul style="list-style-type: none"> - Unpaid leave, including unpaid menstrual leave, is permitted - May expand the type of work and terms of dispatched worker assignments - Not bound by the legal ban on the entrance into specially designated small company businesses by big companies - Not obliged to fill vacant job positions with “persons of national merit”, the disabled, or the elderly
Нийслэлээс үзүүлж буй бодлогын болон журмын дэмжлэг	ЭЗЧБ дэх ямар ч гадны хөрөнгө оруулалттай компани нь Сөүл хотын хэт суурьшлын бүсийн хяналтын актыг дагаж мөрдөх шаардлагаас чөлөөлөгдөнө.
Санхүүгийн орчин дахь сайжралт	Гадны хөрөнгө оруулалттай компани нь бизнес үйл ажиллагааг тодорхой болгохын тулд гадны мөнгөн тэмдэгтийн гүйлгээг шууд эрхлэж болно (дээд хязгаар нь 10000 ам. доллар)
Бусад	Гадны хөрөнгө оруулалттай компани нь улсын болон олон нийтийн өмчийг хамгийн дээд тал нь 50 жилээр түрээслэх ыоломжтой, мөн түрээслэсэн өмчдөө засварын ажил хийж болно.

4. Амьдрах нөхцөл:

Хууль зүйн үндэслэл	ЭЗЧБ-ийн төлөвлөлт болон менежментийн тухай тусгай хууль
Гадаад хэлний үйлчилгээ	Олон нийтийн бичиг баримтууд нь гадаад хэл дээр гардаг ба олон нийтийн агентлагууд нь бичиг баримтуудыг гадаад хэл дээр хүлээн авч боловсруулдаг байна.
Боловсролын орчин	Шинжлэх ухаан болон Боловсролын яамны зөвшөөрлөөр гадны боловсролын хүрээлэнгүүд байгуулагдаж болно.
Эмнэлэгийн орчин	<ul style="list-style-type: none"> - Гадаадын эрүүл мэндийн хүрээлэн эсвэл гадаадын иргэний эмийн сан байгуулагдаж, үйл ажиллагаа явуулж болно - Эрүүл мэндийн байгууллагын охин бизнесийн (халуун рашаан сувилал гэх мэт) хувьд онцгой хасалт зөвшөөрөгдөж болно - Гадны эрүүл мэндийн байгууллагуудад зориулсан тусгай хууль хэрэгжинэ.

Бусад	<ul style="list-style-type: none"> - Зөвхөн гадаадын иргэдэд зориулсан казино гадны хөрөнгө оруулагчдад (500 сая ам. доллараас дээш хөрөнгө оруулсан) зөвшөөрөгдөнө - Гадны телевизийн сувгууд орон нутгийн кабелийн сүлжээгээр цацагдах болно - ЭЧБ нь орон сууцны нийлүүлэлтийн нийт тооны 10 хүртэл хувьд тэнцэх хэмжээний орон сууцны газрыг гадаадын иргэдэд зориулсан орон сууцны барилгын ажилд гаргаж өгнө.
-------	--

5. Захиргааны дэмжлэг:

Төлөвлөгөө батлахад томилох (хуулийн 8 дугаар зүйлийн дагуу)	<ul style="list-style-type: none"> - ЭЗЧБ-ийг төлөвлөх үед дараахыг хамтад нь томило буюу батална. Үүнд: - Хотын хөгжлийн бүс, Хотын хөгжлийн төлөвлөгөөний дэд төлөвлөгөө, салбар төлөвлөгөөг батлах - Хотын сүүлийн үеийн үйлдвэрлэлийн цогцолбор, улсын болон орон нутгийн үйлдвэрлэлийн паркийн төлөвлөгөө батлахад - Аялал жуулчлалын газар болон аялал жуулчлалын цогцолборын төлөвлөлт - Логистикийн цогцолборын төлөвлөлт - Хотын ерөнхий төлөвлөгөөний өөрчлөлтийг Газар, Зам Тээвэр, Далайн Хэргийн Сайдын зөвшөөрлөөр батална - Нийтийн Усны Менежментийн суурь төлөвлөгөөг өөрчлөх - Далайн эргийн цогцолбор газрын менежментийн төлөвлөгөө болон далайн эргийн газрын менежментийн бүсийн ерөнхий төлөвлөгөөний өөрчлөлт - Гол мөрний менежментийн ерөнхий төлөвлөгөө, Усан хангамжийн менежментийн ерөнхий төлөвлөгөө, эсвэл Бохир усны менежментийн ерөнхий төлөвлөгөөний өөрчлөлт
--	--

3.8. БҮГД НАЙРАМДАХ ТУРК УЛС

Чөлөөт бүс: Чөлөөт бүс нь Турк улсын улс төрийн хил хязгаарт багтдаг ч татварын бүсийн гадна орших ба экспортод чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг өсгөхөөр зориулагдсан тусгай бүс юм. Өөрөөр хэлбэл, Турк улсын чөлөөт бүсэд тухайн улсад үйлчилдэг худалдаа, санхүү, эдийн засгийн салбарын хуулийн болон засаг захиргааны аливаа зохицуулалт нь бүхлээрээ эсвэл зарим талаараа хэрэгждэггүй бөгөөд илүү олон хөнгөлөлтийг тус бүсэд явагдаж буй үйлдвэрлэлийн болон худалдааны үйл ажиллагаанд олгодог байна. Туркт 21 чөлөөт бүс үйл ажиллагаа явуулж байна.

Чөлөөт бүсийн эрх зүйн орчин: Бүгд Найрамдах Турк улсад Чөлөөт бүсийн тухай хуулийг 1985 онд баталсан бөгөөд 1993 онд тус хуульд нийцүүлэн Чөлөөт бүсийн журмыг баталсан байна. Чөлөөт бүсийн хууль №3218 нь 1985 оны 6-р сарын 15-ны №18785 дугаар бүхий Албан ёсны хэвлэлд нийтлэгдсэн, мөн Чөлөөт бүсийн тухай журам нь тус сонины 1993 оны 3-р сарын 10-ны №21520-д нийтлэгджээ. Чөлөөт бүсийн хууль болон түүнд нийцүүлэн гаргасан журамд Чөлөөт бүс байгуулах нөхцөл байдал, байршил, хил хязгаарын тодорхойлолт, засаг захиргаа, үйл ажиллагааны салбар буюу худалдаа, үйлдвэрлэл, агуулах, угсрах, задлах үйл ажиллагаа, түрээс, банк санхүүгийн үйлчилгээ, оффшор банк, даатгал, техникийн засвар үйлчилгээ, технологийн хөгжил дэвшлийг ашигласан бизнес эрхлэх боломжтойг заасан бөгөөд ингэхдээ чөлөөт бүс тус бүрээр нь ангилан үйл ажиллагааг ялгавартай тогтоожээ. Тухайлбал, Мауритус худалдааны чөлөөт бүсэд бараа агуулах, хадгалах, реэкспорт, дамжуулан тээвэрлэлт хийх, бага хэмжээний боловсруулалт, угсралтын үйлчилгээ үзүүлэхийг зөвшөөрсөн байдаг.

Түүнчлэн дээрх бие даасан хуулиас гадна бусад салбарын хуулийн (*хөрөнгө оруулалтын тухай хууль, Гаалийн татварын тухай хууль, Татварын тухай хууль, худалдааны хууль иргэний хууль гэх мэт салбарын бусад хуулиуд*) зарим зохицуулалтаар Чөлөөт бүсийн аливаа харилцааг бүхэлд нь зохицуулна.

Чөлөөт бүсийн үүрэг : Чөлөөт бүс нь дараах үүрэгтэй:

- Гадны хөрөнгө оруулалт, дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэхэд тохиромжтой бүсийг бий болгох,
- Үйлдвэрлэгчдэд шаардлагатай түүхий эд болон завсрын таваарыг хэрэгтэй хэмжээгээр цаг хугацааны хувьд хоцрогдолгүйгээр худалдан авах,
- Худалдааны давуу талууд болон татвар аливаа хөнгөлөлтүүд дээр суурилж бүтээгдэхүүний бага өртөгт үйлдвэрлэл болон экспортыг дэмжих,
- Гадны улс хоорондын транзит худалдааг хөнгөвчлөх,
- Ажлын байрны шинэ боломжийг бий болгох,
- Экспортын бүтээгдэхүүний экспортыг хөнгөвчлөх, хурдасгах хөшүүргийн үүргийг гүйцэтгэдэг байна.

Турк дахь Чөлөөт бүсүүд: Турк улсад нийт 21 чөлөөт бүс үйл ажиллагаа явуулж байна. Эдгээрийг дор дурдъя. Үүнд:

Нэр	Харьяалал	Байгуулагдсан он
Mersin Free Zone	Мерсин	1987
Antalya Free Zone	Анталья	1987
Ege Free Zone	Измир	1990
İstanbul Atatürk Airport Free Zone	Истанбул	1990
Trabzon Free Zone	Трабзон	1992
İstanbul Leather Industry Free Zone	Истанбул	1995
East Anatolia Free Zone	Эрзурум	1995
Mardin Free Zone	Мардин	1995
İstanbul Stock Exchange Free Zone (İMKB)	Истанбул	1997
İzmir Menemen Leather Free Zone	Измир (Menemen)	1998
Rize Free Zone	Ризэ	1998
Samsun Free Zone	Самсун	1998
İstanbul Tracia Free Zone	Истанбул	1998
Kayseri Free Zone	Каусэри	1998
Adana Yumurtalık Free Zone	Адана (Yumurtalık)	1998
European Free Zone	Тэкирдаг (Zorlu)	1999
Gaziantep Free Zone	Газиантэп	1999
Bursa Free Zone	Бурса	2001
Kocaeli Free Zone	Коциали	2001
Denizli Free Zone	Денизли	2002
Tubitak Free Zone	Коциали (Gebze)	2002

Дээрх 21 Чөлөөт бүсээс жишээ болгон Европын Чөлөөт бүсийн талаар товч мэдээлийг оруулья.

Турк Улсын хувийн аж үйлдвэрийн паркуудын нэг болох Европын чөлөөт бүс /ЕЧБ/ нь 1996 онд Сайд нарын Зөвлөлийн шийдвэрээр 2.000.000 м2 нутаг дэвсгэртэйгээр байгуулагдсан ба 1999 оноос үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн байна. ЕЧБ нь газар зүйн хувьд стратегийн ач холбогдол бүхий байрлалтай учир Туркийн гадаад худалдаанд чухал байр суурийг эзэлдэг байна. 2008 оны эхээр худалдааны хэмжээ нь 2 тэрбум ам.долларт хүрсэн байна.

ЕЧБ-д үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж дараах давуу талуудыг эдэлнэ. Үүнд:

Санхүүгийн давуу тал

- *Татвараас 100% чөлөөлнө:* Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниуд корпорацийн буюу аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, орлогын татвараас 100% чөлөөлөгдөнө. (Турк улсад корпорацийн татварын хэмжээ 20%.)
- *Гаалийн татвараас чөлөөлнө:* Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниуд Нэмэгдсэн Өртгийн Татвар болон бусад бүх төрлийн гаалийн татвараас чөлөөлөгдөнө.
- *Орлогын албан татвараас чөлөөлөгдөнө:* Үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүнийхээ 85% болон түүнээс дээш хувийг Туркаас бусад оронд зарсан компанийг 100% орлогын албан татвараас чөлөөлнө.
- *Мөнгөний ханшийн хяналт:* Бүсэд гүйлгээг хөрвөх чадвартай гадаад валютаар хийснээр дотоодын инфляцын түвшин худалдах, худалдан авах үйл ажиллагаа, бараа материалын хяналт, санхүүгийн үйл ажиллагаанд нөлөөлөхгүй.
- *Орлогоо шилжүүлэхэд саадгүй:* Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа компани олсон орлогоо Турк улсын бусад нутаг дэвсгэрт болон хилийн чанадад ямар нэгэн зөвшөөрөл авахгүйгээр шилжүүлж болно.

Худалдааны давуу тал

- Турк улсаас чөлөөт бүс рүү хийсэн худалдаа нь экспорт болдог тул чөлөөт бүс дэх компаниуд нь дотоодын үнээс доогуур байдаг экспортын үнээр барааг худалдан авах давуу талтай.
- Түүхий эд, хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн, бэлэн бүтээгдэхүүнийг чөлөөт бүсээс дотоодын зах зээлд борлуулахад ямар нэгэн хориг байхгүй.
- Туркулс Европын Гаалийн Холбооны гишүүн болсноор чөлөөт бүсэд үйлдвэрлэсэн барааг Европын Холбооны улсууд руу чөлөөтэй гаргах эрхтэй болсон.
- Барааг чөлөөт бүсэд хадгалахад цаг хугацааны хязгаарлалт байхгүй. Барааг Туркын нутаг дэвсгэр болон хилийн чанад руу хэсэгчлэн зөөж болно.
- Хүнд суртлыг хамгийн бага хэмжээнд хүртэл бууруулсан.
- Чөлөөт бүсээр дамжин өнгөрөх болон бартерын худалдаа явуулах боломжтой. Чөлөөт бүсэд барааг сэргээн сайжруулах боломжтой.

Хөрөнгө оруулалтын давуу тал

- *Дэд бүтэц:* Цахилгаан, байгалийн хий, телефон утас, цэвэр ус, бохир ус, цэвэрлэх систем зэрэг дэд бүтцийг үйлдвэрүүдэд суурилуулахад бэлэн болсон.
- *Гадаадын хөрөнгө оруулалтад адил тэгш нөхцлөөр хангах:* Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниуд 100 хувь гадаадын хөрөнгө оруулалттай байж болно.
- *Өмчийн эрх:* Гадаадын иргэд чөлөөт бүсийн дотор газар эзэмшиж болох ба тухайн газар болон барилга байгууламжийг гуравдагч талд зарж болно. Чөлөөт бүсэд худалдах - худалдан авах татвар байхгүй. /Турк улсад худалдах - худалдан авах татвар 3% байдаг/
- *Хялбаршуулсан процедур:* Хөрөнгө оруулалтад шаардагдах дүрэм журам бага. Чөлөөт бүсэд илүү өргөн хүрээтэй, хязгаарлалтгүй хөнгөлөлттэй учраас хөрөнгө оруулагчдад хөнгөлөлтийн сертификат шаардлагагүй.
- Хуучин машин чөлөөтэй оруулж болно: Хөрөнгө оруулагч компани хуучин автомашиныг ямар нэгэн хязгаарлалт, татваргүйгээр чөлөөт бүсэд оруулж болно.

ЕЧБ дэх газрын түрээсийн үнэ болон зарим төрлийн үйлчилгээний үнийг 2012 оны байдлаар доорх хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 7.

Газрын үнэ	
1 м2	110 ам.доллар
Хувийн агуулахын үнэ	
1 нэгж /240 м2/	150000 ам.доллар

Түрээсийн үнэ	
Орон зай	Ам.доллар/м2/сард
Албан газар	
10-44 м2	13
45-90 м2	12
91-180 м2	11
Хувийн агуулах	
240 м2	9
480 м2	8
720 м2	7
960 м2	6
1200 м2	5
Үйлдвэрийн байр	
1000 м2 болон түүнээс дээш	4

Энгийн агуулах		
0-29 өдөрт	Барааны өртгийн 10000 тутамд 3.5 * өдөр	Урьдчилан
30 өдөр болон түүнээс дээш	Барааны өртгийн 10000 тутамд 4.5 * өдөр	Урьдчилан

Задгай талбайн түрээсийн төлбөр	
1 м2 /жилд/	36 ам.доллар
1 м2 /сард/	3 ам.доллар

Чөлөөт бүсэд эрхлэх үйл ажиллагаа: Боломжит үйл ажиллагааг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд:

- Үйлдвэрлэл
- Судалгаа
- Угсралт болон нураалт
- Техникийн засвар үйлчилгээ
- Банкны үйлчилгээ
- Ан деррайтерийн үйлчилгээ
- Санхүүгийн түрээсийн
- Агуулахын
- Оффис түрээсийн болон бусад

Чөлөөт бүсийн давуу тал болон урамшуулал:

2004 оны 2-р сарын 6-ны байдлаар хувь хүн болон аж ахуйн нэгжүүд Туркийн аль ч чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэрт хуулиар олгосон аливаа бүтээгдэхүүн, үйл ажиллагааныхаа зөвшөөрлийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах болон үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүнийг худалдаад олсон аливаа ашиг нь татварын хугацаа дуусах буюу Европын Холбооны гишүүн болох хүртэл орлогын болон аж ахуйн нэгжийн албан татвараас чөлөөлөгдөнө.

- Санхүүгийн Яамнаас Шууд хөрөнгө оруулалтын тухай хууль №5084, ба Чөлөөт бүсийн тухай хууль № 3218- тай холбоотойгоор хөрөнгө оруулалт болон чөлөөт бүс дэх татварын харилцааг зохицуулахаар гаргасан “Аж ахуйн нэгжийн татварын ерөнхий мэдэгдэл” -85-р дугаар (Corporation Tax General Communiquй - Serial No.

85) нь 2004 оны 9-р сарын 4-ний өдрийн “Төрийн Сонин”-ы 25573 дугаарт (Official Gazette No. 25573) хэвлүүлж, тэр өдрөөсөө хүчин төгөлдөр болжээ. Уг мэдэгдэлд 2004 оны 2-р сарын 7-ны өдрөөс өмнө зөвшөөрөл авсан хэрэглэгчдийн хувьд 2009 оныг хүртэл татвараас чөлөөлөх тухай дүрмүүдийг тодотгож өгсөн байдаг. Энд бас орлогын ба аж ахуйн нэгжийн албан татвараас чөлөөлөгдөх нөхцөл нь Бүтээгдэхүүний Зөвшөөрөл авсан ба авах чөлөөт бүсийн хэрэглэгчдийн хувьд Европын Холбооны гишүүн болох хүртэл хэвээр байхыг тодруулж өгсөн байна.

- Лиценз бүхий компаниудад үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг 10 жилийн хугацаатай олгох ба, тэдгээр компаниуд үйл ажиллагаагаа урьдчилан бэлтгэсэн албан байрыг түрээсэлж явуулна (Энэ зөвшөөрөл нь бүтээгдэхүүний талбар дээрээ буй компаниудад 15 жил байна). Өөрөөр хэлбэл, Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 3 дугаар бүлэгт заасны дагуу чөлөөт бүс дэх үл хөдлөх хөрөнгийг тус хуульд заасан нөхцөл журмын дагуу түрээсийн гэрээ байгуулан аж ахуйн үйл ажиллагаагаа эрхлэн явуулах бөгөөд энэ тохиолдолд 10 жилийн хугацаатай зөвшөөрөл олгоно. Харин өөрсдийн бизнесийн байрыг барьсны дараа үйл ажиллагаагаа явуулах хөрөнгө оруулагч-хэрэглэгч компаниудын хувьд 20 жил байна (Бүтээгдэхүүний талбар дээрээ буй компаниудад энэ нь 30 жил байна).
- Чөлөөт бүсийн үйл ажиллагаанаас олсон ашгийг гадаадын улс орнууд болон Туркийн бусад нутаг дэвсгэр рүү ямар нэг тусгай зөвшөөрөлгүйгээр шилжүүлж болно.
- Чөлөөт бүсүүд нь нэгэнт гаалийн хяналтын бүсээс гадуур тул чөлөөт бүсүүд ба Туркийн бусад нутаг дэвсгэрийн хоорондох худалдаанд гадаад худалдааны хуулийн зохицуулалтын нөхцөлүүд үйлчилнэ. Өөрөөр хэлбэл, Турк улс дахь 21 чөлөөт бүсүүдэд Туркийн худалдаж буй эд бараанд Экспортын хууль дүрэм үйлчлэх ба, чөлөөт бүсүүдээс Туркэд худалдаж буй бараа бүтээгдэхүүний тухайд Импортын хууль дүрмүүд үйлчилнэ гэсэн үг. Чөлөөт бүсийг хэрэглэн аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгчид Туркээс худалдаж авч буй бараа бүтээгдэхүүн ба үйлчилгээ нь экспортын үнээр байна (НӨАТ-гүй байна). Нөгөө талд, Гадаад Худалдааны хуулийн нөхцөлүүд нь чөлөөт бүс ба бусад орнуудын хооронд, түүнчлэн чөлөөт бүсүүдийн хооронд хийж буй худалдаанд хамааралгүй байна.
- Нэгэнт Туркийн эсвэл Европын Холбооны гаралтай бараа бүтээгдэхүүн, бүтээгдэхүүн үйлчилгээ чөлөөт эргэлтийн байр суурь, эсхүл Туркт болон Европын Холбооны нутаг дэвсгэр дэх бараа материалын чөлөөт эргэлт нь аль ч чөлөөт бүсэд оруулахад огтхон ч өөрчлөгдөхгүй. Турк эсвэл Европын Холбооны гишүүн орнуудад оруулахад гаалийн татваргүй байна. Цаашилбал, гуравдагч орны гаралтай эд барааг чөлөөт бүсэд оруулахад ч гаалийн татваргүй байна. Түүнчлэн тийм эд барааг Турк эсвэл Европын Холбооны орнуудаас бусад гуравдагч орнууд руу гаргахад гаалийн татваргүй байна. Гэхдээ гуравдагч орнуудын эд бараанд Нийтийн Гаалийн Тариф-т тусгайлан заасан тарифаар гаалийн татвар ноогдуулах боломжтой ба, тэдгээрийг чөлөөт бүсээс Турк болон Европын Холбооны орнууд руу чөлөөтэй эргэлтэнд оруулах болон гаргахгүй болно.
- Чөлөөт бүсүүдийг нэгэнт “Турк-Европын Холбооны Гаалийн Холбооны Гаалийн Бүс Нутаг”-ын бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үзэх учраас Туркын болон Европын Холбооны гаралтай ба Турк улсын дотоодод чөлөөт эргэлтэд орж буй бараа бүтээгдэхүүнийг Европын Холбоо руу гаргахдаа А.ТR гэрчилгээтэй байна. Нөгөө талд, гуравдагч орны бараа бүтээгдэхүүнийг Нэгдсэн Гаалийн Тарифийн дагуу татварыг чөлөөт бүсийн гаалийн албанд төлж чөлөөт эргэлтэд оруулсны дараагаар сая А.ТR гэрчилгээтэйгээр Европын Холбоо руу гаргаж болно.

- Чөлөөт бүсийн урамшуулал ба давуу талыг дотоод ба гадаадын бүх компаниуд адил тэгш эдэлнэ.
- Улсын болон бусад байгууллагуудад хандан албан ёсоор тогтоосон үнэ, чанар ба стандарт зэрэг нь чөлөөт бүсүүдэд үйлчлэхгүй.
- Өргөдөл хүсэлт ба үйл ажиллагааны бүх хүнд суртал хамгийн бага хэмжээндээ хүртэл буурсан байна. Чөлөөт бүсүүдийн үйл ажиллагааг хувийн секторын компаниуд эрхлэн явуулдаг юм. Өөрөөр хэлбэл оператор (operator) нь хувийн компаниуд байна

Чөлөөт бүсэд хөрөнгө оруулалт хийх: Чөлөөт бүсүүдэд үйл ажиллагаа явуулахын тулд Гадаад Худалдааны Тамгын Газар ба Чөлөөт Бүсүүдийн Ерөнхий Захирлын Зөвлөлөөс (Free Zones General Directorate) Үйл ажиллагааны зөвшөөрөл авах ёстой. Үйл ажиллагааны зөвшөөрөл авахад дараах бичиг баримтуудыг бүрдүүлсэн байх шаардлагатай. Үүнд:

- а) Үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийн маягт ба түүний хуулбар. Үүнийг Чөлөөт Бүсүүдийн Захирлын Зөвлөл, холбогдох чөлөөт бүсийн захирлын зөвлөл, эсвэл чөлөөт бүсийн оператор компаниас авна.
- б) Өргөдөл гаргагчийн тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл ба эрхлэн явуулах гэж буй үйл ажиллагааны тухай танилцуулгыг бичгийн хэлбэрээр өгнө.
- в) Өргөдөл гаргагчийн албан ёсны гэрчилгээ ба баталгаат гарын үсэг, компанийн төлөөлөгчийн (хэрвээ байгаа бол) албан ёсны гэрчилгээ ба баталгаат гарын үсэг
- г) Өргөдөл гаргагчийн компани байгуулагдсан тухай ба хөрөнгийн байдал, хувьцаа эзэмшлийн бүтэц зэргийн тухай нийтэлсэн материал бүхий Туркын Худалдааны Бүртгэлийн Сэтгүүл, эсвэл Худалдааны танхим эс бөгөөс Аж үйлдвэрийн бүртгэлийн лавлагаа (гадаадын компанийн тухайд бол Турк дахь тухайн орны төлөөлөгчийн газрын баталгаа бүхий үүсгэн байгуулагдсан тухай албан ёсны бичиг баримтын хуулбар),
- д) Компанийн тайлан балансын хуудас, сүүлийн гурван жилийн ашиг, алдагдлын тухай мэдүүлэг,
- е) Өргөдлийн төлбөрийг Төв Банкинд тушаасныг гэрчлэх банкны баримт эх хувиараа болон нэг хувь хуулбарын хамт (Турк Улсын Төв Банкны 951 101 301 дансанд 5000 ам долларын депозит хийнэ)
- ж) Сүүлийн гурван жилийн хугацаанд Туркт оруулж ирсэн гадаад арилжааны дүн хэмжээг илэрхийлсэн бичиг баримт (хэрвээ байгаа бол)

Эдгээр бичиг баримтуудыг өргөдлийн хамтаар шууд биечлэн өгөх, эсвэл баталгаат шуудангаар илгээж болно.

Ерөнхий Захирлын Зөвлөл нягтлаад тохиромжтой гэж үзсэн компаниудад Үйл ажиллагааны зөвшөөрлийг 30 өдрийн дотор авч, тухайн чөлөөт бүсийн оператор компани, аль эсвэл тэндэхийн лицензтэй аль нэгэн компанитай албан байрны түрээсийн гэрээндээ үзэглэх эрхтэй болох ажээ.

Чөлөөт бүсийн санхүүжилт: Турк улс өөрийн чөлөөт бүсүүдийн үйл ажиллагаанаас олсон бүх орлогыг Туркийн Төв Банкинд байрлах “Чөлөөт бүсийн орлогын тусгай данс” (Special Account for FTZ Revenue)-д татан төвлөрүүлдэг байна. Тус дансанд хуримтлагдсан орлогын 10 хувийг буцаагаад Чөлөөт бүсүүдийн хөгжил, бүтээн байгуулалт, үйлчилгээ, үйл ажиллагаанд зориулдаг. Тус санд дараах эх үүсвэрээс орлого хуримтлуулдаг байна. Үүнд:

- Үйл ажиллагааны лицензын төлбөр
- Бүсэд нэвтэрсэн болон орхин гарсан бараа бүтээгдэхүүний CIF, FOB үнийн дүнгийн 0,5 хувьтай тэнцэх хураамж

- Чөлөөт бүсийг удирдаж байгаа хувь хүн, хуулийн этгээдтэй хийсэн гэрээний дагуу төлөгдөж буй тусгай төлбөр
- Бусад орлого

Үйл ажиллагааны мэдүүлгийн энгийн хураамж нь 5000 ам доллар байдаг. Харин 49-99 жилийн хугацаатай онцгой чухал төслүүдийн хувьд мэдүүлгийн хураамж нь дараах хэмжээтэй байна. Үүнд:

Лицензийн хураамж	
Үйл ажиллагаа явуулахаар хүссэн хугацаа	Лицензийн төлбөр /ам.доллараар/
49 жил	100000
99 жил	250000

Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн агуулга

Чөлөөт бүсийн тухай хууль дараах агуулгатай байна. Үүнд:

Ерөнхий зүйл нэгдүгээр бүлэгт хуулийн бодлого, хамрах хүрээ, хууль зүйн үндэслэл, нэр томъёоны тайлбар болон хуулийн тодорхойлолтууд багтсан байна.

- 1) Хоёрдугаар бүлэгт Чөлөөт бүс байгуулах, Чөлөөт бүсийн удирдлагууд, Зохицуулах Зөвлөлийн тухай багтсан бөгөөд тус бүлэг нь 5 хэсэгтэй. Үүнд:
 - а) Нэгдүгээр хэсэг: Чөлөөт бүсийн Захирлуудын Зөвлөл, Бүсийн удирдлага, Бүсийн хил хязгаар, Барилга байгууламжийн дээд ба доод байгууламж, тэдгээрийн хамгаалалт
 - б) Хоёрдугаар хэсэг: Талбайн үйл ажиллагаа, Ашиглалтын лиценз, Үйлдвэрлэлийн болон Худалдааны бүртгэл, Бүсэд орох бүсээс гарах
 - в) Гуравдугаар хэсэг: Бүсийн болон Хөдөлмөрийн хэвийн нөхцөлийг хангах журам, хамгаалалт
 - г) Дөрөвдүгээр хэсэг: Бүсийн үүсгэн байгуулагч болон ажиллуулагч
 - д) Тавдугаар хэсэг: Гаалийн татвар, Татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлт болон урамшуулал
- 2) Гуравдугаар бүлэгт Чөлөөт бүсийн бараа бүтээгдэхүүн, түрээс болон үйлчилгээний гэрээ, тарифтай холбоотой харилцааг зохицуулсан бөгөөд тус бүлэг нь 2 хэсэгтэй. Үүнд:
 - а) Нэгдүгээр хэсэг: Бараа бүтээгдэхүүн экспортлох, импортлох болон Дамжин өнгөрөх бараа бүтээгдэхүүний тээвэрлэлтийн өртөг
 - б) Хоёрдугаар хэсэг: Бүсэд бараа бүтээгдэхүүн орох, гарах
- 3) Дөрөвдүгээр бүлэгт Тусгай данс болон Чөлөөт бүсийн орлого зэргийг нарийвчлан зохицуулсан бөгөөд тус бүлэг нь 2 хэсэгтэй байна. Үүнд:
 - а) Нэгдүгээр хэсэг: Тусгай данс болон Чөлөөт бүсийн орлого
 - б) Хоёрдугаар хэсэг: Түрээсийн үнэ болон Түрээсийн гэрээ
- 4) Тавдугаар бүлэгт гадаад валют солилцоо, банкны үйлчилгээ, даатгал болон бусад үйлчилгээ. Тус бүлэг нь дараах хэсгүүдтэй. Үүнд:
 - а) Нэгдүгээр хэсэг: Гадаад валют солилцоо, банкны үйлчилгээ, даатгалын үйлчилгээ
 - б) Хоёрдугаар хэсэг: Ачих, буулгах болон бусад үйлчилгээ
- 5) Бусад зүйл.

3.9. ТАЙВАНЬ УЛС

Тайвань Улс Хятад, Тайланд, Вьетнам зэрэг дэлхийн үйлдвэрлэлийн төвүүдтэй ойрхон байрладаг давуу талдаа тулгуурлан тэдний бүтээгдэхүүнийг дэлхийн зах зээлд түгээх логистикт чиглэсэн Худалдааны Чөлөөт Бүсийг амжилттай хөгжүүлж байна.

Чөлөөт худалдааны бүсийн хууль эрх зүйн орчин

Тайвань Улс Чөлөөт худалдааны бүсийн хууль эрх зүйн орчин нь боловсронгуй, бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлсэн орнуудын нэг юм. Тус улсад чөлөөт худалдааны үйл ажиллагааг зохицуулдаг холбогдох 17 хууль үйлчилж байна. Түүнээс хамгийн гол нь “Худалдааны чөлөөт бүс байгуулах ба менежментийн тухай хууль” бөгөөд уг хуулийг 2003 онд баталсан. Хууль нь 7 бүлэг 42 зүйлтэй. Энэхүү хуулийн зорилго нь глобал тээвэр зуучлал ба менежментийн системийн үйл ажиллагааны хэлбэршилтийг хөгжүүлэх, худалдааны либералчлал ба интернационализмыг эрчимтэй дэмжих явдалд нөлөөлөх, боловсон хүчин, бараа бүтээгдэхүүн, санхүү, технологийн саадгүй урсгалыг нөхцөлдүүлэх, улс үндэстний өрсөлдөх хүч чадлыг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн хөгжлийг гүнзгийрүүлэхэд оршино.

Худалдааны чөлөөт бүс байгуулах ба түүний менежментийн тухай харилцааг энэ хуулинд заасан нөхцөлүүдээр зохицуулах ба энэ хуулинд заагдаагүй асуудлуудыг бусад холбогдох хууль тогтоомжуудад журамласнаар зохицуулах, хэрвээ тэдгээр холбогдох хууль тогтоомжуудад энэ хуульд зааснаас илүү таатай нөхцөлөөр зохицуулсан бол хамгийн таатай хуулийг нь баримтлан журамлахаар заажээ.

Мөрдөгдөж буй хууль, дүрэм

1. Act for the Establishment and Management of Free trade zones
2. Regulations Governing Entry, Departure and Inhabitation in Free Trade Zones
3. Regulations Governing the Approval and Transfer of “Selective Landing Visa” of Free Trade Zone Administration
4. Regulations Governing Profit-seeking Enterprise Income Tax Exemption for Foreign Profit-seeking Enterprises Conducting Goods Storage and/or Simple Processing Operations in Free Trade Zone
5. Regulations Governing Applications for the Establishment of Free Trade Zones
6. Regulations Governing the Operation and Management of Free Trade Zones Enterprises
7. The Regulations Governing Customs Clearance for Goods in Free Trade Zones
8. Guidelines for the Establishment of the Free Trade Zone Coordinating Committee of the Executive Yuan(pdf)
9. General Introduction to the Regulations Governing the Operation and Management of Free Trade Zones Enterprises Administered by the Ministry of Transportation and Communications(pdf)
10. General Introduction to the Regulations Governing Applications for the establishment of Free Trade Zones(pdf)
11. Act for the Establishment and Management of Free trade zones
12. Суао чөлөөт усан боомтын үйлчилгээний жагсаалт
13. Тайпэй чөлөөт усан боомтын үйлчилгээний жагсаалт
14. General Description on the MOTC Notice for the Review of Applications for Outsourced Processing Projects
15. Operational Notice of the Verification for the Application of Outsourcing Processing by the Ministry of Transportation and Communications(pdf)
16. Operational Notice of the Verification for the Application of Outsourcing Processing by the Ministry of Transportation and Communications (pdf)

Чөлөөт худалдааны бүсийн тогтолцоо

Тус улс газар нутгийн байршлаас шалтгаалан усан боомууддаа түшиглэн чөлөөт худалдааны бүс байгуулж, худалдаа бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэхэд ихээхэн анхаардаг. Хуульд зааснаар **чөлөөт бүс** гэдэг нь гүйцэтгэх засгийн зөвшөөрөл бүхий олон улсын нисэх буудал эсвэл олон улсын усан боомтын хяналтын дүүрэг дотор байрлах нутаг дэвсгэрийг хэлдэг.

Харин худалдааны чөлөөт бүсийн аж ахуйн нэгжүүд гэж худалдааны чөлөөт бүсийн дотор худалдаа, агуулах, тээвэр зуучлал, цуглуулах, (карго ачааны) чингэлэг түгээх, транзит хийх, транс усан тээвэр хийх, дамжуулан илгээх, гаалийн бүрдүүлэлт хийх, угсралт хийх, ангилалт хийх, сав баглаа боодол, засвар хийх, дахин боловсруулалт хийх, боловсруулах, үйлдвэрлэх, нягтлах, шалгах, үзэсгэлэн гаргах, технологийн үйлчилгээ хийх зөвшөөрөл авсан аж ахуйн нэгжүүд юм.

Чөлөөт-боомтын бус аж ахуйн нэгж нь аливаа санхүүгийн ажил, усан зогсоолын ажил, хүнсний хангамж, зочид буудал, бизнесийн уулзалт зөвлөгөөн, транс усан тээвэрлэлт ба худалдааны чөлөөт бүсийн аж ахуйн нэгж биш боловч худалдааны чөлөөт бүс дотор үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл бүхий аж ахуйн нэгжүүд байна.

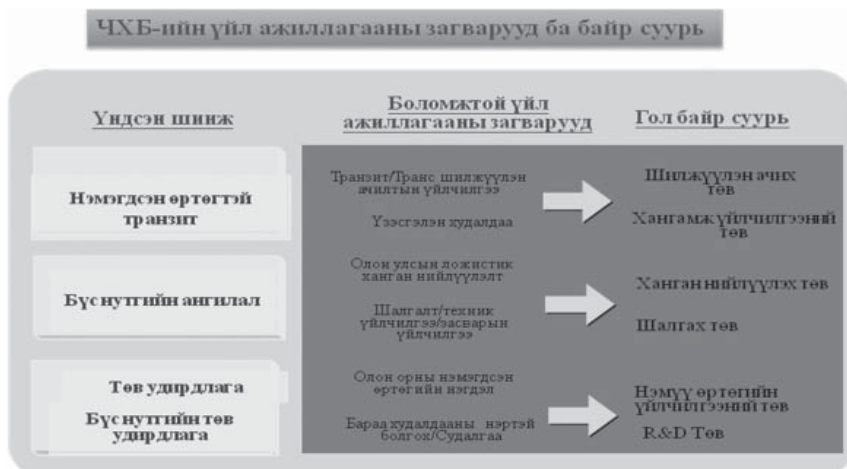
Зураг 9. Чөлөөт бүсийн бүтэц, үйл ажиллагааны схем

Улсын газар нутгийн дотор орших боловч гаалиас гадуур орших тусгай бүс нь бараа бүтээгдэхүүний арилжаа, худалдаа, хүмүүсийн урсгалдахь саад бэрхшээлийг багасгаснаар үндэстэн хоорондын бизнесийн таатай орчныг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

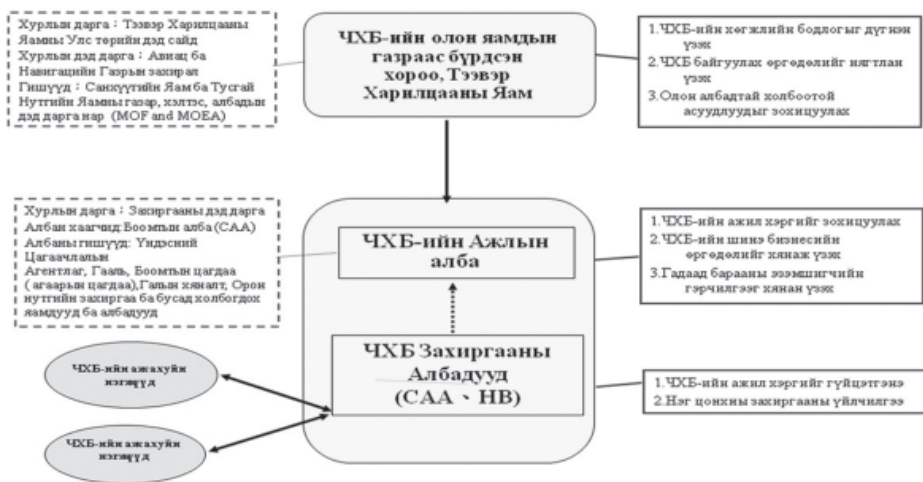
Тээвэр зуучлал, агаарын болон усан тээвэрлэлтийн нэмүү өртгийн тусгай бүс нь нийлүүлэлтийн менежментийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан усан болон нисэх буудлын үйл ажиллагааг хослуулсан хэлбэр юм. Ингэснээр чөлөөт бүсийн хөгжлийг дэмжих өрсөлдөөнийг бий болгож байна. Тусгай бүсүүд нь бүрэн худалдааны либералчлалын туршилтын шат болдог бөгөөд аж ахуйн нэгжийн биеэ даасан байдлыг чухалчилдаг.

Зураг 10.

Чөлөөт бүсийн удирдлага, зохион байгуулалт: Тайвань Улсын хуульд зааснаар чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааг удирдан зохицуулдаг Чөлөөт Худалдааны Бүсийн Хороо хэмээх бие даасан байгууллага байдаг. Тус хороо нь улс болон хувийн хэвшлийн төлөөллөөс бүрдсэн гишүүдтэй. Доороо Ажлын алба болон чөлөөт бүсүүдэд ажилладаг захиргааны албадуудтай. Энэ нь чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааг зохицуулахад хялбар систем юм.

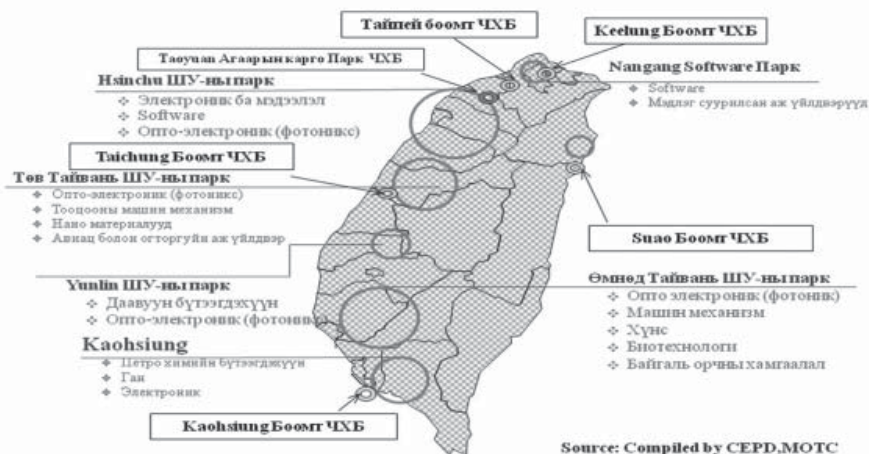
Зураг 11.

Чөлөөт худалдааны бүсүүд

Тайвань Улс таван худалдааны чөлөөт бүстэй. Эдгээр нь худалдаа, тээвэр үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, бизнесийн татварын болон хууль эрх зүйн орчин сайтайгаас гадна байршлын хувьд логистик ийн тааламжтай нөхцөлийг бүрдүүлсэн, өндөр техник технологийн үйлчилгээ, хамгаалалт, агуулахын автомат системтэй, гадны хөрөнгө оруулалт, ажиллах хүчийг өөртөө татаж чадсан худалдаа, үйлчилгээний өндөр хөгжилтэй бүсүүд юм.

Зураг 12. Тайваны Чөлөөт худалдааны бүсүүд

1. Keelung боомтын худалдааны чөлөөт бүс:

Keelung боомтын худалдааны чөлөөт бүс нь тус боомтын зүүн банкны 6-22 болон баруун банкны 7-33 хэсгийг хамарсан 71,16 га талбай юм. Тус чөлөөт худалдааны бүсийг Keelung боомтын хэлтсээс байгуулсан бөгөөд энэ нь Тайпэй хотын ойролцоо байрлах бөгөөд Умард Тайваны хэрэглээний зах зээл болон улс төрийн төвд байдаг. Эргэн тойрондоо Xizhi, Nangang, Neihu Шинжлэх ухааны парк, мөн Dawulun, Ruifang, Liudu дахь аж үйлдвэрийн парк зэрэг газруудаар хүрээлэгдсэн.

Тус боомтын чөлөөт худалдааны бүс нь хөлөг онгоцны тээвэрлэлт, олон улсын логистик, хадгалалт агуулах, томоохон худалдааны газар, улс хоорондын импорт, экспортын худалдаачдад өөрсдийн боомтыг ашиглахыг зөвшөөрдөг. Энэ нь тээвэрлэлтийг хялбарчлах, нэмэгдүүлэх, түгээлтийг төвлөрүүлэх, улс хоорондын тээврийн засвар үйлчилгээг хийх, тээвэрлэлтийн энгийн боловсруулалтыг хийх зэргээр аж ахуй бизнес эрхлэгчдийн цагийг хэмнэн, ажлын бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байдаг байна. Аж үйлдвэрийн салбарууд нь агуулах, логистик, угсралт, түгээлт, төвлөрүүлэх, баглах, энгийн боловсруулалт хийх, ачаа тээврийн зардлыг шилжүүлэх, шилжүүлэн ачилт, боомтод онцгойлон тохиромжтой тээврийн хэрэгслүүд зэргийг бүлэглэн хамруулсан байдаг. Энэ нь мөн л аж үйлдвэрүүдэд аль хэдий нь үр нөлөөгөө үзүүлээд байгаа.

2. Taipei боомтын худалдааны чөлөөт бүс:

Taipei боомт нь 3,102 га талбайтай. Түүнээс 79 га талбайд Taipei-ийн худалдааны чөлөөт бүс үйл ажиллагаа явуулдаг. Газар нутгийн хэмжээг Keelung боомтын захиргаа болон Taipei хотын захиргаанаас тогтоосон.

Боомтын агуулахын хэсэг болон дэд бүтцийн төлөвлөлт нь худалдааны чөлөөт бүсэд ашиглахад ихээхэн тохиромжтой. Taipei боомт нь одоогоор автомобайл логистиктой. Цаашдаа том хэмжээний агуулахын хэсэг, тос агуулах төв бий болгохоор төлөвлөсөн.

Taipei боомтын чөлөөт худалдааны бүс нь Taipei хотын оршин суугчдад ойрхон, эргэн тойрондоо Tucheng, Wugu, Linkou, Shulin зэрэг аж үйлдвэрийн бүстэй хөрш зэргэлдээ

байрлахаас гадна Таоуан-ы нисэх онгоцны буудлаас 23-хан км зайд байрладаг учир томоохон зах зээлтэд тооцогддог.

3.Su-ao боомтын худалдааны чөлөөт бүс:

Su-ao боомтыг чөлөөт бүс болгох хүсэлтийг 2010 оны 9 сарын 13 өдөр Зам Тээврийн Харилцааны яамнаас зөвшөөрсөн. Энэ бүс нь 3 ерөнхий талбайг хамардаг. /контейнерийн талбай, 1, 2-р логистик ийн бүс/ Боомт нь тухайн хэсгийн 71.5 га талбайг эзэлдэг.

Su-ao худалдааны чөлөөт бүс нь эртнээс <Green energy> буюу ногоон үйлдвэржилтийг өөртөө татсан бөгөөд 25 сая долларын хөрөнгө оруулалтыг авахаар болсон.

4.Taichung боомтын худалдааны чөлөөт бүс:

Taichung боомтын худалдааны чөлөөт бүс нь нийт 536 га талбайг хамрах ба Тайванийн газар нутгийн төвд оршдог бөгөөд Cingcuangang олон улсын нисэх онгоцны буудалтай хурдны замаар холбогддог. Энэ нь далайн болон агаарын тээвэрлэлт илүү хөгжих боломжийг бий болгосон. Мөн БНХАУ-ын Шанхайгаас Хонгконг хүрэх тээвэрлэлтийн замын дунд буюу Хятадын зүүн өмнөд эргийн бүх боомтуудтай харьцангуй ойр байрладаг. Энэ нь Тайвань, Хятад улсын хооронд тээвэрлэлт хийх тааламжтай давуу тал болдог байна.

Тус бүс нь Taichung эргийн экспортын бүс, аж үйлдвэрлэлийн бүс, аж үйлдвэрийн парк, Changhua эргийн аж үйлдвэрийн парк, Тайваны Шинжлэх ухааны төв парк, Машин технологийн аж үйлдвэрийн парк, Tanzih экспортын бүс зэрэгтэй хөрш зэргэлдээ оршдог. Энэ нь тээвэрлэлт, логиستيкийг дэмжих, бүс нутгийн дахин экспортлох үйл ажиллагаа, бараа үйлчилгээний чанарт сайнаар нөлөөлдөг байна. Мөн худалдааны чөлөөт бүсийн нэгдлийн давуу тал нь дотоодын логистикоос олон улсын логистик болон дэвшихээс гадна боомтын зогсоолын (terminal) ачилт тээвэрлэлт, бараа бүтээгдэхүүний агуулах, хадгалалт, үйлдвэрийн боловсруулалт зэрэг нь нэгдмэл болж цаг хугацаа хэмнэх ач холбогдолтой.

5.Kaohsiung худалдааны чөлөөт бүс:

Kaohsiung боомтын худалдааны чөлөөт бүс нь 1-5 боомтын зогсоолыг /terminal/ хамарсан 415 га талбайг эзэлдэг.

Kaohsiung боомт нь Тайванийн умард хэсэгт оршдог, газар тариалан, загасчлал, мал аж ахуйн бүс нутаг юм. Дэвшилтэт олон давхаргаар хөлдөөх хүчин чадал бүхий агуулах байгууламжтай. Боомтын чөлөөт бүсийн агуулахын зогсоол нь Siaogang олон улсын нисэх онгоцны буудлаас 3 км-ын зайтай, хурдны замуудтай чөлөөтэй холбогдсон. Аж үйлдвэрийн бүсүүд нь Kaohsiung боомтыг оролцуулаад Tainan хот, Pingtung мужтай ойрхон байрладаг. Kaohsiung хотын хэсэг нь MOEA-ийн экспортын бүс, Тайванийн умард шинжлэх ухааны парк, Yang Ming группийн YES логистик корпораци, нутгийн контейнер зогсоолууд болон 7 экспортын бүс болох Kaohsiung, Nanzih, Chenggong, Kaohsiung агаарын карго, Linguang, Kaohsiung программ хангамжийн технологи, Pintung зэргийг хамарна. Тайваны засгийн газраас Kaohsiung эргийн газарт Kaohsiung хотын "Star South project" төслийг ашиглан нарны эрчим хүчийг ашиглах аж үйлдвэрийн бүсийг чөлөөт бүсдээ байгуулахыг уриалсан.

3.10. МАЛАЙЗЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Малайз Улс боомтуудад түшиглэсэн Чөлөөт Худалдааны Бүсүүд /Free Commercial Zones/, Чөлөөт Аж Үйлдвэрийн Бүсүүд /Free Industrial Zones/ өндөр хөгжсөн орон юм.

Чөлөөт бүсүүд нь худалдаа (жижиглэнгийн худалдаанаас бусад), боловсруулалт, дахин боловсруулалт, логистик ба шилжүүлэн ачих зэрэг худалдаа арилжааны үйл ажиллагаа бүхий “чөлөөт худалдаа арилжааны бүс” болон үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа бүхий “чөлөөт аж үйлдвэрийн бүс”-ээс бүтнэ.

Малайзид хойд, өмнөд, баруун боомтуудад байрласан 11 Чөлөөт Худалдааны Бүс /ЧХБ/ ажиллаж байна. Тэдгээр нь Кланг боомтын ЧХБ, Пулау MILS Логистик Төв, Баттерворт, Баян Лийс, KLIA, Рантау Панжанг, Пенкалан Кубор, Стуланг Лаут, Жохор Боомт ба, Танжунг Пелепас /Port Klang Free Zone, Pulau Indah MILS Logistic Hub, Butterworth, Bayan Leas, KLIA, Rantau Panjang, Pengkalan Kubor, Stulang Laut, Johor Port and Port of Tanjung Pelepas/ зэрэг болно.

Харин 18 Чөлөөт Аж Үйлдвэрийн бүстэй бөгөөд тэдгээр нь Pasir Gudang, Tanjung Pelepas, Batu Berendam I, Batu Berendam II, Tanjung Kling, Telok Panglima Garang, Pulau Indah (PKFZ), Sungai Way I, Sungai Way II, Ulu Kelang, Jelapang II, Kinta, Bayan Lepas I, II, III, IV, Seberang Perai, Sama Jaya зэрэг газруудад байрлаж байна.

Чөлөөт Аж Үйлдвэрийн Бүсүүд нь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлдээ шаардлагатай буй түүхий эд, техник тоног төхөөрөмж, машин техник зэргийг татваргүй импортлохын сацуу өөрсдийн бараа бүтээгдэхүүнийг мөн адил гаалийн бага бүрдүүлэлттэйгээр экспортолдог.

Чөлөөт бүсийн хууль, эрх зүйн орчин

Малайз Улс анх 1971 онд Чөлөөт Худалдааны Бүсийн хуулийг баталсан бөгөөд энэ нь цаг хугацааны шалгуураар эдийн засгийн хөгжлийн хэрэгцээ шаардлагыг дэмжих чадваргүй болох нь тодорхой болж, дахин хуулийг шинэчлэх хэрэгтэй болсон байна. Тиймээс 1990 онд “Чөлөөт бүсийн хууль”-ийн төслийг боловсруулж, худалдаа болон аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх зорилгоор улс орондоо Чөлөөт бүсүүдийг байгуулах шинэ чиг хандлагыг дэвшүүлсэн. Хуулийн төсөл дэмжигдэж Чөлөөт бүсийн хууль (Free Zones Act 1990)-ийг батлан 1991 оны 9-р сарын 5-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөхөөр хуульчилжээ. Хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах 1991 оны Чөлөөт Бүсийн Журам (Free Zones Regulations)-ыг мөн баталсан байна. Энэ хууль нь Малайзын усан боомт ба нисэх буудлуудын уламжлалт үүрэг ролийг өөрчилж, татваргүй чөлөөт бүс болох аливаа алхам бүрийг дэмжих боломжийг бүрдүүлсэн.

“Чөлөөт бүсийн хууль”-ийн 3-р хэсгийн 1-д зааснаар “Чөлөөт бүс” гэдэг нь чөлөөт боомтын худалдааг дэмжих ба аж үйлдвэрүүд экспортын бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйл ажиллагаа бүхий Сангийн Сайдын шийдвэрээр тогтоосон татваргүй бүс нутгийг хэлдэг байна.

Чөлөөт бүс байгуулах, удирдлага зохион байгуулалт

Чөлөөт бүсийн үйл ажиллагааг Малайз улсын Сангийн Сайд ерөнхийд нь хариуцдаг бөгөөд Олон Улсын Худалдаа, Аж үйлдвэрийн яам, агентлагууд хариуцан, эрхлэх асуудлын хүрээнд үйл ажиллагааг нь зохицуулдаг. Чөлөөт бүс байгуулах асуудлыг дээрх яам агентлагууд хэлэлцэн шийдвэрлэдэг ч Сангийн сайд аливаа нутаг дэвсгэрийг чөлөөт худалдаа арилжааны эсвэл чөлөөт аж үйлдвэрийн бүс хэмээн зарлаж Сонинд энэ тухай

мэдээлэл нийтлүүлэх эрх мэдэлтэй байдаг. Энэхүү сонины мэдээлэл нь тухайн нэг бүсийн цар хүрээг тодорхойлно. Зарим нэг онцгой нөхцөлд Олон Улсын Худалдаа, Аж Үйлдвэрийн Яам 80 хувиас багагүй экспорт хийдэг компаниудад Чөлөөт бүсэд байрлах зөвшөөрөл олгодог.

Чөлөөт бүсийн дотор үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрлийн өргөдлийг чөлөөт бүсийн дотор үйл ажиллагаа явуулахыг хүссэн хэн боловч түүний захиргаанд FZ No. 4 маягтыг бөглөн өргөдөл өгнө. Зөвшөөрлийг FZ No. 6 маягтаар олгох бөгөөд зөвшөөрөлийн нөхцөл нь Бүсийн Захиргааны шийдвэрээс хамаарна. Мөн зөвшөөрлийн хуулбарыг Гаалийн Ерөнхий Захиралд өгсөн байх шаардлагатай байдаг байна.

Харин чөлөөт бүсийн дотор барилга барих, түрээслэх, байр эзэмших зөвшөөрлийг авахдаа FZ No. 5 маягтаар өргөдөл үйлдэх ёстой. Үүний дагуу Бүсийн захиргаа хянан үзээд зөвшөөрлийг FZ No. 6 маягтаар олгох ба түүний хуулбарыг мөн Гаалийн Ерөнхий Захиралд өгсөн байх ёстой. Бүсийн захиргааны зөвшөөрөлгүйгээр барилга ба түүний бүтцэд ямар ч нэмэлт өөрчлөлт хийж болохгүй.

Чөлөөт бүсийн хуулийн 3-р хэсгийн 1-д журамласнаар чөлөөт бүсийн захиргааны хэргийг Сангийн сайд хариуцаж, өдөр тутмын үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах Бүсийн захиргаанд дараах албадыг тохоон томилж болно. Үүнд:

1. Холбооны хуулийн дагуу үүсгэн байгуулагдсан дотоод дүрэм журам бүхий ямарваа байгууллага эсвэл
2. Малайзын Засгийн газрын аль нэгэн алба эсвэл
3. Хэрвээ аль нэгэн Муж улс зөвшөөрөл өгсөн бол тухайн Муж улсын хууль ёсны дагуу үүсгэн байгуулагдсан байгууллага эсвэл
4. Муж улсын Засгийн газрын аль нэг алба, газар эсвэл
5. Аливаа компани

Чөлөөт бүсийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах Бүсийн захиргаа нь дараах үүрэг хариуцлагыг хүлээнэ.

1. Чөлөөт бүсийн хил хязгаарын дагуу хоёр зэрэгцээ хашаа эсвэл ханыг орох ба гарах үүдтэйгээр босгож, засвар үйлчилгээг нь хийх
2. Үүд хаалган дээр Гаалийн алба ба Шалгалтын байрыг байршуулах
3. Оператор аж ахуйн нэгжүүд Чөлөөт бүсийн хууль, дүрмийг баримтлан ажиллаж буй эсэхэд хяналт тавих
4. Өөрийн үйл ажиллагаа ба бодлогын тайланг жил бүр Сангийн Яаманд өгнө.
5. Чөлөөт бүсэд нэвтэрч, гарч буй хүмүүс ба бараа бүтээгдэхүүний хөдөлгөөнийг хянах.
6. Гаалийн үүргийг хамгаалж, гаалийн татвар хураамжид хамааралтай бараа чөлөөт бүсийн дотор хадгалуулахгүй байхыг хариуцах.
7. Гаалийн Ерөнхий Захирлын өгсөн аливаа бусад бүх чиглэлийг сахин биелүүлэх зэрэг болно.

Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа явуулагчид болон операторууд нь дараах үүрэг хариуцлагыг хүлээхээр хуульчилсан байна. Тухайлбал,

1. Улсын татвар болон Чөлөөт Бүсийн зохистой үйл ажиллагааг хамгаалах, хадгалах зорилгоор Бүсийн Захиргаанаас оператороос операторын бүх үйл ажиллагааны бүрэн тэмдэглэл хөтлөхийг шаардаж болно.
2. Тэмдэглэлийг гагцхүү Бүсийн Захиргаа, Гаалийн байгууллагатай зөвлөлдсөний дараа өгсөн зөвшөөрлөөр устгаж болно.
3. Оператор нь Бүсийн Захиргаанд өмнөх сарын тайланг сар бүрийн 10-наас өмнө мэдүүлэх ёстой.
4. Ямар ч оператор Захиргааны зөвшөөрөлгүйгээр ямар ч эд зүйлийг устгах ёсгүй.

Чөлөөт бүсийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт

Хуульд үндэслэснээр чөлөөт бүсийн үйл ажиллагаа, аж үйлдвэрүүд нь гаалийн бүрдүүлэлт хамгийн бага байх ёстой ба, 1967 оны “Гаалийн хууль”-ийн 31-р хэсэгт зааснаар импортолж, экспортлохыг хориглосноос бусдаар үндсэн гаалийн хамаарах хүрээнээс гадуур байна.

Чөлөөт бүсийн дотор оруулж ирсэн, бүтээсэн, үйлдвэрлэсэн, ханган нийлүүлсэн хуулиар тусгайлан зааж, бүрэн хориглосноос бусад аливаа бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд гааль, дотоод зах зээлийн барааны, худалдаа, үйлчилгээний зэрэг татвар хураамжийг төлөхгүй.

Гэхдээ Сангийн Сайд “Газетте” сонин дээр аль нэгэн бараа бүтээгдэхүүн ба үйлчилгээг чөлөөт бүсэд нэвтрүүлэхгүй гэсэн шийдвэрийг гарган хэвлүүлж болно. Ийнхүү шийдвэр гарсан бараа бүтээгдэхүүн ба үйлчилгээнээс Чөлөөт бүс нь гаалийн, дотоод зах зээлийн барааны, худалдааны, үйлчилгээний гэх мэт татвар хураамжуудыг авдаг.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИЛ*Монгол Улс*

- ЗГ-ын 1995 оны 87 дугаар тушаалын хавсралт.
- Монгол Улсад эдийн засгийн чөлөөт бүс байгуулах үзэл баримтлал⁴⁴
- Чөлөөт бүсийн тухай хууль,
- “Алтанбулаг” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль,
- “Замын-Үүд” эдийн засгийн чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль,
- “Цагааннуур” худалдааны чөлөөт бүсийн эрх зүйн байдлын тухай хууль.
- Чөлөөт бүсэд шалган нэвтрүүлэх үйл ажиллагаа явуулах журам,
- Чөлөөт бүсэд үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжийн бүртгэлийн журам,
- Чөлөөт бүсэд Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн зорчих, оршин суух журам,
- Чөлөөт бүсэд виз олгох хялбарчилсан журам,
- Чөлөөт бүсийн горим хэрэгжүүлэх журам.

⁴⁴Засгийн газрын 1995 оны 87 тушаалын хавсралтаар

ОХУ

- Федеральный закон от 22.07.2005 N 116-ФЗ (ред. от 23.07.2013) "Об особых экономических зонах в Российской Федерации".

БНКазахстан Улс

- Закон РК «О специальных экономических зонах» от 21 июля 2011 года.
- Налоговый кодекс РК.

БНБеларус Улс

- Закон Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 213-З О свободных экономических зонах.

БН Сербии Улс

- Law on free zone, "RS Official Gazette", No 62/2006.

БНСолонгос Улс

- Korean Special Act on Designation and Management of FEZ.
- Korean Foreign Investment Promotion Act.
- Korean Local Regulation on Managing Public Properties⁶

БНХАУ

- http://en.wikipedia.org/wiki/Free_zone
- http://en.wikipedia.org/wiki/China#-Economic_history_and_growth
- <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/3244/1/fez-meng.pdf>- The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People's Republic of China
- [http://english.mofcom.gov.cn/article/policyrelease/Businessregulations/?-ministry of commerce people's republic of china](http://english.mofcom.gov.cn/article/policyrelease/Businessregulations/?-ministry%20of%20commerce%20people's%20republic%20of%20china)
- <http://www.by-cpa.com/html/news/20076/754.html>- Comparison of Free trade zone and Non-free trade zone.

Доминиканы БНУ

- www.lexadin.com-Law № 8-90 on the Promotion of Free Zones, Official Gazette 9775, January 15, 1990.

БНТурк Улс

- Чөлөөт бүсийн тухай хууль №3218. 1985 оны 6-р сарын 15-ны №18785 дугаар Албан ёсны хэвлэлд нийтлэгдсэн.
- Чөлөөт бүсийн тухай журам №21520. 1993 оны 3-р сарын 10-ны Албан ёсны хэвлэлд нийтлэгдсэн.

Тайвань Улс

- <http://taiwan-ftz.com/lp.asp?CtNode=533&CtUnit=164&BaseDSD=7&mp=3->
- <http://investtaiwan.nat.gov.tw/eng/show.jsp?ID=445&MID=2->
- <http://investtaiwan.nat.gov.tw/eng/show.jsp?ID=8&MID=3->
- [http://law.moj.gov.tw/Eng/-](http://law.moj.gov.tw/Eng/)
- http://taiwanftz.com/lp.asp?CtNode=533&CtUnit=164&BaseDSD=7&mp=3&xq_xCat=02
- <http://taiwan-ftz.com/lp.asp?CtNode=533&CtUnit=164&BaseDSD=7&mp=3>

Малайз Улс

- http://www.portsworld.com/customs/proc_freezone.htm
- www.lexadin.com – act Free zone in Malaiz, 1990